HORDUBAL

Karel Čapek

Karel Čapek

HORDUBAL

KNIHA PRVNÍ

I

Je to ten druhý od okna, ten v pomačkaných šatech: kdo by do něho řekl, že je to Amerikán? Nepovídejte, Amerikáni přece nejezdí osobním vlakem: jedou si v rychlíku, a ještě se jim to zdá málo, to prý v Americe jsou onačejší vlaky, o mnoho delší vozy, a v nich takový bílý waiter podává ledovou vodu a ice-creamy, víte? Haló, boy, huláká takový Amerikán, dones sem pivo, rundu piva, všem ve voze sklenici, ať to stojí třeba pět dolarů, damn! Kdepak, lidičky, v Americe, to je život, marno tady mluvit!

Ten druhý od okna klímá s otevřenými ústy, zpocen únavou, a hlava se mu klátí jako neživá. Ach bože, ach bože, to už je jedenáct, třináct, čtrnáct, patnáct dní; patnáct dní a nocí prosedět na kufru, spát na podlaze nebo na lavici, lepkavý potem a zdřevěnělý, ohlušený bušením mašin; toto už je patnáctý den; kdybych mohl aspoň natáhnout nohy, nastlat si pod hlavu sena a spát, spát, spát…

Tlustá židovka u okna se štítivě tiskne do kouta. To tak, ještě to usne a svalí se to na mne jako pytel; kdopak ví, co s ním je, — vypadá, jako by se válel v šatech po zemi nebo kde; a ty jsi mi nějaký divný, hned bych si sedla jinam, ach bože, kdyby už byl konec cesty! A ten druhý od okna se naklání, padá kupředu a trhnutím se probouzí.

“To je horko,” navazuje opatrně hovor stařík s tváří kramáře. “Kam jedete?”

“Do Krivé,” vypravil ze sebe člověk.

“Do Krivé,” opakuje kramář znalecky a blahovolně. “A z daleka, z daleka?”

Ten druhý od okna neodpovídá, utírá si špinavou prackou zvlhlé čelo, je mu mdlo slabostí a závratí. Kramář uraženě zafuní a odvrací se k oknu. Ten druhý si netroufá podívat se oknem, schovává oči na poplivané podlaze, čeká, že se ho zeptají ještě jednou. A pak jim to řekne. Z daleka. Až z Ameriky, pěkně prosím. Ale jděte, až z Ameriky? A to jedete tak daleko na

návštěvu? Ne, já se vracím domů. Do Krivé. Mám tam ženu a holčičku. Hafia se jmenuje. Hafia. Tři roky byla stará, když jsem odejel. Tak vida, z Ameriky! A jak jste tam byl dlouho? Osm let. Osm let už tomu je. A po tu celou dobu jsem měl džob na jednom místě. Jako majner. V Johnstownu. Já tam měl krajana, Michal Bobok se jmenoval. Michal Bobok z Talamáše. Toho to zabilo, je tomu pět let. Od té doby jsem neměl s kým mluvit, — pěkně prosím, jak jsem se měl s nimi dorozumět? Copak Bobok, ten se naučil po jejich, ale to víte, když má chlap ženu, myslí na to, jak by jí jedno po druhém vypravoval, a to v takové cizí řeči nejde. Jmenuje se Polana.

A jak jste tam mohl pracovat, když jste se nemohl dorozumět? Nu, jak: řekli mi jen Ellou, Hordubal, a ukázali mi můj džob. Až sedm dolarů denně jsem bral, prosím pěkně. Seven. Ale draho je v Americe, páni. Nestačí ani dva dolary na živobytí. Pět dolarů týdně na nocleh. A tu řekne ten pán naproti: Ale to jste, pane Hordubal, musel našetřit krásné peníze! Ach ja, daly by se našetřit. Ale já je posílal domů ženě — řekl jsem vám, že se jmenuje Polana? Každého měsíce, pane, padesát, šedesát, až devadesát dolarů. Ale to šlo, dokud byl Bobok živ, protože Bobok dovedl psát. Šikovný člověk, ten Bobok, ale zabilo ho to před pěti lety, trámy na něho spadly. Pak už jsem nemohl peníze posílat domů a dával jsem je do benku. Přes tři tisíce dolarů, pěkně prosím, a ty mně ukradli. Ale to není možné, pane Hordubal! co to říkáte? Yessr, přes tři tisíce dolarů. A vy jste je nežaloval? Pěkně prosím, jak žalovat? Náš formen mne dovedl k nějakému lojerovi; ten mi plácal na rameno, okej, okej, ale musíš platit advans; a formen mu řekl, you're a swine, a zas mě strkal po schodech dolů. Tož tak je to v Americe, prosím, marno mluvit. Jezus, Jezus, pane Hordubal, tři tisíce dolarů? To jsou velké peníze, to je celý majetek, Bože nebeský, takové neštěstí! Tři tisíce dolarů, kolik je to na naše peníze?

Juraj Hordubal cítí mocné uspokojení: to byste se všichni po mně ohlíželi, vy všichni tady, kdybych vám začal povídat; z celého trejnu by se sbíhali lidé podívat se na člověka, kterého v Americe okradli o tři tisíce dolarů; yessr, to jsem já. Juraj Hordubal zvedá oči a rozhlíží se po lidech; tlustá židovka se tiskne do kouta, kramář se uraženě dívá z okna a něco bezzubě přežvykuje, tetka s košem na klíně pozírá na Hordubala, jako by s něčím hluboce nesouhlasila.

Juraj Hordubal se zase zavírá do sebe. Taky dobře, já se vás neprosím; pět let jsem s nikým nemluvil, a šlo to. A to se, pane Hordubal, z té Ameriky vracíte bez groše? Kdepak, já měl dobrý džob, ale peníze jsem už nedával do benku, you bet! Do kufru, pane, klíček zavěsit pod košili, a je to. Sedm set dolarů si vezu domů. Well, sir, já bych tam byl zůstal, ale ztratil jsem employment. Po osmi letech, pane. Look out, sir. Příliš mnoho uhlí nebo co. Z našeho pitu dostalo šest set mužů leave, pane. A všude, všude jen propouštěli lidi. Nikde roboty pro člověka. Proto jedu zpátky. Domů, víte? Do Krivé. Mám tam ženu a něco polí. A Hafii, té byly tři roky. Sedm set dolarů si vezu pod košilí a začnu zase gazdovat... nebo půjdu do nějaké

factory. Nebo dříví kácet.

A to se vám, pane Hordubal, po ženě a dítěti nestýskalo? Jej Bohu, stýskalo; ale já jsem jim, pěkně prosím, posílal peníze a myslel jsem, toto na krávu, toto na strych pole, toto Polaně na cosi, však sama bude vědět. Každý dolar byl na něco. A když jsem dával peníze do benku, to už bylo jako stádo krav. Yessr, a to mně ukradli. A psala vám někdy vaše žena? Nepsala. Neumí psát. Ale vy jste jí psal? No, sir. Can t write, sir. Od té doby, co zemřel Michal Bobok, jsem jí neposílal nic, jen peníze ukládal. Ale telegrafoval jste jí aspoň, že přijedete? Ale co, ale co, na to je škoda peněz. Lekla by se, kdyby přišel posel, ale mne se nepoleká. Haha, kdežpak! Třeba si myslí, že jste mrtev, pane Hordubal; to víte, když tolik let od vás nedostala ani zprávičku — Mrtev? Takový chlap jako já, a mrtev? Juraj Hordubal se dívá na své uzlovité pěsti. Takový chlap, co si to myslíte! Polana je moudrá, Polana ví, že se vrátím. Inu, jsme všichni smrtelní; co když se Polana nedožila? Shut up, sir; bylo jí třiadvacet, když jsem jel, a silná, pane, silná jako řemen — to neznáte Polanu; za ty peníze, za ty dolary, co jsem posílal, za ty aby nebyla živa? No, thank you.

Nakvašený kramář u okna si stírá modrým šátkem pot. Třeba zase řekne: To je horko! Horko, pane? Tomu říkáte horko? Měl byste být, pane, na lowerdecku; nebo dole v shaftu na antracit… Tam posílají niggery, ale já to vydržel, yessr. Za sedm dolarů. Hallo, Hordubal! Hallo, you niggash! Ach, pane, člověk mnoho vydrží. Kůň ne. Tam dolů už nemohli dát koně, aby tahali káry. Příliš horko, pane. Nebo takový lowerdeck na lodi… Člověk mnoho vydrží, jen kdyby se aspoň mohl domluvit. Něco na tobě chtějí, nevíš co; a oni křičí, vztekají se, krčí rameny — Prosím pěkně, jak se mám v Hamburku doptat, kudy se jede do Krivé? Oni mohou křičet, ale já ne. Do Ameriky, to se vám jede jakoby nic; jeden vás naloží na loď, jeden vás čeká tam — ale zpátky, pane, zpátky vám nepomůže nikdo. No, sir. Těžká, pane, je cesta domů.

A Juraj Hordubal kývá hlavou, teď už se mu kývá sama, klátí se těžce a neživě, a Juraj usíná. Tlustá židovka u okna sevřela pohoršeně rty; tetka s košem na klíně a uraženy kramář na sebe významně pohlédli: Jaja, takoví jsou dnes lidé. Jako dobytek.

II

Kdopak to jde, kdopak je to tam na druhém boku doliny? Vida ho, pána v botách, snad montér nebo kdo, nese si černý stařík a šlape do vrchu — kdyby nebyl tak daleko, dal bych ruce k ústům a zahoukal na něho: Pochválen Ježíš Kristus, pane, kolik je hodin? Dvě s poledne, pasáčku; kdybych nebyl tak daleko, zavolal bych na tebe, číže paseš krávy, a ty bys třeba ukázal: ta lyska, ta straka, ta hvězda, ta malina, tato jalůvka patří Polaně Hordubalové. Tak, tak, hochu, pěkné kravky, radost pohledět; jen je nepouštěj dolů k Čornopotoku, tam je tráva kyselá a voda hořká. Tak vida, Polaně Hordubalové; inu, dřív mívala jen dvě krávy; a což, hochu, nemá ona i nějaké voly? Ach, Hospodine, a jaké voly, podolské, rohy jako napřažené paže; dva voly, pane. A což ovce? I barany, i ovce, pane, ale ty se pasou nahoře na Durné Polonině. Moudrá a bohatá je Polana. A muže nemá? Co máváš rukou? Nemá Polana hospodáře? Ach, jaký hlupák, nepozná člověka; stíní si oči dlaní a pozírá, pozírá jako pařez. Juraj Hordubal cítí srdce tepat až v hrdle; musí se zastavit a vydechnout, ahah! ahah! Je toho až příliš, je to tak náhlé, zalyká se tím jako člověk, který padl do vody: najednou, najednou je doma, to jen udělal krok přes ten kamenitý výmol, a už ho to zaplavilo ze všech stran: ano, ten výmol tu vždycky byl, bylo tu křoví trnkové a i tehdy bylo ožehlé ohněm pasáků; a zas kvetou v suti divizny, cesta se vytrácí v suché trávě a suché mateřídoušce, tady ten balvan zarostlý jafurou, encián, jalovce a kraj lesa, suché kravince a opuštěná salaš; už není Ameriky a není osmi let; je všecko, co bylo, lesklý brouk v hlavičce bodláku, klouzavá tráva a zdálky zvonce krav, sedlo nad Krivou, hnědé trsy ostřice a cesta domů — — cesta měkkými kroky horala, jenž nosí opánky a nebyl v Americe, cesta vonící kravami a lesem, vyhřátá jako chlebová pec, cesta do údolí, cesta kamenitá a vyšlapaná stády, rozbahnělá prameny, seskakující po kamenech, ach, Hospodine, jaká správná pěšina, prudká jako potok, měkká travou, drolící se štěrkem, mlaskající v mokřině, shýbající se pod koruny lesa: no, sir, žádný škvárový chodník, co pod botou skřípe, jako v Johnstownu, žádné rejlings, žádné zástupy mužů šlapajíc k majně, ani človíčka nikde, ani človíčka, jen cesta dolů, potok a zvonění stád, cesta domů, padání k domovu, zvonky telátek a u potoka modrý oměj —

Juraj Hordubal sestupuje dlouhými kroky, jakýpak kufřík, jakýchpak osm let; tady je cesta domů a po té se to běží samo, jako se vrací stádo za soumraku s plnými vemeny, bimbam krav a zvonečky telátek: což sednout tady a vyčkat do soumraku, přijít do vsi se zvoněním stád, v hodinu, kdy báby vycházejí na zápraží a chlapi se opírají o plot: koukejte, koukejte, kdo sem jde? Ale já — jako stádo z pastvy — rovnou do otevřených vrat. Dobrý večer, Polano. Ani já se nevracím s prázdnou.

Nebo ne, vyčkat až do tmy, až přejde boží dobytek, až všechno usne; a zaklepat na okno, Polano! Polano! Jezu Kriste, kdo je tam? Já, Polano, abys byla první, kdo mne vidí; sláva ti, Bože. A kde je Hafie? Hafie spí; mám ji probudit? Ne, nech ji spát. Buď pochválen Bůh.

A Hordubal vykročil ještě rychleji. Jej Bohu, to se to jde, když se tak člověku rozběhnou myšlenky! Ani jim nestačíš, marně natahuješ nohy; hlava tě předběhne a je už u jeřabin na kraji dědiny, huš, husy, huš, a už jsi doma. Měl bys zatroubit na hubu: kde jste kdo, pozírejte, kdo to jde, jaký Amerikán, tramtará, to koukáte, boys, hullo! A teď ticho, tady jsme doma, Polana na dvorku vytlouká len, přikrást se odzadu a zakrýt jí oči — Juraj! Jak jsi mne, Polano, poznala? Chvála Bohu, abych nepoznala tvé ruce!

Hordubal běží dolinou, kufříku v ruce necítí, tam je složena celá ta Amerika, modré košile, šaty z manšestru a teddy-bear pro Hafii; a tohle, Polano, pro tebe, látka na šaty, jaké se nosí v Americe, voňavé mýdlo, handbag s řetízkem, a toto, Hafie, je flashlight, zmáčkneš tuto ten knoflík, a svítí to, a tady ti vezu obrázky vystříhané z novin — ach, děvečko, já jich měl, po osm let jsem pro tebe schovával, co jsem kde našel; musel jsem je nechat tam, už se mi nevešly do sjutkejsu. Ale počkej, ještě tam v kufru je věcí!

A tady už, chvála Bohu, vede cesta přes potok; žádná železná lávka, ale jen kameny ve vodě, musí se skákat z kamene na kámen a rukama házet, é, chaso, tamto v kořání olší jsme chodili na raky, kalhoty vykasány a mokří až po uši; a je-li tuto v ohybu cesty ještě ten kříž? Pochválen Ježíš Kristus, je tu, skloněn nad vozovou cestou, měkkou teplým prachem a vonící stádem, slámou a žitem; a to už tu musí být plot Michalčukova sadu, a je tu, zarostlý bezem a ořeším jako tehdy, a je vyvrácený, tak jako byl; sláva ti, Hospodine, to už jsme ve vsi, zdrávi došli, Juraji Hordubale. A Juraj Hordubal se zastavuje, čertví cože ten kufřík je najednou tak těžký, jen setřít pot, a Jezus Maria, proč jsem se neumyl u potoka, proč jsem nevytáhl z kufříku břitvu a zrcátko, abych se oholil u potoka! Vypadám jistě jako cikán, jako tulák, jako zbojník, což abych se vrátil umýt se, než se ukážu Polaně? Ale to už nejde, Hordubale, dívají se na tebe; za Michalčukovým plotem, za příkopem lopuchovým se nehnutě a vyjeveně dívá dítě. Zavoláš na ně, Hordubale? Řekneš, hej ty, jsi-li ty Michalčukův? A dítě, pleskajíc bosými tlapkami, se dává na útěk.

Což obejít dědinu, myslí si Hordubal, a dostat se domů zadem? To tak, aby na mne vyběhli, ty jeden, kam to lezeš? Hybaj na cestu, nebo dostaneš bičem! Co dělat, musí člověk jít středem dědiny; ach, ty Bože, jen kdyby ten kufřík tak netížil! Tvář tetky v okně za muškátem, vyjevené pohledy slunečnic, babka na dvorku něco vylévá, jako by se ohlížela zadnicí, děti se zastavují a civějí, hele, hele, jde někdo cizí, děda Kyryl mele naprázdno bradou a ani očí nezvedne, ještě jedno bodnutí u srdce, Bůh s námi, a vejdi se skloněnou šíjí do branky domova.

Ej, ty hlupáku, jak jsi se tak mohl zmýlit! To přece není Hordubalovic

dřevěná chalupa, dřevěný chlév a stodola z trámů; toto je hotový dvorec, zděné stavení a střecha z tašek, na dvorku železná pumpa, z železa pluh a brány železné, nu, dvorec jakýsi; chytro, Hordubale, chytro se ztrať i s tím svým černým kufříkem, než přijde gazda a řekne: Nu co, co ty tady okouníš? Dobrý den, hospodáři, nebývala tady Polana Hordubalová? Prosím za odpuštění, pane, nevím, kam jsem dal oči.

Na zápraží vychází Polana a stane jako zkamenělá, oči vytřeštěny, ruce přesilně tiskne k prsoum a prudce, jíkavě vydechuje.

III

A teď neví Juraj Hordubal, co by řekl: tolik začátků si myslil, co to, že se sem žádný nehodí? Nezakryje dlaněmi Polaně, nezaťuká v noci na okno, nevrátí se se zvoněním stád a se slovy požehnání; ale ježatý sem vráží a neumytý, nu, jaký div, že se ženská poleká? I hlas by ze mne vyšel divný a seškrcený — poraď, Hospodine, co se dá říci takovým světu nepodobným hlasem.

Polana ustupuje ze zápraží, až příliš daleko ustupuje, ach, Polano, já bych byl proklouzl i tak; a říká hlasem, který skoro není hlas a skoro není její: "Pojď dál, já — zavolám Hafii." Ano, Hafii, ale dřív bych chtěl tobě položit ruce na ramena a říci, nu, Polano, nerad jsem tě polekal; sláva Bohu, že už jsem doma. A vida, jak jsi se zařídila: nová je postel a vysoko nastlaná, stůl nový a těžký, na stěně svaté obrazy, inu, brachu, to ani v Americe nemají lepší; podlaha z prken a v oknech muškát, dobře jsi, Polano, gazdovala! Juraj Hordubal potichoučku usedá na svůj kufřík. Moudrá je Polana a ví si rady; jak to tu vyzírá, hádal bys, že má dvanáct krav, dvanáct i víc — Chvála Bohu, ne nadarmo jsem robotil; ale to horko v shaftu, dušinko, kdybys věděla, jaké peklo!

Polana nejde; Juraji Hordubalovi je nějak tísnivě jako tomu, kdo sám a sám je v cizí jizbě. Počkám na dvorku, říká si, snad abych se zatím umyl. Joj, svléknout košili a napumpovat si studené vody na plece, na hlavu, do vlasů, přehojně stříkat vodou kolem a zařičet libostí, hej! ale to by se jaksi nehodilo, ještě ne, ještě ne; jen trochou vody z železné pumpy (bývalo tu dřevěné roubení a okov na vahadle, a ta hluboká tma dole, a jak to vlhce a chladně dechlo, když se člověk naklonil nad roubení) (toto je jako v Americe, tam mívají farmáci takové pumpy) (s plným okovem do chléva a napájet krávy, až se jim nozdry lesknou vlhkostí a hlasitě frkají), jen trochou vody smáčí umolousaný kapesník a utírá si čelo, ruce, týl, achachach, to chladí, ždímá kapesník a hledá, kam jej pověsit, ještě ne, ještě tu nejsme doma, a mokrý jej cpe do kapsy.

"Tady máš tatínka, Hafie," slyší Hordubal, a Polana k němu strká jedenáctileté děvčátko poplašených, bledě modrých očí. "Tak ty jsi Hafie," bručí Hordubal rozpačitě (jej Bohu, pro tak velké dítě teddy-bear!) a chce jí sáhnout po vlasech, jen tak prstem, Hafie; ale děvčátko uhýbá, tiskne se k matce a nespouští očí z toho cizího mužského. "Tak pozdrav přece, Hafie," praví Polana tvrdě a žďuchá holčičku do zad. Ach, Polano, nech ji — co na tom, že se dítě poleká! "Dobrý den," šeptá Hafie a odvrací se. Jurajovi je náhle nějak divně, oči se mu zalily, tvář dítěte se před ním třese a rozplývá; ale, ale, copak to — e nic, to nic není, jen že jsem už tolik let neslyšel ‚dobrý den'. "Pojď se podívat, Hafie," praví honem, "co jsem ti přivezl."

"Jdi, hloupá," strká ji Polana.

Hordubal klečí u kufru, matičko boží, to se to všechno cestou zmuchlalo, a hledá elektrickou baterku, to se bude Hafie divit! “Tak vidíš, Hafie, tady stiskneš ten gombík, a svítí to.” Nu copak, copak, ono to nechce svítit; Hordubal mačká na knoflík, obrací baterku ze všech stran a zesmutní. “Copak se s tím stalo? Aha, to asi vyschlo tam uvnitř, co je ta elektrika, — víš, bylo tak horko na lowerdecku — Inu, jasně to svítilo, Hafie, jako sluníčko. Ale počkej, já jsem ti přinesl obrázky, to něco uvidíš!” Hordubal loví z kufříku listy z magazínů a novin, kterými proložil těch pár kousků šatstva. “Pojď sem, Hafie, ať vidíš, jak vypadá Amerika.”

Děvčátko se rozpačitě kroutí a ohlíží se po matce. Polana suše a přísně ukazuje hlavou: jdi! Dítě se nesměle, nerado šourá k tomu dlouhému cizímu pánovi — ach, vystřelit ze dveří a běžet, běžet k Marice, k Žofce, k holkám, které tam za humny zavíjejí do peřinky takové utěšené malé štěňátko —

“Podívej se, Hafie, tady ty dámy — a tu, pozírej, jak ti se bijí, haha, co? to je football, víš? taková hra, co se hraje v Americe. A toto, ty vysoké domy —”

Hafie se ho už dotýká ramenem a nesměle se ptá: “A co je toto?”

Juraje Hordubala to zaplavilo radostí a dojetím: tak vida, dítě si už zvyká! “To… víš, to je Felix the cat.”

“Ale vždyť je to mačka,” protestuje Hafie.

“Haha, to se rozumí, že je to mačka! Ty jsi moudrá, Hafie! Ano, to je… takový americky kocour, all right.”

“A co on to robí?”

“To… to vylizuje tin, rozumíš? takovou plechovou krabici od konzervy. To je advertisment na konzervy, víš?”

“A co je tady napsáno?”

“To je… to bude něco po americku, Hafie, tomu ty nerozumíš; ale tuto, hleď, ty lodě,” odváděl honem řeč Hordubal. “Po takové jsem plul.”

“A co je toto?”

“To jsou komíny, víš? Ty lodě mají uvnitř parní mašinu, a vzadu takový… takový propeller…”

“A co tu je napsáno?”

“To si přečteš jindy, umíš přece číst, že?” uhýbá Hordubal. “A toto, vidíš, to se srazily dvě káry — —”

Polana stojí na zápraží, ruce složeny na prsou, a suchýma upřenýma očima se dívá do dvorku. Tam vzadu v jizbě se k sobě schylují dvě hlavy, pomalý mužský hlas se namáhá vyložit, co je toto a co ono, “to tak dělají v Americe, Hafie, a toto, hleď, to jsem sám jednou viděl,” a pak ten hlas vázne, váhá a bručí: “Jdi, Hafie, jdi se podívat, kde je mamka.”

Hadie vyrazí na zápraží jako vysvobozená.

“Počkej,” zadrží ji Polana, “zeptej se ho, chce-li něco jíst… nebo pít.”

“Není třeba, dušinko, není třeba,” hlaholí Hordubal a hrne se na práh. “To jsi hodná, že sis vzpomněla, děkuju mnohokrát, ale to nespěchá. Třeba

máš nějakou jinou práci —”

“Co robit je pořád,” podotýká Polana neurčitě.

“Tak vidíš, Polano, nu tak vidíš, nebudu tě vyrušovat; jen si hleď svého, a já zatím — což já —”

Polana k němu zvedá oči, jako by chtěla něco říci, jako by toho chtěla říci najednou nějak mnoho, až jí to cuká rty; ale spolkne to a jde po svém, neboť je vždycky co robit.

Hordubal stojí ve dveřích a dívá se za Polanou: což abych šel za ní do kůlny — ještě ne, ještě ne; kůlna je tmavá, nu, nehodí se to jaksi. Osm let, brachu, je osm let. Rozumná žena je Polana, neskočí ti kolem krku jako mladice; chtěl by ses jí zeptat na to a. ono, na pole, na dobytek, ale Bůh s ní, když má co robit. Vždycky byla Polana taková. Do práce, hbitá, moudrá.

Zamyšleně se dívá Hordubal na dvorek... Čistý dvorek, mochničkou a rmenem prokvetlý, ani stružka močůvky nevytéká. Což o to, poohlédnout se po hospodářství — ještě ne, ještě ne; však Polana řekne sama, pojď se podívat, Juraji, jak jsem gazdovala: všecko murované a železné, všecko nové, tolik a tolik to stálo — A já řeknu: Dobře, Polano. I já ti nesu něco do hospodářství.

Dobře to Polana dělá; a rovná je, rovná jako mladice, Hospodine, jaká rovná záda! Vždycky tak rovně nesla hlavu, už jako dívčí — Hordubal vzdychl a podrbal se v týle: tož tak, Polano, ať je po tvém; osm let jsi byla svou paní, to se nedá jen tak lámat; sama řekneš, dobrý je muž v domě.

Zamyšleně se dívá Hordubal na dvorek. Všecko je jiné a nové, zdárně si Polana vedla; ale ta mrva, holenku, ta mrva se mi nechce líbit. To není chlévský hnůj; to je mra stájová. Na zdi dva chomouty, na dvoře kobylince — ani se Polana nezmínila, že chová koně; ale poslyš, koně, to přece není pro ženskou. Do stáje patří chlap, tak je to. Hordubal vraští starostlivě celo: ano, toto je úder kopyta o prkenné pažení; hrabe si kůň kopytem, snad by chtěl pít; donesl bych mu vody v plátěném vědru, ale ne: až mi Polana řekne, pojď se, Juraji, podívat po našem hospodářství. V Johnstownu měli koně tam dole ve štolách; chodil jsem je poplácat po hubě — to víš, Polano, tam krávy nebyly; chytit takovou krávu za roh a potřást jí hlavou, na — na — na, stará, héta! héta! Ale kůň — nu, buď Bohu chvála, že tu budeš mít chlapa.

Ale teď zavonělo něco známého a starého, něco, co tu vonívalo od dětství. Hordubal dlouze a s povděkem čichá: dřevo, smolná vůně dřeva, vůně smrkových polen na slunci. Juraje to táhne k té hromadě polen, dobrá je hrubé ruce hrubá kůra, je tu i špalek se zaťatou sekyrou, dřevěný kozlík a pila, jeho stará pila, vyhlazená jeho prackami. Juraj Hordubal zhluboka vydechl, zdrávi došli a pěkně vítám domů, svléká si kabát a vkliňuje poleno do pevných ramen kozlíku.

Zpocen a šťasten řeže Juraj dříví na zimu.

IV

Juraj se napřimuje a stírá si pot. Inu pravda, toto je jiná práce a jiná vůně než tam dole v pitu; pěkné, smolné dřevo má Polana, žádné pařezy, žádnou souš. Rachají kačeny, s křikem se ženou husy, nějaký vůz tryskem rachotí a hrne se slavně do uličky. Polana vybíhá z kůlny a běží, běží (ach, Polano, vždyť ty klusáš jak děvče), dokořán otvírá vrata do dvorku. Kdopak to je; kdopak to k nám jede? Prásk bičem, hý, vysoko letí zlatý a teplý prach, do dvorku se řítí spřežení, žebřiňák řinčí a na něm pěkně po maďarsku stojí chlapík, vysoko drží opratě, vysoko zpívá brrr, seskakuje z vozu a plochou dlaní uhodí koně po mokré šíji.

Od vrat se blíží Polana, bledá a jaksi odhodlaná. “To je Štěpán, Juraji. Štěpán Manya.”

Člověk skloněný nad postraňky se prudce vzpřímil čelem k Jurajovi. Jsi ty mi nějaký černý, diví se Hordubal, Hospodine, jaký havran!

“Byl tu za čeledína,” dodává Polana tvrdě a zřetelně.

Člověk zamumlal a sklonil se k postraňkům, odpíná váhy a vyvádí koně, drží je oba jednou rukou u huby a druhou zničehonic podává Hordubalovi. “Zdrávi dojeli, hospodáři.”

Hordubal si honem utírá ruku o nohavici a podává ji Štěpánovi; cítí se zmaten a nějak velice polichocen, upadá do rozpaků, brumlá cosi a ještě jednou potřese Štěpánovi rukou po americku. Nevelký je Štěpán, ale sporý; jde Jurajovi jen po ramena, ale dívá se mu do očí drze a palčivě.

“Pěkné koně,” bručí Hordubal a chce je pohladit po nozdrách; ale koně se vzpínají a počínají tančit.

“Pozor, hospodáři,” varuje Manya a v očích mu výsměšně blýskne. “Jsou to uheráci.”

Ach, ty černý, myslíš, že se nevyznám v koních? Nu pravda, nevyznám, ale zvyknou si koně na gazdu.

Koně trhají hlavami, jenjen vyrazit; ruce do kapes, Hordubale, a neuhýbej, ať si ten černý nemyslí, že se bojíš.

“Toto je tříroček,” povídá Manya, “z vojenského hřebce, o — o — oj,” trhá hubou koně, “c — c — c! Eé, čerte! Ajda!” Kůň jím smýká, ale Štěpán se jen směje; a Polana přistupuje ke koni a podává mu kus chleba. Štěpán po ní blýskne zuby a očima a přidrží koně za řetízek udidla. “Ej, ty! S — s — s!” Vypadá to, jako by vrýval koně do země, v zubech mu syká úsilí; kůň stojí s krásně vypjatou šíjí a chňapá pysky po dlani Polanině. “Hý,” volá Manya a poklusem, zavěšen na hlavách koní, vede je do stáje.

Polana se dívá za nimi. “Čtyři tisícky za něj nabízejí,” praví oživeně, “ale nedám ho; Štěpán říká, že stojí za osm. Tu klisničku budeme na podzim krýt —” Nu, ví čert, proč se zarazila, jako by se kousla do jazyka. “Musím jim přichystat obroku,” povídá a váhá, neví, jak odejít.

“Tak, tak, obroku,” souhlasí Juraj. “Pěkný koník, Polano; a což, je dobrý do tahu?”

“Toho je k vozu škoda,” dí Polana. podrážděně. “To není selský tahoun.”

“Nu proto,” nutí se Hordubal. “Pravda, škoda by ho bylo, junáka. Pěkné koně máš, dušinko, radost se podívat.”

Tu již vychází Manya ze stáje a nese dvě plátěná vědra na vodu. “Osm tisíc za něj bude, hospodáři,” praví s jistotou. “A ta klisnička by se měla na podzim krýt. Mám pro ni slíbeného hřebečka, ej, jaký satanáš!”

“Brutus nebo Hegüs?” obrací se Polana v polou cesty.

“Hegüs. Brutus je těžký.” Manya ukazuje zuby pod černými vousisky. “Já nevím, jak vy, hospodáři, ale já mnoho nedám na těžké koně. Sílu mají, ale žádnou krev, pane. Žádnou krev.”

“Nu ano,” praví Hordubal nejistě. “S krví je to tak. A což kravky, Štěpáne?”

“Krávy?” diví se Štěpán. “Aha, vy myslíte krávy. A — áno, hospodyně má dvě krávy, prý pro mléko, říká. Vy jste ještě nebyl ve stáji, pane?”

“Ne, já — víš, já jsem se před chvilkou vrátil,” dí Hordubal a upadá do rozpaků: inu, ta hromada pořezaného dříví se nedá zapřít; ale zároveň má radost, že tak šťastně začal Štěpánovi tykat jako gazda čeledínovi. “Áno,” povídá, “právě jsem se tam chystal.”

Štěpán ho úslužně vede nesa vědérce s vodou. “Máme tam — — hospodyně tam má nové hříbátko, třínedělní, a jednu plnou klisnu; dva měsíce tomu, co byla u krytí. Tudy, pane. Tady ten valach už je napolo prodán, dvaapůl tisíce, pane. Dobrý kůň, ale já musím zapřahovat tříročka, aby se vyběhal. Nechce stát.” Manya zas cení zuby. “Valach půjde na vojnu. Všichni koně od nás šli na vojnu.”

“Tak, tak,” povídá Juraj. “Nu, máš tu čisto. A byl jsi ty, Štěpáne, na vojně?”

“U jízdy, pane,” zubí se Manya a napájí tříročka. “Pozírejte, hospodáři, jaká suchá hlava, jaký zadek — ejda! no tak, c — c — c, — pozor, pane! och, jaký zbojník, povídá a uhodí koně pěstí po šíji. “Ach, pane, to je kůň!”

Hordubal se necítí doma v ostrém výparu konírny; brachu, to jinak je cítit kravín, mrvou a mlékem, pastvou a domovem — — “Kde máš to hříbátko?” ptá se.

Hříbátko je ještě kudrnaté a právě saje, jsou to samé nohy; kobyla se otáčí hlavou a moudrýma očima po Hordubalovi: Nu, co ty jsi zač? Juraj jihne a hladí klisnu po kýtě; je teplá a hladká jako samet.

“Dobrá klisna,” praví Štěpán, “ale těžká. Hospodyně ji chce prodat — to víte, hospodáři, sedlák koně nezaplatí, a na vojně chtějí jen horkou krev. Neosvědčují se chladní koně. Lepší je stejnorodá stáj,” míní Štěpán. “Já nevím, jak se na to díváte vy, pane —”

“Nu, Polana tomu rozumí,” bručí Hordubal váhavě. “A což voly, voly Polana nemá?”

“Nač voly, pane?” šklebí se Manya. “Na pole stačí klisna a valach —

Maso špatně platí, hospodáři. Ještě tak chov bagounů — Viděl jste, jakého má hospodyně kance? Šest bahnic, pane, a čtyřicet selat. Selata se dobře prodávají, z daleka sem docházejí prasátníci. Svině jako sloni, černý rypák, kopyta černá —”

Hordubal kývá povážlivě hlavou: “A což mléko — kde pro ně berete mléko?”

“Od sedláků, pěkně prosím,” směje se Manya. “Ech ty, ty že chceš našeho kance na tvou špinavou svini? Takového spolehlivého kanečka není v celém kraji. Kolik konví mléka, kolik pytlů brambor za to dáš? — Inu, pane, zbytečně se tady dřít. Daleko do města, špatně se prodává. Hloupý lid, pane. Pěstuje všechno jen do huby. Ať dává, když neumí prodat.”

Hordubal neurčitě pokyvuje. Pravda, pravda, málo se tady prodávalo, ještě tak husy a kury. Inu, toto je nějaký jiný svět: Polana si ví rady, jen co je pravda.

“Daleko prodat,” rozumuje Štěpán, “a jen to, co stojí za to. Kdo by chodil na trh s hrudkou másla? Je ti na nose vidět, že nic nemáš, nu tak slev, nebo jdi k čertu!”

“A odkud jsi ty?” diví se Juraj.

“Tady dole, z Rybárů, znáte, pane?”

Nezná Hordubal, ale kývá: tak, tak, z Rybárů; co by neznal gazda?

“Jiný kraj, pane, bohatý, a jaká rovina! Například rybárský močál — celý zdejší kraj by se do něho vešel jako křivák do kapsy; a tráva, pane, tráva až po prsa.” Manya mávl rukou. “Ech, všivý kraj tady, zaořeš, a jen kamení obracíš. U nás kopeš studnu, a pořád černá půda.”

Hordubal se zasmušil. Co ty víš, ty Tatare, — já, já jsem tu oral a obracel kamení; ale zato ty lesy, Hospodine, a ty pastviny! Rozmrzen vychází Juraj ze stáje. Všivý kraj prý — tak co sem, čerte, lezeš? Špatně-li je tu stádům? Nu, chvála Bohu, však toto je hodina stád; už klinkají v dolině a vyzvánějí na kraji dědiny; zvonce křaplavé, hluboké a pomalé, pomalé jako krok krávy; jen vysoké zvonečky telátek běží překotem — nu, nu, i ty budeš kravou a půjdeš vážně a těžce jako stádo, jako i my. Zvonění stád se blíží, a Juraj by smekl klobouk jako při klekání, Otče náš, jenž jsi na nebesích; jako řeka se blíží zvonění, dělí se v těžké krůpěje, rozlévá se po celé dědině; kráva za kravou se odděluje od stáda a bimbam bimbam míří do svého chléva, vůně prachu a mléka, bimbam ve vratech, a kývajíce hlavami stoupají dvě kravky do dvora Hordubalů, zvířata moudrá a mírná, a míří do dveří chléva. Hordubal si hluboce oddechl: Nu, i já už jsem doma, sláva ti, Bože; toto je návrat domů. Klekání stád se rozptyluje dědinou a dozvání, netopýr klikatým letem se vydává za mouchami po stopách stáda, dobrý večer, gazdo; z chléva se táhlým bučením ozývá kravička. Nu, nu, už jdu. Potmě vchází Juraj do chléva, ohmatává rohy, tvrdé a chundelaté čelo, mokrou papulu a nozdry, měkce zřasenou kůži na krku; nahmatává plecháč a trojnožku, usedá k plnému vemeni a dojí po struku struk, až mléko crčí do plecháče; a tence, polohlasem počíná Juraj zpívat.

Ve dveřích chléva se rýsuje temná postava. Hordubal nedozpíval. “To jsem já, Polano,” bručí omluvně. “Aby si na mne dobytek zvykl.”

“Půjdeš už k večeři?” ptá se Polana.

“Až podojím,” mluví Hordubal ze tmy: “Štěpán bude jíst s námi.”

V

Juraj Hordubal usedá v čelo stolu, spíná ruce a říká modlitbu. Tak to má být, když jsi teď gazdou. Polana svírá rty, ruce sepnuty, Hafie vyvaluje oči a neví co dělat, Štěpán se mračně a zarytě dívá k zemi — ech, vy, což jste se nemodlívali, Polano? Inu, od jiné víry je asi Štěpán, ale u stolu se sluší modlitba. Vida je, rozmrzeli se, jedí rychle a mlčky, Hafie se taktak dloubá v talíři, — “Jez, Hafie,” káže suše Polana, ale sama dá stěží co do úst; jen Štěpán hlasitě srká, skloněn nad talířem.

Po jídle kouká Manya jak a kudy ven. “Počkej ještě, Štěpáne,” pobídl ho Hordubal. “Co jsem chtěl říci — Ano, a jaká je letos úroda?”

“Otava byla dobrá,” uhýbá Manya.

“A žita?”

Polana rychle pohlédne na Štěpána. “Žita,” souká ze sebe Manya. “Ano, hospodyně totiž prodala ta pole nahoře. Nestálo to za práci, pane. Samý kámen.”

V Hordubalovi hrklo. “Samý kámen,” bručel, “pravdaže samý kámen; ale pole, Polano, je základ — —”

Štěpán sebejistě ukazuje zuby. “Nic to neneslo, hospodáři. Lepší jsou louky u řeky. Kukuřice tam narostla co chlap vysoká.”

“U řeky,” diví se Hordubal, “tys koupila, Polano, půdu v rovině?”

Polana chce něco říci, ale spolkne to. “Panské louky, hospodáři,” vysvětluje Manva. “Půda jako mlat, hluboká, řepná. Ale řepa se špatně platí Všechno se špatně platí, pane. Raději vsadit na koně: vydaří se kůň, a dostane se víc peněz než za rok selské roboty. Mít ještě kus roviny a postavit stáje tam dole —” Štěpánovi blýskají oči. “Kůň patří do roviny, pane. Kůň není koza.”

“Statkář by prodal ty louky,” podotýká Polana zamyšleně a počítá nahlas, co by stály; ale Hordubal neposlouchá, Hordubal myslí na pole žitná a bramborová, jež Polana prodala. Pravda, samy kámen, ale nebyl-liž tam kámen odjakživa? To už, kamaráde, patří k té práci. Dva roky předtím, než jsem odejel, jsem obrátil kus úhoru v pole — ech, co ty víš o selské robotě!

Hafie se přikradla k Štěpánovi a opírá se mu loktem o rameno. “Strýčku Štěpáne,” šeptá.

“Co je?” směje se Manya.

Malá se ostýchavě vrtí. “Já jen tak.”

Štěpán ji bere mezi kolena a kolébá jí: “Nu tak, Hafie, co jsi chtěla říci?”

Hafie mu šeptá do ucha: “Strýčku Štěpáne, já ti dnes viděla krásné štěňátko!”

“Ale jdi,” diví se důležitě Manya. “A já jsem ti viděl zaječici s třemi mladými zajíčky.”

“Jé,” žasne Hafie, “a kde?”
“V jeteli.”
“A budeš je na podzim střílet?”
Štěpán úkosem na Hordubala: “Nu, nevím.”
Hodný člověk, myslí si Juraj s úlevou, dítě ho má rádo;. ke mně by tak nepřišla. Což, zvykne si dítě; ale že se ani nezmínila o těch obrázcích, co jsem jí dovezl a Ameriky. Měl bych něco dát Štěpánovi, napadá Hordubala, a hledá očima svůj dřevěný kufřík.
“Máš své věci srovnané na lavici,” praví Polana — vždycky byla tak pečlivá, myslí si Juraj a jde vážně k té hromádce Ameriky. “Tak toto je pro tebe, Hafie, ty obrázky a tady ten teddy-bear —”
“Co to je, strýčku?” vydechne Hafie.
“To je medvěd,” vysvětluje Manya. “Viděla s už někdy živého medvěda? Tam vzadu v horách jsou.”
“A tys je viděl?” naléhá Hafie.
“Nu, viděl. Dělají brumbrum.”
“Toto je, Polano, tobě,” mumlá nesměle Hordubal. “Jsou to hlouposti, nu, ale nevěděl jsem co…” Juraj se odvrací a přehrabuje, co by ze svého vybral Manyovi. “A toto, Štěpáne,” praví rozpačitě, “by se snad hodilo tobě: americký nůž a faječka americká —”
“Ach, ty,” vyhrkla zdušeně Polana, oči se jí zalily slzami a vyběhla ven — nu, Polano, co je?
“Děkuju uctivě, hospodáři,” klaní se Manya, ukazuje všechny zuby a podává Jurajovi ruku. Ej ty, jakou ty máš sílu v ruce! s tebou by stálo za to se měřit. Nu, chvála Bohu, oddychl si Hordubal, toto by bylo odbyto.
“Ukaž mi ten křivák, strýčku,” žadoní Hafie.
“Hleď,” honosí se Štěpán, “to je nůž až z Ameriky, tím ti vyřežu americkou panenku, nechceš?”
“Jé, strýčku,” pištı́ Hafie, “ale jistě!”
Juraj se široce a blaženě usmívá.

VI

Ale ještě není vše vyřízeno, Juraj ví, co se sluší. Když se člověk vrací z Ameriky, musí se ukázat v krčmě, se sousedy se přivítat a nabídnout pálenky. Ať každý vidí, že ne s prázdnou a ne s hanbou se vrací. Hej, hospodo! Každému sklenku a chytro nalévej, což neznáš Hordubala a nejsem já majner z Ameriky? Ať se rozkřikne po dědině, kdože se to vrátil, ej, půjdeme se podívat na Hordubala, ženo, halenu sem a širák — “Já se vrátím brzo, Polano, však jdi spat a nečekej,” domlouvá Juraj a zeširoka, okázale se hrne černou dědinou do krčmy. Čím vším to voní dědina: dřevem a kravami, slamou a senem, a toto je pach husí, a toto čpí rmenem a kopřivami. Není už v krčmě starý Salo Berkovič, jakýsi žid zrzavý vstává od stolu a nedůvěřivě se ptá: “Přeje si pán?”

V koutě sedí jeden, kdo by to mohl být, mohl by to být Pjosa, pravdaže, Andrej Pjosa řečený Husár, zírá na Juraje, jako by chtěl křiknout: Jsi ty to, Juraji? I jsem to já, Andreji Husáre, jak mě tu vidíš. — Nu, nezakřikl Pjosa a zírá; a Hordubal, aby ukázal, že je zdejší: “Živ-li starý Berkovič, krčmáři?”

Pihovatý žid staví na stůl sklenku kořalky. “Šest let tomu, co je pochován.” Šest let? ech, Pjoso, dlouhá to doba; co zbude z člověka po šesti letech — a co po osmi? Osm let, krčmáři, jsem nepil pálenky; jej Bohu, byl bych ji někdy pil — hoře zapít, naplivat na cizotu, víš? ale zakázali pálenku v Americe. Aspoň jsem poslal víc dolarů Polaně; a vidíš, koně koupila a prodala pole. Prý samé kamení. A ty, Husáre, tys pole neprodal? Inu, vidět, žes nebyl v Americe.

Žid stojí u pultu a zírá na Juraje. Mám se s ním dát do řeči? myslí si žid. Hovorný asi není, hledí jaksi taksi, raději ho nechat; kterýpak ze zdejších by to mohl být? Matěj Pagurko má syna kdesi, třeba je to syn Matějův; čiže by to byl Hordubal, muž Polany Hordubalové, ten, co je v Americe —

Juraj zamžoural očima. Žid se odvrací, musí rovnat sklenky na pultě; a co ty, Pjoso, co schováváš oči pod obočím? Mám tě zavolat jménem? To máš tak, Andreji Pjoso: člověk si odvykne mluvit, huba mu zdřevění, ale — inu, i kůň, i kráva chce slyšet lidské slovo. Pravda, vždycky bývala Polana tichá, a osm let nepřidá řeči, samota mluvit nenaučí; sám nevím kde začít: neptá se ona — nepovídám, nepovídá ona — nechci se ptát. Ech co, Štěpán je dobrý čeledín, i mluvení obstará za hospodyni. Pole prodala hospodyně, koupila pustu v rovině, a máš to.

Hordubal upíjí a pokyvuje hlavou. Pálí ta potvora, ale člověk si zvykne. Štěpán — hodný chlap, zdá se; rozumí koním a má rád Hafii; a co se týče Polany — i zvykne si ženská, a samo přijde, co přijít má. Ech, Pjoso, a co tvá žena — divná-li je někdy? Nu, nabiješ jí, ale Polana je — jako zemanka, Andreji. Tak je to. Moudrá je, pilná a čistá — chvála ti, Bože. Pravdaže divná. A nese se, brachu, jako žádná druhá bába na dědině. Neumím s ní,

Husáre. Jako vítr jsem měl vtrhnout domů a zatočit s ní, až by ztratila dech. Tak se to dělá, Andreji. Ale já — vidíš, nešlo to; poděsila se, jako bych byl strašidlo. I Hafie se nějak poděsila. I ty, Pjoso. Nu, tady mne máte, co dělat? Když nepuknou ledy, sejdou pomalu. Na zdraví, Andreji!

Andrej Pjosa, řečený Husár, vstává a jde ke dveřím, jako by neviděl; ve dveřích se obrací, střelí očima zpátky a vyhrkne: “Zdrávi došli, Juraji!” Jsi ty podivín, Husáre; jako bys nemohl přisednout — nemysli si, že jsem se vrátil jako žebrák: mám pěkných pár set dolarů, ani Polana to ještě neví. Hle, poznal mne Pjosa; tak vida, samo to přišlo, samo přijde i ostatní, zaradoval se Hordubal. Žide, nalej mi ještě jednu!

Dveře se rozletí a hrne se do nich chlap, hrne se jako velká voda — ale vždyť je to Vasil Gerič Vasilů, kamarád nejlepší; jen pozří, a už ke stolu, Vasile! Juraji! Škrábe takové chlapské pocelování a smrdí tabákem, ale dobré je, ech, ty Vasile! “Vítám tě, Juraji,” povídá nějak starostlivě, “a cože jsi přijel?” “A co, ty somáre, měl jsem tam umřít?” směje se Hordubal. “Inu,” povídá Gerič vyhýbavě, “není teď sedlákům dobře. Zdráv, pravda? Chvála Bohu aspoň za to.” Divný jsi, Vasile, sedáš jen na půl zadku a sklenku do sebe hore dnem převracíš. Co nového? Nu, starý Kekerčuk zemřel, ten týden po velké noci, dej mu Bůh věčnou slávu, a v neděli si bral mladý Horolenko Michalčukovu holku; loni nám čert nadělil slintavku — Ja, Juraji, udělali mne tu starostou, bíro jsem, to víš, jen pro zlost — Hovor se trhá, Vasil Vasilů neví jaksi, co by povídal; vstává a podává tlapu Jurajovi: “Bůh tě potěš, Juraji; musím už jít.”

Juraj se usmívá a otáčí sklenku v těžkých prstech. Není už Vasil, jako býval, ach, Pane na nebi, jak ten dovedl pít, až okna řinčela; ale přišel a poceloval — kamarád. Bůh tě potěš, Juraji; co ty tak, mám snad napsáno na nose, že se mi nepovedl návrat? Hej že nepovedl, ale to ještě přijde; pomalu, pomalu se budu navracet, každý den o kousek, a vidíš, najednou budu doma. Mám peníze, Vasile; i pole mohu koupit, i krávy, dvanáct krav, když budu chtít; sám je vyženu na pastvu, třebas až na Volov Chrbát, dvanácti zvonci budou večer zvonit, a Polana bystře poběží otvírat vrata, jako dívčí — —

V krčmě ticho, žid dříme za pultem, což, dobrá je člověku taková samota; točí se mu hlava, točí, ale tím se, kamaráde, srovnají myšlenky. Vracet se krokem a pomalu, jako se vrací stádo; ale což, přihnat se jako spřežení, šturmem vtrhnout do dvora, až trysknou jiskry — vysoko stát, vysoko držet opratě a seskočit — tu jsem, Polano, a teď tě nepustím; vysoko na rukou tě donesu domů a přitisknu tě, až ti dech zajde. Hebká jsi, Polano. Osm let, osm let jsem na tebe myslel; a teď teprve půjdu k tobě. Hordubal zatíná zuby, až mu nabíhají svaly ve tváři. Hý, koně divoké, hý! Ať vidí Polana — kolena se jí zachvějí lekem a radostí, ať vidí: muž se vrací.

VII

Opilý jde Hordubal měsíční nocí; opilý, neboť odvykl pálence, neboť odvykl takovým myšlenkám, neboť jde k ženě. Co mrazíš, měsíci, — což nejdu dost ticho, tak lehce, tak lehce, že bych ani rosu na trávě nesetřel? Ej, psiska po celé dědině, to jde Juraj Hordubal, po osmi letech se vrací chlap a ruce nese obloukem, aby vzal do nich ženu: tak, teď tě mám plnou náruč, a ještě to je málo, bral bych tě do úst a koleny svíral, mezi prsty bych tě chtěl cítit, Polano, Polano! A co mrazíš, ty jeden? Pravdaže jsem opilý, protože jsem pil na kuráž, protože se chci po hlavě vrhnout domů; zavřít oči, zamávat rukama a skočit po hlavě — — tu mě máš, Polano, tu a tu a tu, všude, kde jsou tvé ruce, tvé nohy, tvá ústa; ech, jak jsi veliká, co tě je od hlavy k patě, kdy já tě poberu celou.

Hordubal jde měsíční nocí a chvěje se po celém těle. Nezavolal bys, nepromluvil bys v noci měsíční, neuděláš kol na této hladině; ticho, ticho, ten světlý stín jsi ty, nejmenuj mne, to jsem já; tak tiše tě držím, jako když roste strom, a neudělám kol na této hladině, nepromluvím, nevydechnu; ach, Polano, bylo by slyšet, jak padá hvězda.

Ale ne, k nám měsíc nesvítí, u nás nemrazí měsíc; svítí nad černým lesem, a u nás je tma, taková tma, co dýchá; musíš potmě šátrat rukama a najdeš ženu, spí — nespí, nevidíš ji a je jí tu plno, tiše se ti směje a dělá ti místo; jaképak místo pro takového kolohnáta, nevejdeš se, musíš se vtisknout mezi její paže; a ona ti šeptá do ucha, nevíš co — řeč je chladná, ale teplý je šepot a temný, hned je tu ještě hustší tma, tak hustá a těžká, že ji hmatáš, a je to zena, tu vlasy, tu ramena, a dýchá, syká mezi zuby, dýchá ti temně do tváře — Ech, Polano, vyhrkl Hordubal, ach ty!

Tiše otvírá Juraj branku do dvora a chvěje se. Na zápraží sedí Polana v světle měsíčním a čeká. “Ty, Polano,” bručí Hordubal a srdce mu klesá. “Proč nespíš?”

Polana se zatřásla chladem. “Čekám na tebe. Chtěla jsem se tě zeptat — Loňského roku jsme dostali za pár koní sedm tisíc; tak co ty — co myslíš —”

“A — áno,” míní Hordubal váhavě. “Dobré je to, což, zítra si o tom povíme —”

“Já chci teď,” praví Polana tvrdě. “Proto čekám. Já už nechci sloužit kravám… robotit na poli… nu, nechci!”

“Nebudeš,” povídá Hordubal a dívá se na její ruce, bílé ve světle měsíčním. “Teď jsem tu já, abych robil.”

“A co Štěpán?”

Juraj mlčí, vzdychá, proč zrovna teď o tom mluvit? “Nu,” bručí, “nebude tu dost práce pro dva.”

“A co koně?” namítá Polana rychle. “Musí být někdo u koní, a ty koním nerozumíš —”

“Pravda,” uhýbá Hordubal. “A co, nějak bude.”

“Já to chci vědět,” naléhá Polana a zatíná pěsti. Ech ty, jaká jsi prudká!

“Jak ty chceš, Polano, jak ty chceš,” slyší Juraj svůj vlastní hlas. “Zůstane Štěpán, dušinko... Abys věděla, nesu peníze... Všechno ti udělám.”

“Štěpán rozumí koním,” slyší Hordubal, “nenašel bys takového. Pět let tu slouží —” Polana vstává, divná a bledá v světle měsíčním. “Dobrou noc. Jdi tiše, Hafie spí.”

“Co — co ty — kam jdeš?” udivil se Hordubal.

“Na půdu spat. Ty spíš v jizbě, ty jsi — gazda.” Něco tvrdého, něco zlého je v Polanině tváři. “Štěpán — spí v konírně.”

Bez hnutí sedí Hordubal na zápraží a zírá do měsíční noci. Tak, tak. Hlava nechce myslet, zdřevěněla; a co mi to sedí v krku, že se to nedá spolknout? Ty spíš v jizbě, ty jsi gazda. Tak je to.

Někde v dálce štěká psisko, ve chlévě zařinčel řetěz krávy. Ty spíš v jizbě. Ech, hlava pitomá! můžeš jí kroutit, a nic, nic — trne jen. Prý gazda. To všecko je tvé, gazdo, ty bílé stěny, dvůr, všecko: jaký jsi ty pán, celou jizbu máš pro sebe, sám se rozvalíš na posteli — inu, gazda! A cože nemohu vstát, cože mám hlavu tak tupou — to snad ta pálenka, dřevěný líh mně nalil žid zrzavý, ale nešel-li jsem z krčmy, jako bych tančil? Tož tak, v jizbě. To chce Polana uctít gazdu, jako host bude spát — Nesmírná únava padá na Hordubala. Nu ano, chce ona, abych si odpočinul, abych si pohověl po cestě; ba, vždyť nemohu ani vstát, hloupé, mít nohy jako z rosolu. A měsíc už zalezl za střechu.

“Odbila jedenáctá ho-di-na, chval každý duch Hospo-di-na —” To vyvolává ponocný — v Americe se nevolá, divná je Amerika. Ať mne tu nevidí, hanba by byla, lekl se Hordubal a tiše, jako zloděj se krade do jizby. Svléká kabát a slyší slabounký dech — sláva ti, Bože, Polana jen žertovala a spí tady; ach, já hlupák, a já zatím jako pařez na dvorku! Juraj se ticho, ticho krade k posteli a hmatá: to jsou vlásky, to paže tenoučká a chabá — Hafie. Dítě zavrnělo a zarylo se tváří do podušky. Pravda, Hafie. Juraj si ticho sedl na kraj postele, přikreju nožičky dítěti: ech, Bože, jak si mám lehnout? dítě bych leda vzbudil. To asi Polana chtěla, aby si dítě zvykalo na tátu. Tož tak, tatko a dítě v jizbě a ona na půdě.

Něco zasvitlo v Jurajovi a — nu, nedá to pokoj. Řekla: Jdu spat na půdu. A třeba to řekla naschvál: ty hloupý, můžeš přijít za mnou, víš, kde jsem: jdu na půdu spat. Na půdě není Hafie. Hordubal stojí ve tmě jako sloup a srdce mu buchá. Polana je hrdá, neřekne: tady mě máš; sám musíš za ní jako za dívčí, potmě budeš šátrat, a ona se potichu zasměje, ach, Juro, ty hloupý, osm let na tebe myslím.

Ticho, ticho leze Juraj na půdu. Ach, jaká tma, Polano, kde jsi, slyším ti buchat srdce. “Polano, Polano,” šeptá Hordubal a hmatá do černa. “Jdi, jdi pryč,” zasténalo, zajektalo to ze tmy, “já tě nechci! Prosím tě, prosím tě, Juraji, prosím tě —”

“Já nic, Polano,” bručí Hordubal nesmírně zmaten. “Já jen… zeptat se, dobře-li tu spíš —”

“Prosím tě, jdi pryč, jdi,” jektá to ze tmy hrůzou.

“Chtěl jsem ti jen říci,” koktá Hordubal, “… všecko zůstane, dušinko, jak budeš chtít… i roviny můžeš přikoupit —”

“Jdi, jdi pryč,” křičí Polana beze smyslů —

— a Juraj neví, jak se dostal dolů, tak nějak, jako by střemhlav padal do propasti. Ale kdež, nepadá, sedí na posledním schodku a padá do propasti. Tak hluboko, Kriste Ježíši, tak hluboko padat! A kdo to tu jíká? To ty, to ty. Já nehekám, já se jen pokouším dýchat a nemohu za to, že to tak zaúpí, a zas, a zas! Nu jen si hekej, jsi doma, jsi gazda —

Hordubal se zastavil ve svém pádu, sedí na schodku a civí do tmy. Ty spíš v jizbě, řekla, jsi gazda. Tedy tak ty, Polano: osm let jsi byla svou paní, a teď se zlobíš, že máš mít gazdu nad sebou. Ech, dušinko, podívej se, jaký to gazda: sedí na schodku a fňuká, nos bys mu utřela zástěrou, takový je to hospodář. Hordubal cítí něco na hubě, sahá na to, i můj ty Bože, vždyť je to úsměv. Hordubal se usmívá do tmy: jakýpak gazda, čeledín. Přišel čeledín ke kravám, paní, a ty, Polano, budeš jako statkářka. Nu, vidíš, všecko se to dá srovnat: koně i krávy, Štěpán i Juraj. Krávy ti vypěstuju, Polano, radost se na ně podívat — a ovce; všeho budeš mít, nad vším budeš gazdovat.

Tak vida, už to jde dýchat a neheká to; můžeš do sebe nabrat vzduchu jako kovářův měch. Kdežpak, hospodyně, čeledín nepatří do jizby; půjde spat ke kravám, tam je jeho místo. Člověk není aspoň tak sám, slyší někoho dýchat; stane se mu, že zničehonic promluví nahlas a sám se toho lekne, ale ke krávě se může promluvit: otočí hlavu a poslouchá. Dobře se v kravíně spí.

Ticho, ticho jde Juraj do chléva; teplý pach krav ho ovane, pohnul se řetěz na žebři. Héta, kravičky, héta, to jsem já; chvála Bohu, slámy dost pro člověka.

“Odbila dvanáctá ho-di-na, chval každý duch Hos-po-di-na, i Ježíše, jeho syna —” Ne, to v Americe nebylo. “Opatrujte světlo, oheň, by nebyl nikomu škoden —”

Tú — tú — tú ponocného roh, jako když bučí kráva.

VIII

Štěpán zapřahá koně k vozu. “Dobrý den, hospodáři,” volá, “nechcete se podívat dolů na louky?”

Juraj se trochu mračí: což jsem já panský správčík, abych jezdil vozem obhlížet pole? A což, není co robit, není kam jít s kosou na žita; proč bych se nepodíval na Polanino gazdovství?

Široké plátěné gatě má Štěpán a modrou zástěru, — vidět, že je z roviny; a černý je jako cikán. “C — c,” mlaskne na koně, a už to s rachotem a řinčením letí, Juraj se má co držet žebřiny; ale Štěpán stojí, klobouček nazad, opratě vysoko a pohrává bičem nad síjemi koní. Nu, nu, pomalu, není tak naspěch.

“Ech ty,” povídá Juraj nespokojeně, “co tak táhneš koně u huby? Vidíš, jak melou pysky, bolí je to.”

Štěpán se obrací a zubí se. “To se musí, pane,” povídá. “Aby nesli hlavu nahoru.”

“A k čemu,” namítá Hordubal. “Ať nesou hlavu, jak jim narostla.”

“To se dobře platí, hospodáři,” vysvětluje Štěpán. “Každý kupec se dívá, nese-li kůň hlavu hore. Pozírejte, pane, pozírejte, teď běží dobře: po zadních nohách, a předníma jen tak hrabou po zemi. C — c.”

“A nežeň je tak,” volá Hordubal.

“Učí se běhat,” praví Manya lhostejně. “Ať se učí. Co, pane, s pomalým koněm?”

Vozí-li Štěpán takto Polanu? přemítá Hordubal. Celá dědina se ohlíží: to jede Hordubalova žena, inu, jako statkářka; ruce založí a jede si. A co by nezpychla? myslí si Juraj. Chvála Bohu, je jiná než druhé ženštiny, tvrdá a rovná jako sloup; zřídila dvorec jako kaštel, sedm tisíc stržila za pár koní, tak co, má proč nést hlavu nahoru. To se, brachu, dobře platí.

“Tak tady je ta rovina,” ukazuje Štěpán bičem. “Až po ty akáty patří paní.”

Hordubal slézá z vozu jako rozlámaný. Roztřásl jsi mne, čerte. Tak to je ta rovina; pravda, tráva až po pás, ale suchá a tvrdá — nepovídej, to není řepná půda, to je step.

Manya se drbe na šíji. “Přikoupit té roviny až tamto, hospodáři, třicet koní by se tu dalo pást.”

“Nu — u,” namítá Hordubal, “žír to, holenku, zrovna není.”

“Jaký žír?” šklebí se Manya. “Kůň má být, pane, suchý. Či chcete krmit koně pro řezníka?”

Hordubal neodpovídá a jde ke koním, plácá je po lysině. “No — no — no, malý, neboj se, jsi chlapíček. Co stříháš ušima? A ty, ach, ty jsi moudrá! Co hrabeš, co bys chtěla?”

Štěpán vypřahá koně, vztyčí se a povídá nějak ostře: “Nemluvit na koně,

pane. Změknou.”

Hordubal se k němu prudce obrací: Co ty tak na gazdu! A co, to on třeba jen tak, aby si na mne koně nezvykli. A já se ti do tvých koní míchat nebudu, ty somáre; nu, nu, nemusíš se mračit.

Štěpán nechává koně volně pást a bere kosu, bude kosit seno; jaký hlupák, nevzal s sebou ani druhou kosu. Juraj povzdychl a zírá přes rovinu k vrchům nad Krivou. Tam jsou aspoň pořádná pole — pravda, samý kámen, ale jsou to pole: brambory, ovsy, žita — někde žito ještě stojí, někde už vážou snopky — “A kdože, Štěpáne, koupil ta naše pole nahoře?”

“Nějaký Pjosa,” povídá Manya.

Aha, Pjosa, Andrej Pjosa Husár; a proto on se v krčmě nehlásil, styděl se, že ženskou připravil o pole. Juraj zírá k vrchům, divné, jako by pole Hordubalů seběhla z hor a sedla si do roviny —

“A Rybáry jsou tady dole?” ptá se Juraj.

“Tady dole,” povídá Štěpán. “V tuto stranu, tři hodiny cesty odtud.”

Tři hodiny cesty, vida, daleko ještě do Rybár. Hordubal z dlouhé chvíle utrhne stéblo trávy a žvýká je; je nakyslé jaksi a skřípavé — to tráva tam nahoře, na poloninách, chutná docela jinak, kořenitě, mateřídouškou. Juraj se loudá po lukách dál a dál; jaká rovina, nic nevidět než oblohu, ale není to taková obloha jako tam nahoře, je jakási zaprášená. A tady lán kukuřice, pravda, co chlap je vysoká, samý chřást; ach, Hospodine, cože kukuřice vypadá tak nepořádně — pustit do ní svině, to by to chrochtalo! Kdežto žitné pole, to je jako kožich. Akáty — Juraj nemá rád akáty; tam nahoře jsou trnky a brsleny, jeřáby, jalovčí, a žádný takový ničemný akát. Už není vidět ani Manyu v té jeho zástěře a vysokých botách. Jaképak nemluvit na koně! I kůň je moudré zvíře, stejně jako kráva; řečí se naučí mírnosti.

Před Jurajem leží rovina, přepadá ho stesk, je to skoro jako moře, co tam! co tam! Obrací se k vrchům, ech vy, i vás rovina užírá, dělá vás malé a hloupé; ale šlapat nahoru, kamaráde, to aspoň poznáš, co je to země! A už to tu Juraj nevydrží, uhání k dědině a nechává za sebou Štěpána s celým jeho spřežením. Podívám se na žita, myslí si, ale běží hodinu, a vrchy jsou pořád ještě kdesi; a to horko tady, ani větérek nevane — to máš tu tvou rovinu. Kdo by byl řekl, že mě Štěpán tak daleko zavezl? Jenom c — c, a už jsme byli kraj světa. Rychlé koně má Polana: co, pane, s pomalým koněm?

Hordubal běží už dobré dvě hodiny, a tu konečně je kraj vsi: cikáni, holota jedna, válí se to mezi blínem a durmanem, a tuto už kovárna při silnici — — Hordubal se zastavuje, cosi ho napadá, ej, Polano, já ti ukážu! A už se hrne do kovárny. Hullo, mistře, udělejte mi hák, nu, jaký hák: hák jako závoru, ke dveřím hák, počkám si na něj. Kovář nepoznává Hordubala, je tu tma a nevidí pro výheň. Když hák, tož hák; a kuje hák jako hrom. A což, kováři, dobré koně má Hordubalová? Inu, koně jako čerty, ale panské; nic k práci, strýčku. Ale kovat je, aha! dva chlapi aby takovou potvoru drželi.

Hordubal se dívá na ten rozžhavený kousek železa. Něco ti přinesu,

Polano, něco do domácnosti. A co může, kováři, takový kůň stát? Bůh mne netrestej, odplivuje kovář, chtějí prý za něj osm tisícek! Tolik peněz za koně! Zchromí se ti divoch, a co máš? Lepší je huculský koník, nebo takový ten těžký valach, zadek jako oltář a prsa jako varhany — ba, bývali to dřív koně ve dvoře! ale teď — traktor! Však prý statkář prodává louky: nač prý seno, nač koně, teď jsou mašiny —

Hordubal pokyvuje hlavou. Pravda, mašiny — jako v Americe. Musím dát pozor, aby Polana neudělala hloupost. Přijdou mašiny, a co ty potom s koňmi? Aha, tak vidíš; ne, ne, Polano, nedám dolary za louky. Pole a krávy, to je něco jiného, — mašin se lidé nenajedí. A prý to nic nenese. Inu, třeba i nenese, ale máš mléko a zrní. Tak je to.

Hordubal se vrací domů a nese kus železa ještě horký. Polana — asi vaří oběd; a Juraj se krade po schodech k půdě a přidělává hák na vnitřní stranu dvířek. Tak, ještě tuto ten kroužek — Po schůdkách vystupuje Polana, vraští obočí a hledí, co to, co to tam Juraj přitlouká, což, zeptá se? nezeptá, jen upřeně hledí. “Už je to, Polano,” mručí Hordubal. “Přidělal jsem ti jenom hák, aby ses mohla zavřít.”

IX

A už je ti to hloupé, Juro, Juraji: chodíš po dvoře, pozíráš a nevíš co dělat. Kapustu pěstovat? To není robota pro chlapa. Sypat slepicím? Svině krmit? Ech, práce pro báby. Všechno dřevo už je pořezáno a naštípáno, vyspravil jsi plot, to ono urobil z polen; lelkuješ jako starý Kyryl, co mele naprázdno bradou tamto na dvorku u Michala Herpáka. A sousedky pokukují, to je pěkný gazda, ruce v kapsách a zívá, i bodejž ti čelist vypadla!

Tam dole na lukách — je Manya; co tam? Nemluvit na koně a tak. Buď si tam ty sám, co mně je rovina? Vida ho, čeledín odkudsi, a řekne si, to a to kdybyste udělal, hospodáři. A vidíš, udělám; nemáš mně co poroučet, ale když to je ze dřeva, urobím to. Dřív — lesy se kácely; a prý se už dřevo neprodává, hnije v lese, pily stojí —

Hospodine, jednou zase krávy pást! Ne dvě kravičky, to by bylo pro smích lidem, ale dvanáct krav, a hnát je třeba až na Volov Chrbát, v ruce topor na medvěda — A nikdo neřekne: nemluvit na krávy. Musí se zakřičet na hovádka.

Ale Polana ani slyšet — prý osm stovek ti dá řezník za krávu, a ještě s tím dělá milosti. Nu, co řezník — pro sebe bych pěstoval dobytek: ale když nechceš, dobrá. Peníze do roviny ti. vrážet nebudu.

Nebo zapřáhnout krávy do vozu a jet do polí úrodu svážet. Člověk jde, jde; jednu ruku na jhu, hybaj! O — ou! Žádný spěch, jen tolik, co krávy stačí. Ani v Americe jsem si nezvykl na jiný krok: jen jako když krávy jdou. A s nákladem úrody dolů, kolo zachycovat za paprsky, celý naložený vůz držet v ruce — chvála Bohu, člověk aspoň ví, že má pracky. To je, Polano, chlapská robota. Ach slituj se, Bože, jaká marnost — jen ruce jednomu měknou; a jaké jsou to šikovné ruce, tvrdé, americké.

Což, Polano, tobě se to běží, máš pořád co dělat, tu slípky, tu svině, tu cosi v komoře, ale chlapovi je hanba stát u plotu. Kdybys aspoň řekla, ty, Juraj, to a to bys mohl udělat; ale ty jako šipka, nelze na tebe ani promluvit. Mohl bych ti vypravovat — třeba to: v Americe, Polano, smí chlap zametat, nádobí smí umýt a utírat podlahu, a není mu hanba; dobře se mají báby v Americe. Ale ty — mračíš se, jak jen něco vezmu do ruky, a prý se to nehodí, budou se ti lidé smát. A což, ať se smějí, hlupáci. Dělám něco ve stáji, nakrmím a napojím koně — zas Štěpán se mračí; prý nemluvit na koně a tak. To víš, ty! A vůbec se mračí — nu, nu, jen mne nesežer těma očima. Ani s hospodyní nemluví, hubu stěží otevře a jen těma očima — Zlost má, je zlostí celý žlutý, sám se užírá. — I Polana se ho bojí, říká: Jdi, Hafie, řekni Štěpánovi, ať udělá to a to, zeptej se Štěpána na to a ono — Hafie se ho nebojí. Strýčku, řekne mu, a on ji pohoupe na kolenou, takto, Hafie, skáče hříbě, takto se kolébá kobyla — a zpívá; ale jak někoho uvidí,

jako by mu zatrhl, a už zaleze do stáje.

Hordubal se drbe v tyle. A čertví, mne se Hafie bojí. Hraje si, hraje, ale jak přijdu — konec, nespustí ze mne oka, a jen pryč — Nu, běž si. Ej, Hafie, vyřezával bych ti hračky, jen kdyby ses mi opřela o rameno a dívala se — jé, co to bude? A co bych ti mohl vypravovat o Americe, děvče: černoši jsou tam a mašin takových — i Bůh s tebou, Hafie, a jdi si za tím svým Štěpánem. Nežďuchej ji, Polano, bitím nikoho neochočíš; ale kdybys ty někdy usedla, kdybychom spolu hovořili, přišla by Hafie a poslouchala by, o koleno by se mi opřela loktem — ledacos bych mohl povídat, s otevřenou papulí by dítě poslouchalo. Inu, v zimě snad, v zimě u kamen —

Dole ze vsi poplašený křik husí a řinčení vozu — to se vrací Manya. Juraj mávl rukou a klidil se za stodolu. Co tady budu stát, nosem proti nosu! Vezeš hromádku sena a hluku s tím naděláš, jako bys bůhvíco vezl. — A tady je ticho, tady je člověk celému světu za chrbátem. Nechali sad přestárnout, hrušky tu zrávaly a slívy, a teď nic. Měly by se vyřezat ty přestárlé stromy a s podzimem vysadit mladé, ale ne; už tu není nic starého, nic, co tu bývalo dřív, než ty neplodné stromy: jen tu spánembohem zůstaňte. Stinný sádek tu býval, ale teď tu ryjí svině; a ty kopřivy, Pane Bože!

Nemysli si, ledacos jsem v Americe viděl; díval jsem se, a vida, to nebo to by šlo zařídit i doma. Pěkné věci tam mají, šikovné, — jen toho nářadí všelijakého! Nebo tohle — pěstovat zeleninu. Nebo králíky. Ale králíky nejlíp, až když máš dost chrástu od zeleniny. A což, šlo by ledacos, všechno bych zařídil, jen kdybys, Polano, jen kdybys mrkla okem, co to Juraj robí. A co to bude, Juraji? Klece pro králíky, Hafie bude mít radost, i kožíšek jí ušiješ. Nebo například holubník. A což, nechtěla bys včeličky? Mohl bych vyřezat úly, ne špalky, ale úly s takovým sklíčkem vzadu, aby bylo vidět dovnitř na včelstvo. VJohnstownu byl majner, Polák, veliký včelař; považ, i drátěnou kuklu měl na hubě. Člověk se mnoho naučí. Kdybys chtěla, Polano, kdybys jen pozřela — bylo by ledacos. Nebo zeptat se: jak to a to dělají v Americe? Inu, neptáš se, těžko ti co říci. Člověku je hanba robit něco jen pro svou radost; sám pro sebe — jako by si jenom hrál; ale pro někoho druhého — plivne do dlaně, a ještě si píská. Tak je to, Polano.

Sláva ti, Bože, toto už zvoní krávy, už je večer; teď přijdou i naše kravky, třeba je přivázat, napojit, pohladit, Hafie zavolá, Štěpáne, tatko, k večeři; Štěpán hlasitě srká, Polana mlčí, Hafie šeptá se strýčkem Štěpánem, nu, co dělat, dobrou noc, všici. Hafie v jizbě, Polana na půdě, Štěpán ve stáji — ještě obejít dvůr a zalézt do chléva spat. A tam, ruce pod hlavou, se může říkat i nahlas, co by se dalo robit a jak by co mohlo být.

A kravky — jako by rozuměly: otočí hlavu a hledí.

X

“Vyřiď, Hafie, že přijdu až večer.”

Tak, kus chleba a slaniny, a už je to, hajdy do vrchů. Hordubalovi je volno a až teskno jako děcku, když uteklo mamce. A stojí nad dědinou, jako by se tu cosi změnilo. Co je? Že toto bývalo pole Hordubalovo? Pravdaže bývalo — samý kámen prý, a přece tu sklidil Pjosa žito, brambory tu má a políčko lnu; vida, jak se spojilo Pjosovo pole s Hordubalovým! Ale tuto výše, u té jeřabiny — odtud je vidět celou dědinu. Tady je co se divit boží moudrosti: Krivá se jmenuje dědina, a skutečně je křivá, stočená do oblouku, jako když kráva leží. Střecha za střechou, všechny stejné, jako stádo ovec; ale ten bílý dvorec je Polanin. Jako by se sem ani nehodil, myslí si Juraj; střecha červená, nová — řeklo by se, kdopak se to sem přistěhoval? Ale kdosi z roviny, takoví lidé tam jsou, co dřeva nemají a musejí z cihel —

Rovina. Odtud je vidět i rovinu. Modrá, rovná — jako moře, inu, taková pustina. Proto oni tak rychlo jedou: smutná jim je cesta, člověk jde — jde, a jako by šlapal na jednom místě. Nešel by se do roviny jen tak dívat; kdežto tady — jako svátek, člověk může jít jenom za nosem, a pořád má proč jít dál: tuto za ten ohyb cesty, za bystřinu, tam k tomu smrku, přes tuto pastvinu hore, a když už je tady, tož do lesa; k poledni hledí les, samý buk, pně šedé a světlé, jako by tu ležela mlha; a tu, tam, všude jako zardělé plamínky kvete brambořík. A tuto, počuj, jaký plavý hřib, nadzvedá suché listí, ej, jaká silná a bílá noha; a víš ty co? nechám tě tu, hřibe, hřibane, nenatrhám ani kukaček a zvonečků, ale kytku jahod pro Hafii, dole na kraji lesa, kde jsou nejsladší. Hordubal stane a tají dech: srní; tam na druhém boku stojí srna, plavá a světlá jako to loňské lupení, stojí v kapradí a jistí: co jsi ty, člověk či pahýl? Pařez jsem, pahýl, jakási černá větev, jen neprchej; což i ty se mne bojíš, zvěři divoká? Ne, nebojí se; utrhne lístek, dívá se, mele hubou jako koza. Bek, bek, povídá, zadupe kopýtky a kluše dál. A Juraj je nějak náhle přešťasten, lehko se mu jde hore a na nic nemyslí. Jde jen, jde, a je mu dobře. Srní jsem viděl, řekne večer Hafii — jé, a kde? Inu, tam nahoře, — v rovině, Hafie, není srní.

A tuto už je to — nikdo neví, co vlastně: jakýsi srub rozpadlý, rozvalené trámy, ale trámce, Pane Bože, zvonice by se z nich dala sroubit, lilkem zarostlé a vraním okem, divokou lilií, kýchavicí, kapradím a kakostem, věru, divné místo a jako začarované, — tady se les obrací k půlnoci: černý les, les zarostlý mechem, černá je půda a mokvající, ano, prý tu i straší; a jakési houby bělavé, průsvitavé, jako rosol, zaječí jetel a tma, vždycky taková tma; ani veverku tu neslyšet, ani mušku, takový je to černý les, nerada tudy jdou děcka, a i chlap se pokřižuje. Ale tuto je už kraj lesa, po kolena se brouzdáš borůvčím a zvedáš větve, a co toho lišejníku tu visí, ostružiní tě chytá za nohy, ech, člověče, ne lehko tě pustí les na poloninu,

musíš se prodrat houštím jako kanec; a hejdy! jako by tě z lesa vystřelil, jako by tě sám les vyplivl, stojíš na polonině, pochválen Pán Ježíš Kristus, tady jsme.

Širá je polonina: tu onde smrky, velké a mocné jako. církev, člověk by smekl širák a nahlas pozdravil; a tráva hladká, klouzavá, kratičká, měkce se po ní šlape jako po koberci; dlouhá a lysá polonina mezi lesy, klene se široko daleko, nebe nad sebou a lesy shrnula na bok: jako když chlap si rozhalí prsa a leží, leží si a hledí Pánu Bohu do oken, — ah, ahah, to se mu dýchá! A Juraj Hordubal je najednou malinký jako mraveneček a běží po širé polonině, kampak, kam, mravenečku? Inu tam, hore na temeno, vidíš tam pást se ty maličké, červené mravence? tam já mám zamířeno. Širá je polonina.

Širá je, Pane: řekl bys, stádo volů? Ty červené tečky? Dobré to má Hospodin: dívá se dolů a řekne si, ta černá tečka tuto je nějaký Hordubal, ta světlá tečka tamto je Polana; musím se podívat, potkají se ty dvě tečky? či mám je k sobě postrčit prstem? A tuto z úbočí letí něco černého a přímo sem; běží to, kutálí se to po svahu, co ty jsi zač? a ty jsi černé psisko, hubu si můžeš roztřepit, i jdi ty, vypadám já jako zbojník? Pojď sem, jsi statečný psík; jdu se podívat k bačovi hore. Už slyšet zvonění stáda. “Hajza,” volá pastucha, voli velkýma, klidnýma očima pozírají na Juraje, mávnou ocasem a pasou se dál; bača stojí bez hnutí, jako jalovec stojí a vyhlíží příchozího.

“Hej,” volá Juraj, “jsi to ty, Míšo? Nu, chvála Bohu!”

Míša nic, hledí jen.

“Neznáš mne? Jsem Hordubal.”

“A, Hordubal,” povídá Míša a nepodiví se; kdo by se čemu divil?

“Z Ameriky jsem se vrátil.”

“Co?”

“Z Ameriky.”

“A, z Ameriky.”

“Čí voly to paseš, Míšo?”

“Co?”

“Čí jsou to voli?”

“A, čí voli. Z Krivej.

“Tak, tak, z Krivej. Pěkná zvířata. A co ty, Míšo, zdráv? Přišel jsem se na tebe podívat.”

“Co?”

“Nu, podívat se.”

Míša nic, jen mrká; odvykne se hovořit tady nahoře. Hordubal uléhá do trávy opřen o loket a bere do úst stébélko; tady — jiný svět, ani mluvit se nemusí, není třeba. Od dubna do září tu pase Míša, človíčka nevidí, jak je týden dlouhý —

“A co, Míšo, byl jsi někdy už tamto dole, co je rovina?”

“Co?”

“Byl jsi v rovině, Míšo?”

“A, v rovině. Nebyl.”
“A tamto nahoře, na Durnom, jsi byl?”
“Byl.”
“A tuto za tím vrchem jsi nebyl?”
“Nebyl.”
“Tak vidíš, a já — až do Ameriky; a co z toho mám? ani své ženě nerozumím —”
“Tam — to už jsou jiné pastviny,” povídá Míša.
“A poslyš,” ptá se Juraj, jako se ptával, když byl chlapcem. “Co to bývalo, ten srub v lese?”
“Co?”
“Ten srub tady v lese.”
“A, ten srub.” Míša zamyšleně bafá ze zapekačky. “Kdo ví. Prý zbojníci si tam chtěli hrad postavit. Ale cožpak lidé vědí.”
“A pravda, že tam straší?”
“A, to,” řekl Míša neurčitě.
Hordubal se převrátil na záda. Dobře je tady, myslí si; a co tam dole — už ani sám nevíš. Hemží se tam lidé na dvorku, jeden překáží druhému, jenjen že se neservou jako kohouti; až tě huba bolí, jak ji svíráš, aby ses nerozkřikl —
“Máš ženu, Míšo?”
“Co?”
“Máš-li ženu?”
“Nemám.”
V rovině nejsou taková oblaka; tam je nebe prázdné, ale tady — jako krávy na pastvě; člověk leží na zádech a pase. A jako by pluly, a on by plul s sebou, odplýval jaksi, divné, že je tak lehký a může se vznášet s nimi. Kam to jdou mraky, kam se dějí večer? Jako by se rozplynuly, ale což se může něco jen tak ztratit?
Hordubal se opřel o loket. “Chtěl jsem se tě zeptat, Míšo, — neznáš nějaké byliny na lásku?”
“Co?”
“Bylinu laskavec, co vzbuzuje lásku. Aby se třeba děvče do tebe zamilovalo.”
“A,” bručí Míša, “to nechci.”
“Ty ne, ale jiný by třeba chtěl.”
“A nač to,” zlobí se Míša. “Není třeba.”
“Ale znáš takové byliny?”
“Neznám.” Míša odplivl. “Nejsem cikánka.”
“Ale léčit, Míšo, umíš, vid,?”
Míša nic, mrká jen. “A co ty víš, nač umřeš,” povídá najednou.
Hordubal se posadil se srdcem tlukoucím. “Myslíš, strýčku Míšo, že — brzo?”
Míša zamyšleně mrká. “A, Bůh ví. Dlouho-li žije člověk?”

“A jak ty jsi stár, Míšo?”

“Co?”

“Jak jsi stár?”

“A, to nevím. Nač vědět?”

Ba, nač vědět, oddychl si Juraj; nač vědět — řekněme, co si myslí Polana? Tam dole se tím člověk mučí; ale tady — nu, mysli si, co chceš, dušinko; kdybys byla šťastná, nemyslila bys. Divné, jak to všechno je odtud daleko, tak daleko, až teskno. Člověk sám — jako by se i na sebe díval z takové veliké výšky, jak pobíhá po dvorku, vzteká se a přemýšlí, a zatím je jenom takový mraveneček podrážděný, co neví kudy kam.

Veliký mír přichází na Juraje, tak veliký, že až nějak bolí. Hleďte ho, takový chlap rozsocháč, a vzdychá, vzdychá pod břemenem posily. Ach, teď bych ještě nechtěl vstát a nést to dolů do údolí, a cože nechtěl: nemohl. Tiše, tiše ležet, aby se to ve mně slehlo a srovnalo; snad dny a týdny takto ležet a čekat, až to samo do sebe zaklesne; ať se točí nebesa, ať skloní vůl hlavu k lidské tváři a zafrká, ať pozří svišť, je-li to kámen? kámen je to a hupky na něj, panáčkovat a větřit. Ruce rozpjaty, leží Hordubal naznak: není Hordubala, není ani Polany — jen obloha a země, vítr a zvonění stád. Rozplývají se oblaka a nic po nich nezbude, ani jako když na sklo dechneš. Myslí si volek, cože má sháňky, a je to jen zdálky zvonění. Nač vědět? Zírej. I Bůh zírá. Jaké veliké oko, pokojné jako pohled hovada. Ten vítr, to jako by sám čas tekl a hučel; kde se ho tolik nabere? A nač to vědět?

Bude večer, a Juraj se vrací dolů, jde poloninou a zapadá do lesa, lehce a dlouze si jde; už se v něm srovnalo břímě míru a nemusí ani dávat pozor. Dobře, Polano, dobře, už ti nebudu podbíhat na oči, malý je dvorek pro dva. Najde se u někoho práce, a ne-li, sednu tu někde nahoře a počkám, počkám až do večera. Proč ne, — dlouho-li žije člověk? Nač, prosím tě, by si překáželi dva mravenečci, vždyť místa je, ani nechápeš, kde se ho tolik nabere; a já — i zdálky se mohu dívat. Chvála Bohu, dost je tu vrchů, odkud se může člověk dívat domů. Stvořiteli až na límec může vylézt a dívat se dolů na sebe sama. Tak jako mraky stoupají — a rozplynou se jako dech.

Už zvoní klekání stád, a Hordubal ještě sedí na mezi dymiánové s kytičkou jahod v ruce a hledí dolů na tu novou červenou střechu. I dvorek je vidět jako dlaň; vzít sem Hafii a ukázat jí — počuj, Hafie, není-li to jako hračka. Na dvorek vychází malininká světlá postavička a stojí, stojí. A tu, hle, i ze stáje vychází tmavá postavička, jde k ní a stojí také. A nehýbají se — jako hračky. Mravenci by mávali tykadly. a pobíhali by, kdežto lidé — jsou divnější: stojí proti sobě a nic. Nač vědět, myslí si Hordubal; ale divné, že tak dlouho, tak nehnutě stojí; až úzko je člověku — strašné, že stojí tak bez hnutí. A to že byl, Juraji, mír, co jsi nesl v sobě tam shora? ta tíha, která tě sráží? Nabral jsi tam až příliš něčeho, a je to smutek; ruce jsi rozpřáhl, a teď neseš kříž. A ti dva tam dole stojí, stojí, — ach, Jezus, ať už se pohnou! A tu se světlá postavička utrhla a zašla; ta tmavá stojí, nehýbá se, a, sláva Bohu, už je tatam.

S kytičkou jahod se vrací Hordubal — nemá nic než tu kytičku, a ještě ji zapomene na dvorku. Čtyři lidé u večerního stolu; málem by začal, viděl jsem srní, Hafie, ale neřekne to, slova mu rostou v ústech jako sousta, Polana nejí, bledá, jako by ji z kosti vyřezal, Štěpán se mračí nad talířem, křiví hubu, drtí chléb v prstech, najednou praští nožem a běží ven, jako by se dusil.

“Co je strýčkovi Štěpánovi?” vydechla Hafie.

Polana nic, sbírá talíře ze stolu, zsinalá, až jí zuby jektají.

A Hordubal se odklízí ke kravkám, lyska se po něm točí hlavou, až řetězem rachotí, co je, gazdo, co tak hlasitě dýcháš? Ech, lysko, nač vědět, nač vědět — ale je to těžké, těžší než řetěz. Tam nahoře bychom zvonili zvoncem, ty i já — co tam je místa, i Bůh se tam vejde; ale mezi lidmi je těsno, dva — tři lidé, lysko, a tak těsno mezi nimi! což neslyšet rachotit jejich řetězy?

XI

Ožral se tu noc Manya, jako zvíře se ožral; ne tady v Krivé, ale až v Tolčemeši u žida, pobil se s parobky a prý se i pobodal, kdožví; až k ránu se vrátil, zpuchlý a pobitý, a teď vyspává ve stáji. Koně by se měli napojit, myslí si Juraj, ale nebudu se ti plést do tvých věcí. Když nemluvit na koně, tož dobře; sám si je obstarej. A Polana — jako stín, raději jí nevidět. Nu, jsou to věci, kaboní se Hordubal; co robit?

A horko, horko jako před bouří, mouchy zlobí, och, jaký mrzký den! Juraj se loudá do sadu za stodolou; ale i tady jaksi — co tu? Jen kopřivy čpí, a nač tu tolik střepů, cigánstvo takové — Jako stín je Polana: dřepí kdesi v komoře a nic — Bůh s tebou; ale víš, je tu těžko člověku. Hordubal si mne starostlivě vlhký týl. Inu, bouřka bude, měl by Štěpán sklidit domů seno —

Přes plot Hordubal a obchází dědinu zadem, podívat se po nebi co a jak. Dědina odzadu — jako když se odspodu díváš na stůl, samé hrubé dřevo a roubení; a jako by tě nikdo neviděl, jako by sis hrál s celým světem na schovávanou; jen ploty a lopuch, kapusta ožraná housenkami, a tu jakési smetiště, blín, durman a cikáni, cikánské chajdy za dědinou — Juraj se zastavil a váhá: jej Bohu, kam jsem to zašel! Sama je Polana, Štěpán bez sebe ve stáji… Hordubalovi se rozbouchalo srdce. Čert vem cikánku! zrovna tu sedí na zemi, machna stará, hrozná, a víská cikáně.

“A co by chtěl pán?” skřehotá cikánka.

“Cikánko, cikánko,” trne Juraj, “mohla-li bys uvařit nápoj lásky?”

“Hej že mohla,” šklebí se cikánka, “a co mi dáš?”

“Dolar, americký dolar,” vyhrkl Hordubal, “dva dolary —”

“Joj, ty mrchatý,” křičí cikánka, “za dva dolary, povedzme, ani psa nespáříš, za dva dolary, povedzme, nezačaruješ ani krávu —”

“Deset dolarů,” šeptá Hordubal rozčileně, “deset, cikánko!”

Cikánka se rázem uklidnila. “Dej sem,” povídá a natahuje špinavou pracku.

Jurajovi se třesou prsty, jak se horečně hrabe v penězích. “Ale udělej dobré kouzlo, cikánko, ne pro jednu noc, ne na měsíc, ne na rok — Aby se srdce obměkčilo, aby se rozvázal jazyk, aby mne ráda vídala —”

“Hej,” brumlá cikánka, “Ilko, rozdělej oheň!” Hrabe se v pytli, ruce má svrasklé jako pták pařáty. Ach, jaká hanba! Nebe se zakaluje, bude bouře. Dělej, cikánko, dělej chytro — Ech, Polano, hleď, kam jsi mě dostala!

Cikánka brebentí a hází špetky z pytle do kotlíka; mrzce to páchne, a co to ta cikánka mumlá, potřásá hlavou a pařáty čaruje — hrozno je Jurajovi, kéž se na místě propadnu! To pro tebe, Polano, jen ty, jen ty — Jaký hřích!

Juraj běží domů, kouzlo nese a běží, bude bouřka. Poklusem krávy s nákladem úrody, cvalem děcka domů, zvedá se prach. Uřícen otvírá Hordubal vrátka domova a musí se opřít, srdce mu buchá, to pro tebe,

Polano. A náhle ze stáje vybíhá tříroček, stane, říčí a tryskem k vratům.

"O — o — ó!" křičí Juraj a máchá proti němu pažemi. Z domu vybíhá Polana.

Na zadní nohy kůň, točí se, pádí dvorkem, vysoko hruď a zadek přičaplý, a ryje kopyty do země.

A kde se vzala Hafie, běží přes dvorek k mamině, piští hrůzou a padá. Vykřikla Polana a zařval Hordubal. Och, nohy dřevěné! což neudělám skok — A tu ze stáje letí Manya, bílé rukávy vlají, kolmo se vzepjal kůň a v hřívě mu visí chlap, rve ho, ech, nestřeseš, jako divoká kočka na šíji. Kůň odskakuje, hází hlavou, vyhazuje zadkem; bums, Manya k zemi, ale drží se hřívy, klečí a rve koně zpět. A teď teprve se rozvázaly nohy Hordubala a běží pro Hafii. Kůň vleče Manyu dvorkem, ale tu vzepřel Štěpán paty a tahá, tahá za hřívu. Hordubal tiskne dítě na prsa, chtěl by je odnést, a zapomíná — takový je to pohled: muž a zvíře. Polana, ruce na srdci — Tu se Manya vysoce zasmál, zařičel jako kůň a cvalem, skokem odvádí frkajícího hřebce do stáje.

"Na, vezmi dítě," povídá Hordubal, ale Polana neslyší. "Polano, slyšíš, Polano!"

Poprvé jí klade Juraj ruku na rameno. "Polano, Hafia!" Zvedla oči — ach, což jsi kdy měla takovéto oči, což jsi kdy takto dýchala ústy pootevřenými? Jak jsi zkrásněla — a teď už to pohaslo.

"Nic se jí nestalo," mumlá a odnáší vzlykající dítě domů.

Ze stáje vychází Manya, utírá si rukávem krev z nosu, vyplivuje krev z úst. "Už je dobře," povídá.

"Pojď," brumlá Hordubal, "pojď, Štěpáne, natočím ti vody na hlavu."

Štěpán frká rozkoší pod proudem vody a hojně, vesele stříká. "Ale to bylo, co?" drmolí oživeně. "Vzříjel hřebeček, hospodáři, proto tak zdivočel." Manya se zubí, mokrý a rozcuchaný. "Ej, to bude hřebec!"

Juraj by chtěl říci Štěpánovi, nu, jsi chlapík, dobře jsi koníka pokrotil; ale mezi chlapy — není třeba říkat. "Bude bouřka," bručí a loudá se za stodolu. Na jihu černá nebe, nedobré jsou bouře zdola. Hřebeček vzříjel, a co to, člověk ani na nohy nemůže, aby dítě zvedl. Snad už jsem stár, Polano, či co — Divné, nohy zdřevění, jako by je zaklel.

Hospodine, jaká černava! už i hřmí — Cikánka čaruje, a vida, on zaříje hřebeček; a já neskočím koni do hřívy, nic, jen trnu a zevluju. Já ne, ale Štěpán skočí. Proč by neskákal, když je mladý? Ach, Polano, Polano, proč jsi se tak dívala, proč jsi tak zkrásněla!

A už je to tu, už je to tu: bouře — jako se žene splašený kůň, pod kopyty jiskry, a říčí. Už neskočíš koni do hřívy, neptají se tě nohy a samy váhají. Neskočíš, nezajucháš; to Štěpán. A fuj, mrzké je kouzlo cikánů: hřebeček vzříjí a tak. A ty myslíš: to Polana. Tak proč ty jsi neskočil na koně? Dívala by se Polana, ruce na prsou, a oči — jako nikdy.

Juraj mrká, ani necítí teplé krůpěje na šíji. Nebe se trhá, třesk a rachot, Hordubal se letmo křižuje a do nohou mu vjede spěch. Ještě ne, ještě vylít

do kopřiv cikánčino kouzlo. A potom skokem pod kůlnu a vyzírat, jak venku bouří.

XII

Kde by jinde byl? zalezl za stodolu a hloubá. Například přemýšlí: nu, dejme tomu, že jsem stár; ale pěkně prosím, jak to přijde? Žiješ, nic nevíš, jsi stejný dnes jako včera, a najednou — starý. Jako by tě zaklel. Už neskočíš splašenému koni do hřívy, nepobiješ se v krčmě; ty — zvedáš dítě, místo abys chytal koně. Možná že dřív bych byl koně chytal. A abys věděla, kdysi jsem se i v krčmě pobil, slavně pobil, však s Geričem, zeptej se Vasila, Polano. A najednou — starý. Polana není stará.

A co, třeba i starý. I dítě je dobře zvednout. Ech, Polano, mohl bych ti ukázat — například, jaký jsem gazda. Mohla by ses mít jako zemanka, děvečky na robotu a jen poroučet: hej, Marika, sypej slepicím, hybaj, Axeňa, dej kravám vody. Pravda, o tři tisíce dolarů mne okradli, ale mám ještě sedm set, Ledacos by se dalo začít. Á, dušinko, nebyl jsem darmo v Americe; mladý nemladý, aspoň jsem poznal jak a co ve světě. A že prý se nevyplácí chovat krávy, a kdesi cosi. Což to, ale musí se umět prodat. V Americe, řekněme — tam sedlák nečeká, až přijde řezník; ale sám jede do města a udělá smlouvu: tolik a tolik kusů do roka, tolik a tolik vessels mléka denně, all right. Tak se to dělá. Proč by to, prosím pěkně, nešlo i tady? Koupit vozík a koníka — prodej si své koně, Polano: já chci koníka, se kterým se dá mluvit — a jezdit do města. Nu, Amerikán, vyzná se, ne darmo byl ve světě; vozí plný opasek peněz domů. A i sousedé přijdou — mohl-li bys, Juraji, prodat ve městě pár husí? Proč bych nemohl, ale ne takto, husu podpaždí a nabízet; ale padesát, sto husí týdně — urobí se posady a hajdy s nákladem hus do města. Tak se, sousedé, robí business. Nebo dřevo na otop, padesát vozů s dřívím. Brambory — na vagóny. Vida Hordubala, jaký rozum si přivezl z Ameriky! Však i ty, Polano, řekneš, Juraj je moudrý, žádný mladík by nebyl hbitější; hej, Marika, Axeňa, zujte gazdovi boty, vrátil se z trhu. A co tys dělala celý boží den, dušinko? Statek jsem ti spravovala, s čeledí se vadila, a pak, nu, pak jsem čekala, Juraji, na tebe.

Hordubal sedí na jakémsi pařezu a mrká. Zkusit to, proč ne? Chlap je mlád, dokud něco začíná. A ne-li to, tedy jinak. Třeba koupit skálu pod Menčulem — kámen jako mramor, a kvádry vozit do města; což mají v rovině jaký kámen? Jen bláto a prach, i nebe mají zaprášené. A sám třeba lámat kámen — málo-li jsem se nalámal v Americe? I s dynamitem, brachu, dovedu zacházet. Vydlabeš díru a založíš katriži, — pryč, všici, hybajtě — a bum! Nu, Polano, to je chlapská robota, což? Co je proti tomu chytat hřebečka? A s červeným praporkem v ruce, pozor, střílí se — Slavně budu bouchat, a ty druhý — ty si chytej po poli koně.

Á, tady by se ještě našlo věcí! Co máte v rovině? Nic, rovinu. Ale tady — u Kyslé Vody železo, voda samou rzí hnědá. Pod Tatarukou — jakýsi kámen lesklý, jako smola. Říkají báby, prý poklady v horách. Pochodit ty vrchy až

za Durný tuto, za Čornyvrch, za Tatinskou, za Tupou, — kdožví co by se nenašlo. Á, brachu, dnes se hledá i pod zemí. Doma nic, ani slova. Zítra, Polano, jedu do Prahy, s pány mluvit o čemsi — a dost. A pak přijedou páni a rovnou k Hordubalovům: Dobrý den, doma-li pan Hordubal? A pane Hordubal sem, pane Hordubal tam, našel jste poklad, takový minerál, který už padesát let hledáme. — Nu, proč ne? Prý samý kámen — á, víš ty, z čeho ten kámen je? Nevíš, tak nemluv.

Hordubal se nějak zastyděl. Třeba jsou to hlouposti; ale kámen pod Menčulem — není hloupost. To bych musel mít voly, pár, dva páry volů — třebas ty podolské, šedé, s rohy jako paže, oj, jaká zvířata! A s nákladem kamene do roviny — jít před voly a jen hajc hó, hajzá! hybaj od seba! A ty s tvými koníky — vyhni se volům až za příkop! A čí jsou to voli? Hordubalovi, nikdo v kraji nemá taková zvířata.

Hordubal vyndává ze záňadří sáček a přepočítává peníze. Sedm set dolarů, to je — přes dvacet tisícek: pěkné peníze, Polano! S tím se dá začít nový život. Však uvidíš sama, jaký chlapík je Juraj. I rozum je síla. Draho se platí kůň, co nese hlavu nahoru, ale pozírej, takový vůl: hlavou kývá, nese jho na chrbátě, ale víc udělá roboty.

Juraj kývá hlavou a loudá se na dvorek. Na dvorku Polana vylupuje hrášek; jen obočí zvedne, smete z klína prázdné lusky a zachází do domu.

XIII

Hordubal sedí v krčmě a raduje se. Chvála Bohu, dnes je tu hlučno: Michalčuk je tu i Varvarin, Poderejčuk Mechajlů, Herpák zvaný Kobyla, Fedeš Michal i Fedeleš Gejza, Feďuk, Hryc, Alexa, Hryhorij a Dodja hájník, samí sousedé, a prý divoké svině střílet, dělají škody na polích. Hryhoriji patří skála pod Menčulem, bude dobře s ním promluvit, zdaleka začít a opatrně: například, že je třeba spravit cestu do polí kamenem. Ech, zamrzel se Juraj, vždyť už nemám polí. Pjosa je má, tamto sedí a mračí se. Nemám polí, co je mi po jejich diviacích? Ať si je sami zaženou; co já — ani sem nepatřím, kaboní se Hordubal; mějte si své starosti, já mám své.

Chlapi zatím, co a jak, kdy vyrazit a odkud. Juraj pomalu upíjí a myslí na své starosti. Jen obočí zvedla a domů. Dobře, Polano; jednou třeba ty budeš chtít začít, a co, Juraji, to a co ono; a já zvednu obočí a půjdu do krčmy. Ať víš i ty, jak to chutná. Což mám prašivý rypák, což mi z očí teče či mám hubu strašlivou jako žebravý Lásló? Ano, starý jsem a všude se mi zažralo uhlí; samý kloub jsem, nic jiného ze mne nezbylo; samý hřbet, jak jsem po čtyřech lezl v majně; samé pracky a samá kolena — kdybys věděla, v jakých škvírách jsem musel vytloukat uhlí! Ještě teď kašlu černé chrchle, Polano. Inu, není na mně mnoho, co by se ti mohlo líbit; ale dovedu robit, dušinko, a budeš vidět —

“Hej, Amerikáne,” šklebí se Fedeleš Gejza, “ještě ses neukázal. Tak co, přišel jsi počastovat rodáky?”

Hordubal kývá hlavou: “Přišel, přišel, ale pohostit po americku. Žide, dones Gejzovi sklenku vody! A je-li ti to málo, Gejzo, tedy celé vědro, alespoň si hubu umyješ.”

“A co je ti po mé hubě?” směje se Gejza. “Jen když se líbí mé ženě.”

Juraj se zachmuřil: co je mi po tvé ženě? Vida ho, počastovat! A což, počastoval bych; jej Bohu, sousedé, rád bych s vámi pil, držel se s vámi kolem ramen a zpíval, zpíval, až bych oči zavíral. Ale na jiné věci já mám dolary; takovou myšlenku mám, sousedé, dobrou, americkou. Však počkejte, až začnu odstřelovat kámen. Hele Hordubala, zbláznil se? málo-li nám tu roste kamení? A po čase — vida, Amerikán, i ze skály dovede dojit smetanu.

Fedeleš Michal začíná zpívat, druzí přizvukují; ach, dobře je člověku mezi chlapy. Jak dlouho už jsem neslyšel — jak dávno už — — Juraj přivírá oči a polohlasem přizvukuje, tajda — tajda — tajda; a náhle, čertví co se tak rozkokrhal, zpívá, zpívá na celé kolo, až trupem do taktu klátí.

“Hej, ty,” křikl Fedeleš Gejza. “Kdo s námi nepije, ať s námi ani nezpívá. Zpívej si doma, Hordubale!”

“Nebo sem pošli Štěpána,” připletl se Jura Feďuk. “Ten prý dovede zpívat líp než ty.”

Hordubal vstává, není mu konce, skoro až po strop sahá. “Jen zpívej, Gejzo,” povídá mírně. “Já už jsem stejně chtěl jít domů.”

“A co bys doma,” šklebí se Fedeleš Michal. “Máš tam čeledína.”

“Velký pán,” utrousil Gejza. “Čeledína si vzal na ženu.”

Hordubal se prudko obrátil. “Gejzo,” mezi zuby. “O kom to?”

Gejza se výsměšně kolébá na nohou. “O kom? Je tu jen jeden takový gazda.”

Chlapi vstávají. “Nech ho, Gejzo,” domlouvá Varvarin; někdo bere Juraje za ramena a přátelsky ho tahá ven.

Hordubal se vytrhl, a na Fedeleše, div se ho nedotýká nosem.

“O kom to?” chraptí.

“Takový trula je jen jeden,” opakuje Fedeleš Gejza zřetelně, a náhle, jako by švihl: “— ale kurev jako Polana je víc.”

“Pojď ven,” zachroptěl Hordubal a razí si mezi rameny chlapů cestu z krčmy. Gejza za ním, v kapse otvírá křivák. Pozor, Hordubale, pozor na záda! Ale Hordubal nic, tlačí se ven, a Gejza za ním, křivák v hrsti, až se mu potí dlaň.

Všichni se hrnou z krčmy, Juraj se obrací k Fedelešovi. “Ty,” zamručel. “Tak pojď!”

Gejza, ruku s křivákem za zády, temně funí a chystá se skočit; ale Hordubal, paže jako táhla od studny, ho popadá kolem boků, ruce neruce, zvedá ho, točí se a sráží Gejzu k zemi. Gejza dopadá na nohy a vztekle syká. Znovu s ním Hordubal do výše a k zemi, do výše a k zemi, jako by chtěl Gejzou tlouci štěrk; najednou se Gejzovi podlomí kolena, a na zem letí chlap, ruce roztaženy, a krach! hlavou do jakési putny, a leží tu člověk, jako by byl jen hromadou šatů.

Hordubal těžce supí a hledá podlitýma očima lidi. “Nevěděl jsem,” bručí omluvně, “že je tam putna.”

Vtom dostal latí po hlavě, a zas, a zas. Dva, tři, čtyři lidé bijí mlčky Hordubala po hlavě, až to duní. “Hybajtě,” řve Hordubal a máchá potmě rukama, bije do něčího nosu, klesá k zemi a pokouší se vstát. “Bijou se,” ječí někdo; Hordubal vstává a nemůže, vstává pod ranami a heká, oj — oj, ještě se pokouší vstát —

“Co vy tady,” rychlý a udýchaný hlas, a prásk býkovcem do supějícího hloučku. A po hlavách! Někdo vzteky zařičel, pozor na nože! Vasil Gerič Vasilů mocně oddychuje a potrhává býkovcem nad tělem Hordubalovým. Juraj se pokouší vstát. “A pryč ať jste, vy,” burácí starosta a pošvihuje býkovcem. Ech, kdybys ty nebyl bíro, a co bíro! ale slavný rváč je Vasil Gerič Vasilů. Už i báby se odvažují na ulici, ruce založeny, a pozírají ke krčmě.

Juraj Hordubal se pokouší vstát, má hlavu na klíně Vasilově a někdo mu umývá tvář, Pjosa je to. “To nebyl poctivý fajt, Vasile,” mručí Amerikán. “Oni odzadu, a dva proti jednomu —”

Ech, Juraji, šest jich bylo, holomků, a všichni latěmi od plotu; máš dubovou hlavu, že se ti nerozpukla. “A co Gejza?” stará se pobitý.

“Gejza má zatím dost, odnesli ho,” povídá starosta.

Juraj uspokojeně oddychl. “Dá si teď pozor na tlamu, bagán jeden,” bručí a pokouší se vstát; chvála Bohu, už to jde, už stojí a drží se za hlavu. “Co oni tak do mne,” diví se. “Pojď ještě popít, Vasile. Nenechali mne zpívat, mrchy!”

“Jdi domů, Juro,” domlouvá starosta. “Doprovodím tě, třeba na tebe kdesi čekají.”

“Budu-li se jich bát,” kasá se Hordubal a vrávorá domů. Ne, nejsem opilý, Polano, ale pobili mne v krčmě. Pročže mne pobili? Jen tak, dušinko, z veselosti, žertem jsme sílu měřili s Fedelešem Gejzou.

“A víš ty, Vasile,” vykládá Juraj nějak rozjařeně, “i v Americe jsem měl fajt, šel na mne s kladivem jeden majner, Němec či co; ale ti druzí — vzali mu kladivo a postavili se v kruhu, a teď fajtuj, ale jen holýma rukama. Ech, Vasile, já jich dostal po pysku, ale Němec šel na zem. A nikdo se nám do toho nepletl.”

“Ty, Juraji,” povídá vážně Gerič, “nechoď tady do krčmy, nebo zase bude bitka.”

“A proč?” diví se Hordubal. “Já jim přece nic nedělám.”

“Inu,” uhýbá starosta, “s někým se musí bít — Jdi spat, Juraji; a zítra — dej pryč toho čeledína.”

Hordubal se zachmuřil. “Co mi to povídáš, Geriči? Co i ty se pleteš do mých věcí?”

“Nač mít doma přespolního,” podotýká Vasil vyhýbavě. “Jdi, jdi do postele. Ech, Juraji, Polana nestojí za to, aby ses pro ni bil.”

Hordubal stojí jako sloup a mrká. “Tak i ty jsi tak — mrzký jako oni,” vypravil ze sebe konečně. “To neznáš Polanu, ty — Jen já ji znám, a ty — ty se neopovaž —”

Vasil mu klade vážně ruku na rameno. “Juraji, osm let ji máme na očích —”

Hordubal se mu prudce vytrhl: “Jdi, jdi, nebo — — Geriči, dokud jsem živ, jako je Bůh nade mnou, neznám tě, a byl jsi můj nejlepší přítel.”

A už se Hordubal neotočí a vrávorá domů. Gerič jen zafrkal a dlouho, potichu klne do noci.

XIV

Ráno zapřahá Štěpán koně k vozu, pojede dolů do roviny. Z chléva vychází Hordubal, je divný, oteklý a oči má krvavé. “Jedu s tebou, Štěpáne,” povídá krátce.

C — c, vůz letí dědinou, ale Juraj se nedívá na lidi ani na koně. A kousek za dědinou “Zastav,” káže, “a slez z vozu, něco ti povím.”

Štěpán si drze, palčivě prohlíží pobitou tvář gazdovu. Nu, copak?

“Počuj, Manyo,” začíná Hordubal váhavě, “jsou takové mrzké řeči o Polaně — a o tobě. Já vím, jsou to klepy — ale třeba je zarazit. Rozumíš?”

Štěpán krčí rameny. “Nerozumím.”

“Musíš od nás, Štěpáne. Je to — kvůli Polaně. Lidem zacpat huby. Musí to být, rozumíš?”

Štěpán upírá drzé oči na uhýbavé oči gazdovy. “Rozumím.”

Juraj mávl rukou. “Tak, a teď si jeď.”

Manya stojí, svírá ruce, vypadá, jako by se chtěl bít.

“Máš svou práci, Štěpáne,” bručí Hordubal.

“Taky dobře,” sykl Štěpán, vyhoupl se na vůz, zatočil bičem a prásk! koně přes hlavu.

Koně zacouvali, vzepjali se a vyrazili splašeným tryskem; a vůz letí a řinčí, jako by se měl rozskočit na tisíc kusů.

Hordubal stojí na silnici a polyká prach; pak se pomalu obrací k dědině a jde s hlavou schýlenou domů. Ech, Juraji, takto chodí staří.

XV

Za ten týden Hordubal zhubl, kostmi by mohl chrastit. A jak by ne, pěkně prosím: což je toto maličkost, ráno poklidit, prasata nakrmit, koně hřebelcovat, poslat krávy na pastvu, vyčistit chlév a dítě vypravit do školy; pak s koni dolů do roviny, je čas sklízet kukuřici; a v poledne domů, uvařit něco dítěti k obědu, koně napojit, nasypat slepicím; a zas do roviny, na kousek roboty, a před večerem rychle domů, připravit večeři, o dobytek se postarat, ba i Hafii hrubými prsty zašít sukénku; inu, hraje si děcko, brzo-li si potrhá šaty. Těžko být na tolika místech najednou, těžko nezapomenout jedno pro druhé; jako kus dřeva padá večer do slámy, a ještě neusne starostmi, zdali na nic nezapomněl. Ach Bože, zapomněl, muškáty v okně nezalil; a hekaje vstává Hordubal zalít voničky.

A Polana — jako by nebyla; zamkla se v komoře a vzdoruje. Co dělat, myslí si Hordubal rozpačitě; zlobí se hospodyně, že jsem se s ní neporadil, co tomu říkáš, Polano, chci dát čeledína pryč. Ech, ženská, měj přece rozum: mohl-li jsem ti říci, Polano, takové a takové řeči jsou o tobě? A co ti to budu povídat; nu, dal jsem pryč čeledína, zlob se; holí tě do práce honit nebudu. Och jej, chybí tu ruce Polaniny; jen týden — a jako by všechno zchátralo; kdo by si byl pomyslel, co roboty udělá taková žena, — ani polovinu toho chlap nezastane. Však sama to uvidí, přejde jí zlost a zasměje se: jaký somár je Juraj, neumí ani poklidit a uvařit — inu, co chcete od chlapa!

Jednou — ji zahlédl; vrátil se pro cosi, a stála ve dveřích. Jako stín. Kruhy pod očima a na čele kolmou rýhu. Hordubal se odvrátil, já nic, dušinko, já tě neviděl. A zmizela — jako stín. V noci, když Hordubal zaleze do slámy, slyší, jak se ticho otvírají kdesi dveře. To Polana. Vychází na dvorek a stojí, stojí — A Juraj, ruce pod hlavou, mrká do tmy a trne.

Krávy, koně, Hafie, slípky, prasata, pole, voničky — Hospodine, dost je toho; ale nejtěžší je zachovat zdání. Aby lidské huby neměly co povídat, že u Hordubalů kdesi cosi. Má sestru vdanou Hordubal, pomohla by, uvařila by, ale ne, děkuju pěkně, není třeba. Souseda kývá přes plot — pošlete mi, Hordubale, Hafii přes den, postarám se o ni. Děkuju, sousedo, děkuju pěkně, ale neobtěžujte se; Polana jen maličko zastonala a polehává, rád ji zastanu. Co ty, já ti dám slídit! Potkám Geriče, dívá se po člověku, má na hubě napsaný pozdrav. Jdi si, neznám tě. A Hafie se bojí; hledí, ani nemrká, — inu, chybí jí Štěpán. Co platno, dítě, ale takové řeči byly, přičti to lidem.

Krávy, koně, kukuřice, prasata — pravda, poklidit svinčík a sviním dát vody. A tuto, vida, vyčistit stružku, aby mohla odtékat nečistota. Hordubal se do toho dá, funí horlivostí, teď není na světě nic než svinčík; počkej, Polano, podivíš se, až sem přijdeš — svinčík jako jizba. Teď ještě čerstvou vodu — A Hordubal jde s putýnkou ke studni.

Na dvorku na oji vozu sedí Manya, pohupuje na klíně Hafii a něco jí povídá.

Juraj staví putýnku na zem, a ruce v kapsách, jde rovnou k Štěpánovi.

Manya jednou rukou odsunul Hafii a druhou sahá do kapsy; sedí, má oči zúžené jako kmín a něco mu čouhá z hrsti proti břichu Jurajovu.

Hordubal se zašklebil — holenku, znám já z Ameriky, jak se střílí z revolveru. Tumáš, vyndá z kapsy zavřený křivák a hodí jej na zem. Manya zastrkuje ruku do kapsy a nespouští očí z hospodáře.

Hordubal se opřel rukou o žebřinu a dívá se shůry dolů na Manyu. Co já tady s tebou, myslí si, Hospodine, co si s ním mám počít?

Ani Hafie neví, jak to dopadne, a zírá vyjeveně z táty na Štěpána a ze Štěpána na tátu.

“Nu, Hafie,” zabručel Hordubal, “jsi ráda, že za tebou přišel Štěpán?”

Holčička nic, jen obrátila oči na Manyu.

Hordubal si nejistě hladí týl. “A co tu sedíš,” povídá pomalu. “Jdi napojit koně.”

XVI

A rovnou ke komoře a bouchá na dveře: “Otevři, Polano!”

Dveře se otevrou a stojí tu Polana — jako stín.

Hordubal si sedl na truhlici, ruce opřeny o kolena, a dívá se k zemi. “Manya se vrátil,” povídá.

Polana nic, jen rychle dýchá.

“Byly — jakési řeči,” mumlá Juraj. “O tobě… a o čeledínovi. Proto jsem ho dal pryč.” Hordubal rozmrzele zafuněl. “A vrátil se, kašpar jeden. To tak nemůže zůstat, Polano.”

“Proč?” vyhrkla prudce Polana. “Kvůli těm hloupým řečem?”

Hordubal vážně kývá hlavou. “Kvůli těm hloupým řečem, Polano. Nejsme tu na samotě. Štěpán — je chlap, ať se lidským hubám brání sám; ale ty — Ech, Polano, jsem přece jen tvůj muž — aspoň před lidmi. Tak je to.”

Polana se opírá o veřeje, nohy jí klesají, a mlčí.

“Zdá se,” bručí Hordubal, “zdá se, že Hafie je na Štěpána zvyklá — Je hodný na dítě. A koně — schází jim Manya. Byl na ně tvrdý, ale i v tom se hovadům zalíbilo.” Juraj zvedl oči. “Co bys tomu řekla, Polano, — zasnoubit Hafii Štěpánovi?”

V Polaně hrklo. “Ale to přece — není možno,” vydechla zděšeně.

“Inu, pravda, Hafie je maličká,” dumá Hordubal. “Ale zasnoubit — není vydat. Za starých časů, Polano, zasnubovali i děti v kolébce.”

“Ale vždyť Štěpán — Hafie je o patnáct let mladší než on,” brání se Polana.

Juraj kývá hlavou. “Jako ty, dušinko. To bývá. Ale Manya tu nemůže zůstat jako cizí člověk. Jako Hafiin ženich — á, to už je jiné: patří k rodině, ženičku si vysluhuje —”

Polaně se začíná rozbřeskovat. “A to by tu tedy zůstal,” praví, napjatá jako luk.

“Zůstal. Proč by nezůstal? Jako u rodičů by byl. Jakýpak cizí člověk? Zeť je to. A lidem se zacpe huba. Aspoň budou vidět, že… že vedli jen mrzké řeči. To kvůli tobě, Polano. A jinak — nu, zdá se, že má rád Hafii — a koním rozumí. Není do práce, pravda. — ale zbohatne-li pracovitý?”

Polana úsilovně přemýšlí, až vraští čelo. “A myslíš, že Štěpán bude chtít?”

“Bude, dušinko. Mám peníze — což, může je mít on. Prosím tě, co já s penězi? A Štěpán — je chtivý; chtěl by mít louky, koně, rovinu, až kam dohlédneš, — zrovna mu oči zasvítí. Sedne si do tepla — bude on se rozmýšlet!”

A Polanina tvář je zase neproniknutelná. “Nu, jak myslíš, Juraji. Ale já mu to nebudu říkat.”

Juraj vstává. “Sám mu řeknu. Nestarej se, i s advokátem se poradím jak a co. Jakási smlouva musí, myslím, být. Což, i to obstarám —”

Hordubal otálí, snad si myslí, že Polana ještě něco řekne. Ale do Polany náhle vjíždí spěch: “Musím chystat večeři.”

A Juraj se loudá za stodolu, jako druhdy.

XVII

Manya veze hospodáře do Rybár, prý s rodiči promluvit. C — c. A koně, hlavy nahoru, radost pohledět.

“A tak ty, Štěpáne,” mluví Hordubal zahloubaně, “máš jednoho bratra staršího, jednoho mladšího a sestru provdanou. Hm, dost vás. A pravda, u vás je rovina?”

“Rovina,” povídá ochotně Štěpán, a zuby mu blýskají. “Hlavně buvoli se u nás pěstují — a koně. Buvoli rádi v močále, hospodáři.”

“Močál,” přemýšlí Juraj. “A nešel by vysušit? Viděl jsem takovou práci v Americe.”

“Nač vysušit?” směje se Štěpán. “Půdy je, pane, nazbyt. A škoda by bylo močálu, roste tam proutí; u nás se v zimě pletou koše. Místo prken máme proutí. Vůz — košatina; ploty, chlévy — samá košatina. Však pozírejte, tamto ten košiar.”

Jurajovi se rovina nelíbí, nemá konce, ale co dělat. “A otec živ, říkáš.”

“Živ. Bude se divit, koho mu vezu,” praví Manya nějak pyšně, chlapecky. “Však tuto, to už jsou Rybáry.” A kloubouček nazad, prásk bičem, a jako barona veze Juraje do dědiny a do dvorce Manyů.

Z chalupy vychází krátký a sporý parobek. “Počuj, Dula,” volá Štěpán, “postav koně do stínu a dej jim obroku a vody. Tudy, hospodáři.” Hordubal si jen tak po očku prohlíží dvorec: stodola rozvalená, po dvoře se prochází prasnice, tuto se čepýří krůty; do pažení dveří zabodnuto jakési veliké šídlo —

“To je jehla, pane, jehla na pletení košů,” vysvětluje Štěpán. “A novou stodolu budeme stavět zjara.”

Na prahu stojí starý Manya s dlouhými vousisky pod nosem.

“Vedu vám, tatko, hospodáře z Krivé,” hlásí Štěpán a jaksi se nadýmá. “Chce s vámi mluvit.”

Starý Manya vede hosta do jizby a nedůvěřivě čeká, co bude. Hordubal důstojně usedá, jen na půl zadku, aby bylo vidět, že není ještě ruka v rukávě, a káže: “Nu, řekni, Štěpáne, co a jak.”

Štěpán ukazuje zuby a vyklopí celou tu velikou novinu: že by mu tuto hospodář dal svou jedinou dceru Hafii, až dospěje; a že proto chce mluvit s tatkou, aby se dohodli —

Hordubal kývá hlavou: ano, tak.

Starý Manya ožil. “Hej, Dula, dones pálenky! Vítám vás, Hordubale; a což, byla dobrá cesta?”

“Dobrá.”

“Chvála Bohu. A pěkná u vás úroda?”

“I pěkná.”

“A zdrávi všichni?”

“Děkujeme pěkně, zdrávi.”
Když takto bylo řečeno, co se sluší, povídá starý Manya: “A tak vy máte jen jednu dcerku, Hordubale?”
“Inu, jen jedna se urodila.”
Stařík se pochechtává, ale očima zkoumá. “Neříkejte, Hordubale, ještě může přijít syn. Odpočaté pole dobře plodí.”
Juraj jen potrhl rukou, jako by chtěl mávnout.
“Narodí se třeba synek, dědic,” šklebí se stařík a slídí očkama. “A dobře vypadáte, Hordubale; ještě padesát let budete gazdovat.”
Hordubal si hladí pomalu týl.. “Nu, jak Bůh dá. Což, Hafie nebude muset čekat na dědictví. Chvála Bohu, věno bych pro ni měl.”
Starému Manyovi svítí očka. “Jak by ne, povídá se tak. V Americe prý jen sbírat peníze na zemi, že?”
“Tak lehké to není,” míní Hordubal starostlivě. “A to víte, Manyo, peníze. Máš je doma — ukradnou ti je; dáš je do benku — ukradnou také. Lepší by bylo hospodářství.”
“Svatá pravda,” souhlasí starý Manya.
“Dívám se tady,” pokračuje Hordubal rozvážně. “Mnoho lidí u vás půda neuživí. Samý močál a výběh. Hádám, tady jeden hospodář aby měl desítky jiter pusty, má-li být z toho živ.”
“Inu pravda,” brouká opatrně stařík. “Těžko tady dělit hospodářství. Náš nejstarší, jako Michal, by měl podědit gazdovstvo, a ti druzí dva — jenom. podíly.”
“Kolik?” vystřelil Juraj rovnou.
Starý Manya překvapeně zamrkal. Ech ty, co nenecháš člověku pokdy? “Tři tisícky,” bručel, šilhaje rozmrzele po Štěpánovi..
Hordubal si to narychlo přepočítal. “Třikrát tři — tedy devět, deset tisíc, říkáte, má vaše hospodářství cenu?”
“Jak to, prosím, třikrát tři?” zlobí se stařík. “I dcera má dostat podíl.”
“Pravda,” uznává Hordubal. “Tedy řekněme — třináct.”
“A ne, to ne,” vrtí hlavou stařík. “A to vy, Hordubale, jen tak žertem?”
“Nic žertem,” stojí na svém Hordubal. “Já bych chtěl vědět, Manyo, co asi stojí takové hospodářství v rovině?”
Starý Manya je zmaten, Štěpán vyvaluje oči: chce snad boháč Hordubal koupit usedlost Manyů?
“Takový statek byste nedostal ani za dvacet tisícek,” řekl starý váhavě.
“Se vším všudy?”
Stařík se zachechtl. “Vy jste dobrý, Hordubale. Míváme čtyři, pět koní ve dvoře.”
“Já myslím bez koní.”
Starý Manya zvážněl. “A co vy vlastně, Hordubale, — přišel jste statek kupovat, nebo zasnoubit dceru?”
Hordubal zrudl. “Statek kupovat — já, a kupovat statek v rovině? Bláto budu kupovat, ne? Pruty na píšťalky, ech? Děkuju uctivě, Manyo, ale já

rovnou. Dohodneme-li se my dva, zasnoubí-li se váš Štěpán s Hafií, odkážete vy svůj dvorec Štěpánovi. Po svatbě — dostane váš Michal ode mne vyplacen svůj podíl. A Ďula také.”

“A Márja?” vydechl Štěpán.

“A Márja — už nikoho víc nemáte? Ať si Štěpán gazduje tady v Rybárech.”

“A co Michal?” ptá se stařík nechápavě.

“Nu, dostane podíl, ať jde s Pánembohem. Mladý člověk — raději vezme peníze než půdu.”

Starý Manya vrtí hlavou. “Ne, ne,” mručí, “to nepůjde.”

“A proč by to nešlo?” vyhrkl horlivě Štěpán.

“A ty táhni odtud, hybaj!” rozkřikl se stařík. “Co ty se máš co plést do řeči?”

Brumlaje uraženě loudal se Štěpán na dvorek. Dula — rozumí se — u koní.

“Tak co, Ďulo?” plácl ho Štěpán po rameni.

“Pěkný koník,” oceňuje znalecky parobek. “Mohl bych se na něm projet?”

“Příliš dobrý pro tvou řiť,” cedí Štěpán a ukazuje hlavou k jizbě. “Náš starý —”

“Co?”

“Ech, nic. Dělá, co může, aby mi zkazil štěstí.”

“Jaké štěstí?”

“A, žádné. Co ty víš!”

Ticho je na dvorku, jen svině chrochtá sama pro sebe; od močáluje slyšet chřástaly, i žáby už začínají —

“A zůstaneš v Krivej, Štěpáne?”

“Snad — ještě jsem se nerozhodl,” naparuje se Štěpán.

“A gazdová?”

“Co ti je po tom?” dělá tajnosti Štěpán. Ech, komáři! a vlašťovky div nebrousí břichem po zemi. Štěpán zívá, jen že si nevymkne čelist. Co ti dva staří tam uvnitř — Bodejž si nosy ukoušete!

Štěpán ze zlosti a z dlouhé chvíle vytáhne košikářskou jehlu z pažení dveří a zabodává ji ze vší síly. “Tak, teď ji vytáhni,” pobízí Ďulu.

Ďula ji vytáhne. “Pojď, kdo hloub?” Chvilku je baví zabodávat jehlu do dveří, až z nich lítají třísky.

“A co,” povídá Ďula, “půjdu za děvčaty. S tebou už nic není.”

Pomalu je soumrak, obzor nad celou rovinou se zardívá fialovou mlhou. Mám jít dovnitř? myslí si Štěpán. A naschvál ne. — Hybaj, řekne mi starý, nepleť se do řeči! Nabízí Amerikán Hordubal jemu svou dcerku, či mně? Dovedl bych já se o sebe postarat, a zatím — hybaj! A co mi máš co poroučet, vzteká se Štěpán, do jiné už patřím rodiny!

Konečně se hrne Hordubal ze dveří, je podroušen pálenkou, dohodli se asi staříci; starý Manya ho doprovází a pleská ho po zádech. Štěpán — stojí

u hlav koní a drží je za řetízek udidel, inu, jako štolba; ani Hordubalovi to neušlo a kývl pochvalně na Štěpána.

“Tak v neděli ve vároši,” volá starý Manya, a c — c, vůz se rozjel. “Šťastnou cestu!”

Štěpán pokukuje po očku na hospodáře, nechce se ptát; snad sám začne —

“Tamto — naše řeka,” ukazuje bičem.

“M.”

“A tam, ten vůz s rákosím, to je asi náš Michal. U nás steleme palachem místo slamou.”

“Tak.”

A nic. Štěpán drží koně, jak pěkně jen dovede, ale hospodář — jen hlava se mu klátí. Konečně to Manya nevydržel. “Tak co, hospodáři, kolik jste jim dal?”

Hordubal zvedl obočí. “Co?”

“Kolik jste jim upsal, pane?”

Hordubal nic. Teprve po chvilce: “Po pěti tisíckách každému.”

Štěpán přemítá, a pak utrousí mezi zuby: “To vás okradli, hospodáři. Po třech tisíckách — bylo by dost.”

“M,” bručí Hordubal. “Tvůj otec — jako dubový pařízek.”

Ech ten, myslí si Štěpán; druhým dává, a mně — jako by to bral.

“A tobě — také pět tisícek,” dodává Hordubal. “Abys prý měl do hospodářství.”

Dobře, myslí si Štěpán. Ale teď, když jsem skoro jeho syn, — jak to bude se mzdou? Nemůže mě už platit jako čeledína. Snad by mi mohl dát to hříbě? Prodej si je, Štěpáne, nejsi-li už jako nás vlastní?

“A jeď pořádně!” káže Hordubal.

“Ano, pane.”

XVIII

A už jedou z vároše, teď je to zpečetěno. Důkladnou smlouvu urobili u žida advokáta, však stála dvě stě korun; a to tam dejte, pane velkomožný, a i toto tam napísajte — Inu, sedlák je opatrný na majetek, holenku, nedá se obelstít; a ještě na toto se musí pamatovat, Hafii připsat polovinu statku v Rybárech — Dobře, povídá pravotár, dáme tam takovou klau-zu-li. Aha, brachu, i ta tam je. A pak to všichni podepsali: Juraj Hordubal — tři křížky, ve jménu Otce, Syna i Ducha svatého. Starý Manya — tři křížky. A Michal Manya, kytka za kloboučkem, nafukuje tváře a důležitě se podpisuje plným jménem. Márja, provdaná Jánoš, s hedvábným šátkem na hlavě, a Štěpán, celý sváteční — A ještě někdo podepíše? Ach ne, Ďula musí být u koní, a není ani plnoletý. Tak hotovo, pánové, a mnoho štěstí vám přejeme. Dvě stovky to stálo; inu, důkladná robota, i klau-zu-le tam je.

A pak všichni do krčmy, popít aldamáše. Chtěj nechtěj tyká si teď Juraj Hordubal se starým Manyou, ba se i pohádali, jako mezi příbuznými. “A jeď, Štěpáne!” Štěpán by rád s Hordubalem jako s otcem, ale což je s ním jaká řeč? Sedí na žebřině, oběma rukama se jí drží, oči pod obočím, a stěží odpoví. Ech, divné to zásnuby, myslí si Štěpán, není člověku volno s hospodářem. C — c.

A už vjíždějí do Krivé, pěkně tryskem, jen podkovy cvakají. Juraj Hordubal vzhlédne zpod obočí, a najednou ruku nad hlavou, luská prsty a zpívá, juchá, výská jako o fašangu. A to asi je opilý, ohlížejí se lidé, co se tak Hordubal Amerikán rozjařil? Na návsi děvčat a parobků, musí se jet krokem; Juraj se zvedá, rukou objímá Štěpánovo rameno a volá dolů na lidi: “To si vezu zetě, co? Ej, juch!”

Štěpán hledí setřást jeho ruku a syčí: “Tiše, hospodáři!”

Hordubal mu sevřel rameno, divže Manya nevyjekl bolestí.

“Počujte,” huláká Juraj, “mám zetě pro Hafii, slavíme zásnuby —”

Prásk do koní! Štěpán se mračí a kouše si rty div ne do krve. “Vzpamatujte se, hospodáři, jste ožralý!”

S rachotem zatáčí vůz do dvorka Hordubalů. Juraj pouští Štěpána, tichý najednou a vážný.

“Proveď koně,” káže suše. “Zapotili se.”

XIX

A Polana neví, co si myslet o Jurajovi. Štěpána chce vytáhnout do hospody, a co prý, už nejsi čeledín, jsi jako náš syn. A místo aby zalezl za stodolu, chodí po dědině, zastavuje se a s tetkami dává se do řeči: prý Hafii jsem zasnoubil, inu, je ještě dítě, ale přilnula k Štěpánovi, když neměla otce doma; a Štěpán, sousedo, má Hafii za svatý obrázek — ech, je radost z takových dětí. A Štěpána chválí do nebe, jak se má k práci, bude prý z něho dobrý gazda, dvorec v Rybárech podědí po otci. Po vsi má plno řečí, ale doma — jako by zařezal, to a to udělej, Štěpáne, a dost.

Juraj chodí po dědině a hledá, koho ještě nezastavil; i na Fedeleše Gejzu kynul rukou, jen Geričovi se vyhnul. A Gerič už natahoval ruku, ale Juraj se odvrátil. Pokud živ budu, neznám tě: co mně máš co povídat, nechci vědět, co si myslíš.

Tetky se smějí: divné zásnuby. Ženich se mračí jako kakabus a řeči jen urývá, žere se vztekem. Nevěsta — u potoka si hraje s dětmi, sukýnky vykasány po pás, ani stydět se ještě neumí. A Hordubal rozkládá rukama na návsi, honosí se budoucím zetěm. Jen Polana — divná ženská sic, ale chmuří se, vidí, že tu je lidem něco pro smích, neukáže ani nos před stavením. Tak je to, lidi, a neříkejte, že tu je všecko v pořádku.

Cože Hordubal ani nevidí, že se Štěpán mračí? I vidí to snad, ale vyhýbá se mu. Jen tak mu poručí přes rameno, co má robit, a už míří kamsi. A Štěpán za ním pozírá, jako by mu chtěl ukousnout hlavu.

Ale teď už se Manya nedá, čeká na hospodáře, zuby zaťaty, až mu to cuká v tváři pod kůží. Gazda jde po dvorku. “Měl bys, Štěpáne, jet dolů.” A už zase chce pryč, ale Manya se mu staví do cesty. “Musím s vámi, hospodáři, o něčem mluvit.”

“Nu, co zase?” uhýbá Hordubal. “Hleď si raději svého!”

Štěpán je až popelavý vztekem — divné, vždycky býval žlutý. “Co vy to povídáte o mně a o Hafii?” vyhrkl prudce.

Hordubal zvedá obočí. “Cože povídám? Že jsem dcerku zasnoubil čeledínovi.”

Manya supí zlostí. “A proč — proč vy — Teď se mi lidé posmívají, kam přijdu. Brzo-li prý budou křtiny, Štěpáne, a utíkej, Štěpáne, tvou nevěstu honí houser —”

Hordubal si počíná hladit týl. “Nech je, ať se smějí. Omrzí je to.”

“Mne, mne to omrzelo, hospodáři,” drtí mezi zuby Manya. “Já — nechci být lidem pro smích.”

Hordubal nějak těžce oddychuje. “Ani já — nechci být lidem pro smích. Proto jsem tě zasnoubil. Tak co?”

“Já nechci,” skřípe Manya. “Já — já tady nebudu pro smích jako ženich usmrkaného děcka!”

Hordubal, ruku ještě za týlem, ho měří shůry očima. “Počkej, cos to řekl? Že nebudeš?”

Manyovi je vztekem do pláče. “Nebudu! Nechci! Dělejte si, co chcete, ale já —”

“Nebudeš?”

“Nebudu!”

Hordubal zafuněl nosem. “Počkej tady!”

Manya se zalyká, je mu hanba být pro posměch celé dědině; raději utéci odtud či co —

Hordubal vychází z chléva a prudce trhá v rukou jakousi listinu; trhá ji na menší a menší kousky, vzhlídne na Manyu a hodí mu útržky do tváře. “Tak, už nejsi ženich. Můžeš říci starému, že jsem roztrhal smlouvu.” Paže v bílé košili letí nahoru a ukazuje: “A tamto jsou dveře, hybaj!”

Manya rychle oddychuje, oči se mu zužují jako kmín. “Nepůjdu odtud, hospodáři!”

“Půjdeš. A kdybys ještě jednou přišel, — mám pušku!”

Štěpán rudne. “A co — když nepůjdu?”

Hordubal hrudí na něho, Manya ustupuje. “Dejte si pozor!” syčí.

“Nepůjdeš?”

“Dokud neřekne gazdová, — ne!”

Hordubal jaksi zavrčel, a najednou — kolenem Manyu do břicha, Manya se bolestí sehne, a tu ho jedna pracka popadá za límec, druhá za kalhoty, zvedají ho, a přes plot s ním, do kopřiv.

“Tak,” oddychuje Hordubal. “Když jsi nenašel vrátka, tož přes plot.” A klátí se zpátky, hladí si týl; takové divné horko v týle —

Někde za plotem sousedovým zachechtnutí.

XX

Polana, to se rozumí, zavřená v komoře, a ticho, jako by byla mrtva.

Hordubal hned zrána zapřahá do vozu, tříročka a těžkého valacha, nerovné spřežení: valach kývá hlavou, hřebeček hlavu nahoru — divný pár.

“Vyřiď mamce, Hafie, že jedu do města; až večer se vrátím, dá-li Bůh.”

Ať bučí krávy hladem, ať tlukou koně kopyty, ať svině chrochtají a podsvinčata kvičí: však přestane Polana vzdorovat, nedá jí to, je přece jen selka; půjde a poslouží zvířatům, a možno-li se hněvat, když jsi s božími tvory?

Valach kývá hlavou a hřebeček ji nese hore. I Štěpán tak hlavu nosí — tříročka zapřahoval s klisničkou, dobře prý jdou k sobě. Na, na, co hryzeš valacha, ty bagáne? Však vyjde Polana, když nejsem doma, nakrmí zvířata a potěší se. A vidíš, i pomalu dojedeš do města.

Nejprv k advokátovi, a pane velkomožný, rád bych urobil poslední vůli; člověk nikdy neví. Tož takovou poslední vůli: mám ženu, Polana se jmenuje; sluší se, aby manželka dědila po člověku.

A co jí odkazujete, pane Hordubal: dvorec, peníze, cenné papíry — Hordubal nedůvěřivě pozírá: nač ty to chceš vědět? Napiš jen: všecko, co mám.

“Nu, napíšeme tedy: veškero jmění movité i nemovité—”

Hordubal kývá hlavou: tak, pane velkomožný, tak, důkladně je to řečeno, veškero jmění movité i nemovité, za všechnu její věrnost a lásku manželskou.

A podepsat, ve jménu Otce, i Syna, i Ducha svatého. Hordubal ještě otálí. “A co, pane velkomožný, možno-li znovu se stěhovat do Ameriky?”

Á, kdežpak, pane Hordubal, v Americe mají příliš mnoho robotníků, nikoho tam teď nepouštějí —

Hm, tak. A není snad nějaká factory tady ve městě?

Á, fabrika. Jsou tu fabriky, ale stojí, nepracují. Zlé časy, pane Hordubal, vzdychá advokát, jako by sám nesl břímě zlých časů.

Hordubal kývá hlavou. Co dělat, není už třeba lidí. Nikdo nepotřebuje takového Hordubala; škoda těch šikovných rukou. Ale snad koní potřebují, koní, co nesou hlavy hore.

Juraj Hordubal hledá pana komandýra od vojáků. Tamto prý, v kasárnách. A co, strýčku, hledáte tu syna? Ne syna, ale prodal bych tuto tříročka, pane dragoune. Tady se nekupují koně, povídá voják, ale ruce mu jedou po koníkovi, ohmatává mu nohy a šíji — — Koník jako srn, báči.

A už je tu nějaký pan oficír a vrtí hlavou. Prodat koně? Těžká věc, sousede, teď není odvod koní. Už zjara byl váš koník odveden, říkáte? Pěkné zvíře, a je-li už oježděno? Není, pravíte, nemělo dosud sedla, jen bosky je projížděl váš čeledín. A už tu stojí asi pět oficírů, a co, strýče,

možno-li zkusit koníka? Proč ne, na to Hordubal, ale je to divoký kůň, pane. A co prý, divoký; dejte mu, hoši, uzdu a deku, to bychom se podívali, že by shodil Toníka.

Než bys řekl pět, sedí pan oficír koni na hřbetě. Hřebeček poskočil, vzepjal se, a pan oficír na zem. Šikovně padl, na zadek, směje se jenom, a teď, hoši, chytejte koníka po kasárenském dvoře. Tlustý pan komandýr se směje, až se mu houpe břicho. “Inu, sousede, znamenitý kůň; ale nechte si ho ještě doma, my musíme napsat jakousi žádost, aby nám povolili koupit koně —”

Hordubal se chmuří a zapřahá koníka k vozu. “Co dělat, pane. Prodám ho tedy cikánovi — či řezníkovi.”

Komandýr se drbe na hlavě. “Poslyšte, škoda hřebce. Což vy se ho chcete stůj co stůj zbavit?”

“Tak, zbavit,” bručí Hordubal. “Nehodí se mi.”

“A tak ho nechte tady,” rozhodl se pan komandýr, “a my vám dáme… takovou listinu, že máte u nás koně. A později vám napíšeme co za něj. Hodí se vám to tak?”

“Hodí, proč by se nehodilo,” povídá Juraj. “Je to pěkný koník, pane, hlavu nese hore. Prý osm tisícek —”

“To si ho zas vemte,” praví honem komandýr.

“Nu, snad by i pět,” váhá Hordubal. Je tam jiný tlustý vojenský pán, maličko kývne hlavou. “To by šlo,” povídá komandýr. “My vám ještě napíšeme. Kdybyste nechtěl, — můžete si koně odvést. Platí? A teď vám dáme tu listinu.”

Hordubal jede domů, má na prsou listinu s razítky a pytlík se svými dolary. Valach klusá a kývá hlavou — Už není hřebečka. Jako by Štěpán podruhé odešel, když je tříroček pryč. I klisničku raději prodat, i kobylu s hříbětem — Hý, valášku, jen otěžemi tě polechtám na zadku, a běžíš. A což nemluvit s koněm. Když člověk promluví, kůň otočí hlavu a pohne ocasem; vidět, že rozumí. I hlavou kývá, protože přemýšlí. Dlouhá ještě cesta, milý, ale nahoru se dobře běží. Na — a, neboj se, to jenom teče stružka přes cestu. Nech ováda, sám ho naženu. Hý! A Juraj počíná tiše, táhle zpívat.

Valach obrací velké oko po hospodáři: co to bručíš? Hordubal kývá hlavou a zpívá.

“Á, Polana, Polana,
á, Polana neblahá,
nech těPán Bůh potěší,
á, Polana, Polana.”

XXI

Hordubal jako by neměl stání: hned ráno se vytratí, ať se Pán Bůh stará o hospodářství, a čertví kde se potlouká. Tuhle — až v Tibavě, a co, Geleteji, nepotřeboval bys čeledína ke kravám či na pole? Jakého čeledína, Hordubale, mám dva syny; pro koho to, bratranče, hledáš místo? Nebo v tatinském revíru, horár Stoj je tam, a prý jsou-li kde jaké stromy kácet. Žádné stromy, brachu, tisíce metrů dřeva hnijí v lese. Tož tak, a spánembohem. A což nikde se nestaví dráha či silnice, nikde se neodstřeluje skála? Kdepak tady, strýčku, tady na nás všici zapomněli; pro koho co stavět?

Inu, co dělat, sednout si někde a čekat až do soumraku. Zdálky je slyšet zvonce stád, pasák práská bičem, jako by střílel, kdesi poštěkává ovčákovo psisko. V polích — někdo zpívá. Co dělat, člověk sedí a poslouchá, jak bzučí mušky; zavře oči a může hodiny poslouchat, a nikdy není ticho, pořád se žije; třeba zafrčí brouk nebo se veverka durdí, a všude stoupá k nebesům mírné zvonění božího dobytku.

A s večerem loudavě domů. Hafie přinese jídlo — ech, jaképak jídlo, ani pes by to nežral; ale stejně není hladu. Pravda, Polana nemá pokdy strojit večeři. Už je noc, dědina šla spat, a Hordubal obchází s lucernou a robí, co se dá: chlévy poklidit, srovnat hnojiště, vody nanést — Tiše, aby nikoho nevzbudil, kutí Juraj, co tak kde je pro chlapa na práci. Už bije jedenáctá hodina, chval každý duch Hospodina, a Juraj potichu zalézá do chléva. Nu, kravky, nu, bude pro Polanu ráno kus roboty hotov.

A zase až do Volova Polje hledat práci. Hej, Harčáre, nepotřebujete-li robotníka? Co ty, zbláznil ses či tě pustili z kriminálu? Teď po žních hledáš robotu? — A co si otvíráš hubu, myslí si Hordubal, mám v sáčku peněz, že bych mohl půl tvého dvorce koupit; nemusel by ses tak naparovat. Pomalu se klátí Hordubal domů, a co doma? A jen tak, přejít přes ty vrchy, co tady v cizině?

Juraj sedí na kraji lesa nad polem Varvarinovým. I tady je slyšet zvonce stáda, to asi z lehotského chotáru. Co on Míša nahoře na poloníně? Dole potok, a u potoka — stojí ženička. Juraj chmuří obočí, aby lépe viděl. Nevypadá-li jako Polana? Ach ne, to ne, kde by se tu vzala Polana. Z takové dálky — každá bába by se podobala Polaně. A z lesa běží černé chlapisko — to není Manya, soudí Juraj, jak by mohl přijít Štěpán z této strany? Černý se zastavuje u ženičky, stojí a hovoří — Že si mají tolik co povídat, diví se Hordubal. Nějaké děvče asi a její milý — přespolní, z Lehoty či Volova Polje; scházejí se potají, aby mu nenabili domácí parobci. A ti dva stojí dole a povídají; nu, mluvte si, nedívám se. Slunce je nad Menčulem, brzo-li bude večer? A ti dva stojí dole a povídají. A což zkusit ještě — třeba by v solných dolech měli práci pro majnera. Pravda, daleko jsou doly; ale komu bude

vadit, jak daleko? Ti dva stojí dole a povídají. Marné bude přeptat se v dolech —

Ne, nepovídají. A vždyť tam stojí jen jeden a vrávorá jaksi. Ale ne, dva to jsou a vrávorají, jako by se potýkali. A to se tak strašně těsně drží, že vypadají, jako by se tam jen jeden potácel. V Hordubalovi se zastavilo srdce. Poběžím tam dolů. Ne, poběžím domů, je-li Polana doma. Jistě je doma, kde jinde by byla? Hospodine, cože ty nohy — jako z olova. Hordubal vstává a běží podle lesa, pádí polní pěšinou, uhání k dědině. Achich, to píchá v boku, jako by jehlou bodal — takovou košikářskou jehlou. Hordubal už nemůže popadnout dechu a běží, běží ze všech sil. Sláva ti, Bože, tady už je dědina; Juraj jde ostrým krokem (co to tak píchá, Bože, jen ať dojdu!), jen kousek ještě, tamto už jsou vrata; vší silou tisknout ruku tuto na žebra, aby to nemohlo tak bodat, a vyběhnout k vratům —

Hordubal uřícen se opírá o pilíř vrat, hlava se mu točí, oddychuje, jako by vzlykal. Dvorek — prázdný; Polana je asi v komoře či kde — Jurajovi je pojednou k smrti lhostejno, kde je, nedošel by ke komoře, nevypravil by ze sebe hlasu; jen sípavě vydechuje a má se co držet, aby se mu nepodlomily nohy.

Vrátka se pootevřela a do dvorce vklouzla Polana, udýchaná, zardělá; zarazila se, když uviděla Juraje, zastavila se a povídá nějak překotně: “Byla jsem jenom u sousedy, Juraji, u — u Herpákové — podívat se na děcko —”

Juraj se narovnává po celé délce, zvedá obočí: “Neptal jsem se, Polano.”

XXII

A chtěl by za stodolu jako obyčejně, ale nemůže, píchá ho u srdce. I tváří se, jako by se mu zachtělo právě tady sedět, právě na tom patníku u vrat, a vzhlížet na dvorek. Polana — najednou má plné ruce práce: sype slípkám, mete zápraží a kdesi cosi — “Holčička se narodila Herpákové,” sdílí hovorně —ech, Polano, cože ti je najednou tak do řeči?

“M,” bručí Juraj roztržitě.

Padá soumrak, Polana otvírá vrata, to už půjdou kravky z pastvy. “Ty, Juraji,” začíná váhavě, “říkal jsi, že bys přikoupil nějaké krávy —”

“Není třeba,” mumlá Hordubal.

Kývajíce hlavami jdou kravky do chléva, bimbam, bimbam. Juraj vstává, chvála Bohu, jde to už. “Dobrou noc, Polano,” povídá.

“Co — ty nebudeš večeřet?”

“Ne.”

Polana se mu staví do cesty. “Juraji, já ti ustelu v jizbě. Co tomu řeknou lidé, že ty, gazda, spíš u krav!”

“Nech lidi,” praví Juraj neurčitě. “Ještě ledacos řeknou.”

Zachmuřeně hledí za ním Polana, jak zachází do chléva. Jaká stará záda má Juraj!

Hordubal se ukládá do slámy. Už to v boku nepíchá, ale těžké je srdce, tlačí. Dvorec utichá nějak rozpačitě, i Hafie štěbetá polohlasem, jako by ji někdo okřikl, ticho buď, nemluv tak nahlas! Jako by tu někdo těžko stonal.

A ticho, dvorec spí, dědina spí. Hekaje hrabe se Hordubal ze slámy, rozžíhá chlévskou svítilnu a jde se poohlédnout, je-li kde jaká robota. A zase to píchá, potvora. Stáj by se měla vyčistit a koním dát čerstvé stlaní, ale Juraj jenom dumá, udělal bych, udělal, ale co to, že se mi dnes nechce? Obchází kurník, svinský kotec, stodolu, leze po žebři na seník což kdyby se seno zahřálo; ach, píchá to v boku. Obchází dvorek a jde i na sad. Co tam? A, jen tak, třeba není-li tam někdo. Kdo by tam byl? Inu, nikdo, ale člověk neví. A co půda — Polana už nespí na půdě, je tam teď kukuřice; Polana se přestěhovala do komory. Hordubal tají dech, aby nezasténal, a vystupuje i na půdu; chce otevřít dveře, ale nejde to, je slyšet jakýsi sypký šum, když jimi pohne. Á, to se hromada kukuřice sesula a zavalila dveře. Tam tedy také nikdo není. A kdo by se tam schovával? Jaká hloupost!

Hordubal stojí na dvorku jako černý kůl a hladí se rozpačitě v týle. A co já vlastně, diví se, proč tu běhám? Tolik let tu Manya žil, nu, a nehlídal jsem, neběhal se svítilnou po dvorku; nač tedy teď? — Hordubalovi je nějak tupě a lhostejně. Kdybych teď ležel v chlévě a slyšel nějaké kroky, — vstal bych? I nevstal. Zavolal bych, kdo tam? Nezavolal, jenom dech tajil. Ach, Hospodine, což mám hlídat dospělé lidi? Inu, hlídal jsem, pravda, a dělal, jako bych kdesi cosi robil potmě. Copak můžeš srdce někomu uhlídat?

Hloupý jsi, hloupý!

Nu což, ať se Manya vrátí — co na tom? Vždyť je to už jedno, všecko je jedno. Všecko přestalo bolet. Vyhořel dům, není už děravé střechy.

U Herpáků zaplakalo děcko. Tak vidíš, třeba je to pravda, že Polana se byla podívat u sousedů na děcko. Proč ne: ženské jako divé po dětech. To teď Herpáková dává dítěti prs — Pamatuješ se, Polano, jak jsi kojila Hafii? Jen hnula ramenem, a prs zase vklouzl do košile — jedenáct let je tomu. A ty — do Ameriky. — Hloupý jsi, hloupý —

Hordubal mrká na hvězdičky, Hospodine, co jich je — co jich tu přibylo za ta léta! Dřív jich nebývalo tolik, že by ses jich až děsil. Všecko je jedno. Jako by všecko z tebe spadávalo, jedno po druhém. Byla Amerika, byl návrat domů. Byl Gerič, Fedeleš, Manya — co toho bylo; a už není nic. Všecko jedno. Nu, chvála Bohu, odlehlo člověku.

Tú — tú — tú, vytrubuje v dálce ponocný; a hvězd tolik, že člověk trne.

Dobrou noc, dobrou noc, Polano, dobrou noc!

XXIII

Časně zrána, než se kdo probudil, má Juraj dědinu za sebou a míří do hor. K Míšovi. A co tam? Ale jen tak, promluvit s člověkem. Je ještě mlha, hor nevidět. Juraje trochu mrazí, ale už ho nepíchá v hrudi; jenom se špatně dýchá, to asi ta mlha. Stoupá hore, co bývalo pole Hordubalových, a musí se zastavit, aby vydechl; Pjosa už má zoráno — prý samý kámen, a vida, i Pjosovi stojí pole za tu robotu. Hordubal těžce dýchá a stoupá do vrchů. Mlhy se zvedly a převalily se přes hřebeny lesů; jen maličko ještě, a bude podzim. Hordubal stoupá a tiskne ruku k boku; inu, píchá to, ale teď už je to jedno, nahoru nebo dolů. A nejsou to mlhy, mraky jsou to, tady už je cítit po čichu, jak jsou napity vodou. Pozor na hlavu, abys do nich nenarazil. A teď se to převalilo přes kopec, a už jsi v nich; na tři kroky nevidíš a jen šlapeš, protlačuješ se hustou mlhou, nevíš, kde jsi. A Hordubal sípavě oddechuje a těžce, pomalu stoupá do oblak.

Počalo sychravě pršet. Nahoře na polonině si Míša přehodil přes hlavu pytel a práskaje bičem, hajza hó, shání voly k salaši. Ani nepoznáš, zvíře-li to, keř nebo balvan; ale moudré psisko je Čuvaj, sám oběhne stádo a žene voly, jen zvonění je slyšet z mlhy.

Míša sedí na prahu koliby a zírá do mlhy; páry na chvíli prořídnou a je vidět, jak se k sobě tisknou voli; pak se vše zase zaklopí parami a jen dešť šelestí. Kolik může být hodin? Jistě k polednímu. A tu vyskočí Čuvaj, větří do mlhy a slabě vrčí.

Z mlhy se vynořuje stín člověka. “Jsi tady, Mí3o?” volá chraptivý hlas.

“Jsem.”

“Chvála Bohu!”

Je to Hordubal, promoklý na kost, a jektá zuby; z klobouku mu teče voda stružkou jako z okapu.

“Co ty tu v dešti?” zlobí se Míša.

“Ráno… nepršelo…,” sípe Juraj. “Taková jasná noc byla… A dobře, že pr3í, je třeba vláhy.”

Míša zamyšleně mrká. “Počkej, rozdělám oheň.”

Hordubal sedí v seně a zírá do ohýnku; dříví praská a dýmá, Juraje zalévá teplo, to Míša mu ještě přehodil pytel přes záda; uf, až je horko člověku, horko, jako tam dole v majně. Juraj jektá zuby a hladí mokrého Čuvaje, který mu smrdí po boku; i co, sám páchnu jako zmoklý pes. “Míšo,” drkotá Juraj, “a co je to, ten srub v lese?”

Míša vaří v kotýlku vodu a hází do ní nějaké bylinky. “Já vím, není ti dobře,” brouká. “A co běháš v dešti, hlupáku?”

“To byla v majně štola,” povídá překotně Juraj, “tam pořád kapala voda, pořád: Tak — tak — tak, jako když tikají hodiny. A — víš-li pak, Herpákové se narodilo děcko, Polana se byla podívat. — A nikde žádná robota, Míšo,

prý už není třeba lidí.”

“A přece se rodí noví,” bručí Míša.

“Musí se rodit!” drtí Juraj. “To je proto, že jsou ženské. Ty nejsi ženat, ty nic nevíš, ty nic nevíš — Co ty máš co mluvit, když nemáš ženu? Á, brachu, na všecko se musí myslet. Třeba aby tam napsali — za její lásku a věrnost manželskou. Jinak Bůh ví, jaké řeči by lidé vedli. A škoda, o tři tisíce dolarů mne okradli; mohla být jako zemanka, řekni? Řekni, Míšo?”

“Nu, pravda,” mumlá Míša a dmychá do ohně.

“Tak vidíš; a pak se řekne hlupák. Závidí mně, že mám takovou ženu, co nosí hlavu hore jako kočárový kůň. Takové máš lidi: chtějí člověku ublížit. A zatím byla jen u sousedy, podívat se na děcko. Samé mrzké řeči, Míšo. Řekni jim, že sám jsem ji viděl vycházet od sousedy.”

Míša kývá vážně hlavou. “Povím, všecko povím.”

Juraj si oddychl. “Proto jdu za tebou, víš? Ty nemáš ženu, ty nemáš proč se mstít. Oni — ani by nevěřili; ale ty jim to dosvědčíš, Míšo. To dá rozum, že musela vzít čeledína, když je hospodář pryč; ale zamykala se na půdě, petlice jako hrom, sám jsem to viděl. A takový Gerič bude něco povídat! Prý osm let a tak. Řekni, kdo ji zná líp — Gerič, nebo já? Jen ramenem hnula, a prs byl pod košilí. A ten tam dole, ten u potoka, to byl synek z Lehoty, já ho viděl, přišel od Lehoty. A lidé — hned klepy.”

Míša potřásá hlavou. “Na, vypij toto, to je zdravé.”

Juraj srká horký odvar a zírá do ohně. “Máš to tu pěkné, Míšo. A řekni jim to, na tebe dají, ty prý jsi vědoucí. Že to byla hodná a věrná žena —” Kouř štípe do očí, Juraji tekou slzy; nějak mu špičatě trčí nos. “Jen já, jen já vím, jaká je! Ech, Míšo, hned bych šel zase do Ameriky, a peníze pro ni —”

“Jen to vypij rázem,” nutí Míša, “zahřeje tě to!”

Hordubalovi vyvstal na čele bohatý pot, je mu slabo a blaze. “Já bych toho mohl povídat o Americe, Míšo,” povídá. “Mnoho jsem už zapomněl, ale počkej, vyvzpomenu si —”

Míša tiše přikládá na oheň; Hordubal rychle oddychuje a brebentí ze spánku. Venku ustává dešť, jen ze smrků za kolibou padají těžké krůpěje; ale mlhy se valí dál. Chvílemi zabučí vůl, a Čuvaj se jde podívat, je-li stádo v pořádku.

Míša cítí něco v zádech, jsou to oči Hordubalovy; Juraj už chvíli nespí a hledí zapadlýma očima.

“Míšo,” chraptí, “a co, smí si člověk sám vzít život?”

“Co?”

“Smí-li si člověk život vzít?”

“Nač to?”

“Aby ušel myšlenkám. Jsou takové myšlenky, Míšo, které — do tebe nepatří. Myslíš si… dejme tomu…, že zalhala, že nebyla u sousedy… “Jurajovi se jaksi zkřivila ústa. “Míšo,” zachroptěl, “jak se toho mám zbavit?”

Míša zahloubaně mrká. “A, těžká věc. Mysli až do konce.”

“A co, když na konci je… jenom konec? Může si pak člověk sám udělat konec?”

“Není třeba,” praví Míša pomalu. “Nač to? I tak umřeš.”

“A — brzo?”

“Když to chceš vědět, — brzo.”

Míša se zvedl a jde z koliby ven. “A spi teď,” obrací se ve dveřích a mizí — jako v oblacích.

Hordubal se pokouší vstát. Chvála Bohu, už je líp, jen hlava se nějak motá a tělo takové divné, plihé, jako by bylo jen z hadrů.

Juraj se potácí ven, do mlhy; vidět není, jen slyšet zvonění stád, tisíce volů se pasou v oblacích a bimbají zvonci. Juraj jde, jde, a neví vlastně kam; vždyť se mám vrátit domů, myslí si, a proto musí jít. Jenže neví, jde-li hore či dolů; snad dolů, protože — jako by padal; snad pořád někam nahoru, protože jde s námahou a těžko dýchá. A, to je jedno, jen domů. A Juraj Hordubal se ponořuje do oblak.

XXIV

Našla ho Hafie ve chlévě. Krávy byly neklidné, a Polana ji poslala, jdi, podívej se tam. Ležel na slámě a chrčel.

A už nic nenamítal, když ho vedla Polana do jizby, jen se pokoušel zvednout obočí. Svlékla ho a uložila do postele.

“Chceš něco?”

“Ne,” jektal a jen zase spát; něco se mu zdálo a vyrušily ho — co to bylo? Gerič přece nebyl v Americe, všecko to popletly, teď zase začínat se vším od začátku. Jen kdyby to tak netížilo na prsou, to asi to psisko Cuvaj, zrovna na prsa si mi lehl a spí. Juraj si hladí neklidnou rukou zarostlá prsa: jen spi, chlupáči, a jak ti srdíčko tluče! Ach, potvoro, ale jsi těžký!

Chvilku spal, a když otevřel oči, stála Polana ve dveřích a zkoumavě hleděla. “Jak je ti?”

“Líp, dušinko.” Bál se promluvit, aby se to neztratilo, aby se to zase nezměnilo v jeho kumbál v Johnstownu. Vždyť toto je — jako doma: malovaná skříň, dubový stůl, dubové židle — Hordubalovi zabouchalo srdce: vždyť já jsem se konečně vrátil domů! Hospodine, jaká dlouhá cesta, čtrnáct dní na lowerdecku a ve vlaku — člověk je jako přelámaný. Ale pohnout se nesmím, nebo to zase zmizí; raději zavřít oči a vědět jen, že je to tady —

A pak se zase všechno popletlo: majneři v Johnstownu — Harčár — bijí Hordubala; Juraj prchá štolou, kličkuje, chytá se šachetního žebříku a drápe se nahoru; shora letí klec, rozbije mu hlavu, určitě rozbije, a Hordubal se probouzí vlastním vyheknutím. Raději nespat, tady je líp; vytřeštěnýma očima se Juraj zachycuje pokojného nábytku. Tady je líp. Hordubal kreslí prstem do vzduchu a povídá Míšovi o Americe. Brachu, mne na nejtěžší práce, jen hallo, Hordubal, a už jsem šel. Jednou se sesypala štola, ani tesaři tam nechtěli jít. Dvacet dolarů jsem tehdy dostal, sám inženýr mně potřásl rukou, takto, Míšo, takto potřásl. A teď sjíždí Hordubal těžní klecí dolů, pořád dolů; sedí tu tlustá židovka a nějaký stařík a přísně se dívají na Hordubala. Sto osmdesát jedna, osmdesát dvě, osmdesát tři, počítá Juraj a křičí: dost, dost už, doleji to nejde, to už je konec šachty! Ale klec sjíždí stále, stále, horka přibývá, nelze dýchat, ti bagáni jedou až do pekla. Jurajovi se zdá, že se udusí, a procitá.

Svítá, ve dveřích stojí Polana a napjatě hledí.

“Už je to lepší,” mumlá Hordubal a oči mu žehnou. “Nezlob se, Polano, já hned vstanu.”

“Jen lež,” povídá Polana a jde blíž. “Bolí tě někde?”

“Nebolí. V Americe jsem to měl taky. Prý flue, řekl doktor. Flue. A za dva dny — jako ryba. Zítra vstanu, dušinko. Dělám ti tu nepořádek, že?”

“Chtěl bys něco?”

Hordubal vrtí hlavou. “Mně je docela dobře. Jen — jen do okovu vody; ale sám bych mohl —”

“Hned ti donesu.” A jde.

Hordubal si nastlal podušek za záda a upravil si na prsou košili. Aby mne Polana neviděla tak rozhaleného, myslí si. A kdybych se mohl umýt a oholit! Už přijde Polana, už tu bude. Snad si sedne i na pelest, zatímco budu pít. Juraj dělá místo, aby si mohla sednout, a čeká. Snad zapomněla, myslí si; má, chudák, plno práce — kdyby se aspoň Štěpán vrátil! Řeknu jí, až přijde: A což, Polano, aby se vrátil Manya?

Do dveří vchází Hafie a nese sklenici vody, nese ji tak opatrně, že samou pozorností vyplazuje jazýček.

“To jsi hodná, Hafie,” vydechl Hordubal. “A což, strýček Štěpán tu není?”

“Není.”

“A co dělá mamka?”

“Stojí na dvoře.”

Hordubal už neví, co by řekl, i napít se zapomněl. “Nu, jdi,” bručí, a Hafie skokem ze dveří.

Juraj tiše leží a naslouchá. Koně ve stáji dusají kopyty — dá-li jim Polana vody? Ne, dává sviním, slyšet spokojené chrochtání. Co kroků taková ženská musí udělat, diví se Hordubal. Měl by se vrátit Štěpán; pojedu do Rybár a řeknu mu, co ty, lenochu, hybaj ke koním, Polana nezastane všechnu robotu. Třeba odpoledne pojedu, myslí si Juraj, a pak se mu před očima natáhly takové závoje, a všechno mizí.

Do dveří nakoukla Hafie, chvilku přešlapuje a pryč zase. “Spí,” šeptá mamce na dvoře. Polana nic, zahloubaně myslí na cosi.

K polednímu Hafie znovu po špičkách do jizby. Hordubal leží, ruce za hlavou, a mrká do stropu.

“Maminka se nechá ptát, chcete-li něco?” odříkává Hafie.

“Myslím, Polano,” povídá Juraj, “že by se Štěpán mohl vrátit.”

Děvčátko otevřelo nechápavě papuli. “A. jak prý vám je?” vydechlo.

“Dobře, děkuju uctivě.”

Hafie běží ven. “Prý mu je dobře,” hlásí Polaně.

“Docela dobře?”

“No,” míní děvčátko.

A pak se udělalo odpolední ticho. Hafie už neví co robit. Prý doma budeš, kdyby gazda něco potřeboval — Hafie si hraje na zápraží s pannou, kterou jí vyřezal Štěpán. Nesmíš ven, povídá panence, hospodář si lehl, musíš hlídat dvůr. A neplač, nebo ti naplácám.

Hafie se jde po špičkách podívat do jizby. Hospodář sedí na posteli a kývá hlavou.

“Co dělá mamka, Hafie?”

“Šla někam.”

Hordubal kývá hlavou. “Řekni jí, aby se Štěpán vrátil. A toho hřebečka

že může Štěpán dostat zpátky. Chtěla bys králíčky?"

"Chtěla."

"Udělám ti klec na králíky, takovou, jakou měl majner Jensen. Ech, Polano, v Americe je takových věcí — Všechno urobím." Hordubal kývá hlavou. "Počkej, já tě vezmu nahoru na poloninu, tam ti je takový podivný srub — ani Míša neví, co to bylo. Jdi, jdi, řekni mamce, že se Štěpán vrátí."

Hordubal je jaksi spokojen, lehá si a zavírá oči. To je tma, jako ve štole. Buch, buch, to do skály kladivem. A Štěpán se šklebí, prý samý kámen. Áno, ale zato ty nevíš, hlupáku, co je to robota. Po robotě se pozná chlap. A jaké to, dušinko, máš dříví na dvorku? Samá rovná polena. A já — pařezy jsem štípával. To je robota pro chlapa, štípat pařezy. Nebo kamení dobývat ze země. Hordubal je spokojen. Mnoho jsem se narobil, Polano, jej Bohu, mnoho. Dobře je to, v pořádku. A Juraj, ruce křížem, pokojně usíná.

Probudil se za soumraku, protože šero tlačí. "Hafie," volá, "Hafie, kde je Polana?" Ticho, jen zdálky zvonění; to se stáda vracejí z pastvy. Hordubal vyletěl z postele a natahuje si kalhoty: musím kravám otevřít vrata. Hlava se člověku motá, to od toho ležení. Juraj tápe ven, na dvorek, a otvírá dokořán vrata; divně je mu, udýchal se, ale chvála Bohu, už jsme venku. Zvonění se blíží, valí se jako řeka: jako by se všecko rozezvonilo kravskými zvonci a cinkáním telátek. Juraj má chuť kleknout, ještě nikdy neslyšel tak slavné a veliké zvonění. Kývajíce hlavami, jaksi ohromné, vcházejí dvě kravky do dvora s plnými a světlými vemeny. Juraj se opírá o vrata, a je mu tak dobře, tak smírně, jako by se modlil.

Do vrat vběhla Polana, rychlá, udýchaná. "Ty jsi už vstal?" vyhrkla. "A kde je Hafie?"

"Nu, vstal," mumlá Juraj omluvně. "Je mi už dobře."

"Jdi, jdi ještě ležet," káže Polana. "Ráno — budeš docela zdráv."

"Jak chceš, dušinko, jak chceš," praví Juraj poslušně a přívětivě. "Zbytečně bych tu překážel." Ještě zavřít vrata, zahákovat, a pomalu zašel do jizby.

Když mu nesli večeři, spal.

KNIHA DRUHÁ

I

“Juraje Hordubala zabili!”

Bíro Gerič si honem natahuje halenu. “Běž, chlapče, pro žandáry,” káže rychle. “Aby šli k Hordubalovům.”

Na Hordubalově dvoře pobíhá Polana a lomí rukama. “Ach, Hospodine, Hospodine,” běduje, “kdo mu to udělal! Zabili gazdu, zabili!”

Hafie v koutě vytřeštěná, přes ploty trnou sousedky, hlouček mužů se tísní ve vrátkách. Starosta rovnou k Polaně a položil jí ruku na rameno. “Přestaňte, gazdová. A co se mu stalo? Kde má ránu?”

Polana se zachvěla: “Ne — ne — nevím, já tam nebyla, já nemohla —”

Starosta se na ni pozorně podíval. Byla bledá a tuhá, to se jen nutila tak pobíhat a hořekovat. “A kdo ho viděl?”

Polana sevřela rty; ale tu už jsou četníci a zavírají lidem vrátka před nosem. Je to starý tlustý Gelnaj, rozepnutý a bez pušky, a Viegl, nový četník; celý se leskne novotou a horlivostí.

“Kde je,” ptá se Gelnaj polohlasem. Polana ukazuje k jizbě a kvílí.

Hordubal Amerikán leží na posteli, jako by spal. Gelnaj smekl přílbu, a aby to tak nevypadalo, utírá si pot. Gerič trčí zasmušile ve dveřích. Jenom Biegl jde k ležícímu člověku a naklání se nad postelí. “Koukejte, tady na prsou,” povídá. “Trochu krve. Vypadá to, jako by ho něčím probodli.”

“Domácí robota,” bručí starosta.

Gelnaj se pomalu obrátil. “Co tím myslíte, Geriči?”

Starosta potřásl hlavou. “Nic.” Chudák Juraj, myslí si.

Gelnaj se drbe v týle. “Podívejte se, Karlíčku, rozbité okno. “Ale Karlíček Biegl odlepuje košili na prsou mrtvého a nakukuje pod ni. “Se divím,” cedí mezi zuby. “Nůž to nebyl. A že tak málo krve —”

“To okno, Biegl,” opakuje Gelnaj. “To je něco pro vás.”

Biegl se obrací k oknu. Je zavřeno, jen v jedné tabulce vymáčknutý otvor. “A hele,” řekl potěšeně. “Tak tudy — Jenže tou dírou by nikdo neprolezl, Gelnaji. A tady jsou ve skle rýpance od diamantu, ale zvnitřku! A to je legrace!”

Gerič jde po špičkách k posteli. Ech, ty chudáku, jak ti čouhá nos! A oči zavřeny, jako by spal —

Biegl opatrně otvírá okno a vyhlíží ven. “To jsem si myslel,” ohlašuje spokojeně. “Střepy jsou venku, Gelnaji.”

Gelnaj zafuněl. “Tak vy, starosto,” řekl rozvážně, “že je to domácí robota, co? A Štěpána Manyu jsem tu neviděl.”

“Bude snad doma, v Rybárech,” míní starosta nějak neochotně.

Bieglovi jede nos po všech koutech. “Nikde nic přeházeno, nic vypáčeno —”

“Mně se to nelíbí, Karlíčku,” řekl Gelnaj.

Biegl se zazubil. “Příliš hloupé, že? Ale počkejte, dá se to pěkně zpracovat. Já mám, Gelnaji, rád jasné případy.”

Gelnaj se valí na dvorek, tlustý a důstojný. “Pojďte sem, Hordubalová. Kdo byl tuto noc v domě?”

“Jen já — a Hafie tuto, dcerka.”

“Kde jste spala?”

“V komoře, s Hafií.”

“Tuto ty dveře na dvorek byly zamčeny, pravda?”

“Zamčeny, prosím.”

“A ráno — zamčeny? Kdo je otvíral?”

“Já — když svítalo.”

“A kdo první našel mrtvolu?”

Nic. Polana sevřela rty.

“Kde je váš čeledín?” najednou Biegl.

“Doma, prosím, v Rybárech.”

“Jak to víte?”

“Nu, — myslím si jen —”

“Neptám se, co si myslíte. Jak víte, že je v Rybárech?”

“— — Nevím.”

“Kdy tu byl naposledy?”

“Před… desíti dny. Dostal výpověď —”

“Kdy jste ho viděla naposledy?”

“Před desíti dny.”

“Lžete,” spustil Biegl bez míření. “Včera jste s ním byla. Víme to.”

“Není pravda,” vydechla Polana zděšeně.

“Přiznejte se, Hordubalová,” domlouvá Gelnaj.

“Ne — ano. Včera mne potkal —”

“Kde?” udeřil Biegl.

“Venku.”

“Kde venku?”

Polana těká očima. “Za dědinou.”

“Co jste tam dělala? Co? Tak rychle!”

Polana nic.

“Vy jste s ním měla schůzku, viďte,” začíná zase Gelnaj.

“Ne, Bůh je můj svědek! Náhodou mne potkal —”

“Kde?” Biegl znovu.

Polana obrací uštvané oči ke Gelnajovi. “Náhodou mne potkal — Ptal se jen, kdy by si mohl přijít pro své věci. Má tu ještě své šaty, tamto ve stáji.”

“Aha, gazda ho vyhodil na minutu, že? A proč, prosím vás?”

“Pohádali se.”

“A kdy si měl přijít pro své věci?”

“Dnes — dnes ráno.”

“A přišel?”

“Nepřišel.”

“Protože přišel v noci,” spustil Biegl.

“Ne, nebyl tu! Doma byl!”

“Jak to víte?”

Polana si hryže rty. “Nevím.”

“Pojďte, Hordubalová,” řekl Biegl ostře. “Tam nad tím zavražděným nám povíte víc.”

Polana zavrávorala.

“Nechte ji,” hučí Vasil Gerič Vasilů. “Je těhotná.”

II

Gelnaj sedí na dvorku a nechává Biegla, aby si prolezl celý dvorec. Čmuchá, čmuchá a oči mu dychtivostí svítí. Prošťáral stáje i chlévy, všechno oběhl a teď hledá i kdesi na půdě; zrovna oživl, jak ho to těší. Jsou to věci, myslí si Gelnaj; mně stačí cikáni a pořádek držet — Nu, ať má Karlíček nějakou radost.

Z jizby vychází doktor a jde si umýt pod pumpu ruce. Už je tu Biegl a ptá se nedočkavě: “Tak co, tak co?”

“To se ukáže při pitvě,” praví doktor. “Ale řekl bych, že by to mohl být nějaký hřebík či co. Jenom dvě tři kapky krve — Divné.”

Polana mu nese ručník.

“Děkuju, paní. A poslyšte, nebyl váš muž nějak nemocen?”

“Včera ležel, měl jakousi horkost.”

“Aha. A vy budete chovat, že?”

Polaně naskočil ruměnec. “Až zjara, pane velkomožný.”

“To nebude zjara, maminko. Někdy po Novém roce, že?”

Biegl potěšeně mrká za odcházející Polanou. “Tak to bychom měli motiv, Gelnaji. Hordubal se teprve v červenci vrátil z Ameriky.”

Gelnaj zafrkal. “Hordubalová myslí, že to byl někdo zvenčí. Prý se před nějakým týdnem její muž pobil v krčmě a Fedeleše zle zřídil, Gejzu. Hlavu mu rozbil. Gejza je rváč. Třeba je to msta, prý. To máte, Karlíčku, taky pěkný motiv.”

I doktor se dívá za Polanou a povídá roztržitě: “Škoda, vy mně ji zavřete, a já rád rodím. Tady se k žádné rodičce nedostanu, ženské tu rodí jako kočky — U téhle bude asi těžší porod.”

“Proč?”

“Stará a hubená. Asi čtyřicet, ne?”

“Kdepak,” míní Gelnaj. “Stěží třicet. A tak on Hordubal stonal? Jak se to pozná na mrtvém?”

“Lékařské tajemství, Gelnaji, ale vám to povím. Pod postelí byl plný nočník.”

“To jsem si ani nevšiml,” děl Biegl závistivě.

“Tak spánembohem, pánové,” řekl doktor houpaje se na nožkách, “a o pitvě mně dáte vědět, že?”

“Já se ještě podívám po domě,” brumlal Biegl, “a pak bychom mohli do Rybár.”

“A co vy to, Karlíčku, pořád hledáte? Ještě nějaký motiv?”

“Důkazy,” řekl Biegl suše. “A nástroj.”

“Aha. Tak mnoho štěstí.”

Gelnaj se loudá k plotu a dává se do řeči se sousedkou; škádlí ji tak dlouho, až dostal hadrem po hlavě a voničku darem. V koutě u kůlny se krčí

vyděšená Hafie. Gelnaj na ni dělá grimasy a šklebí se tak hrozně, že se Hafie chvilku bojí a pak to dělá po něm. Když Biegl po dlouhé době vyšel odkudsi ze stodoly, sedí Hafie žandáru Gelnajovi na klíně a povídá mu, že má dostat na králíky klec.

“Nic jsem nenašel,” řekl Biegl mrzutě. “Ale já se sem ještě vrátím. To by bylo, abych — Řekl jste Geričovi, aby nám opatřil vozík do Rybár?”

“Už čeká,” děl Gelnaj a plácnutím po zadečku propustil Hafii.

“Tak co vy, Gelnaji, co o tom myslíte?”

“Něco vám řeknu, Biegl,” broukal vážně Gelnaj. “Já si o tom nebudu vůbec nic myslet. Já už toho mám za pětadvacet let dost. Mně se to nelíbí.”

“Inu, vražda, to není jen tak,” povídá Biegl znalecky.

“A to ani ne, Karlíčku,” řekl Gelnaj, potřásaje hlavou. “Jenže, víte, vražda na vesnici, to se nemá tak brát. Vy jste městský člověk, vy do toho tak nevidíte. Kdyby to byl loupežný mord, tak budu, krucinál, čuchat jako vy. Ale vražda v rodině — A já vám řeknu, já se ani nedivím, že Hordubala zabili.”

“Proč?”

“— To už je taková nešťastná nátura. Měl to napsáno na nose, holenku.”

Biegl se šklebil. “Čerta měl napsáno na nose. Měl v posteli mladého čeledína, to je to celé. Člověče Gelnaji, to je tak jasný případ —”

“Kdepak, případy v rodině nejsou nikdy jasné,” bručel Gelnaj. “Však ještě uvidíte, Karlíčku. Zavraždit pro peníze, to je jasné, to se udělá jedna dvě; ale považte, týdny a týdny to v sobě nosit, po dny a noci si to rozvažovat — to máte, Biegl, jako byste si čuchnul k peklu. Vám je to jasné, protože jste tu nový; ale já jsem je všechny znal, Karlíčku, všechny tři — Co vám budu povídat; pojedeme do Rybár.”

III

“Štěpán doma?”
“Není, šel do města.”

Biegl odstrčil Michala Manyu a vběhl do domu. Gelnaj se zatím dává se starým Manyou a Michalem do řeči o počasí, o zajících a že jim tuto vytéká močůvka na cestu.

Biegl se vrací, za ním Štěpán, bledý, vzpurný, šaty plné sena.

“Tak co jste povídal, že není doma?” uhodil Biegl na Michala.

“Říkal ráno, že půjde do města,” mumlal Michal. “Hlídám já ho?”

“A zatím se schovával v seně! Proč jste se tam schovával, vy?”

“Neschovával,” mračí se Štěpán. “Co bych se schovával? Spal jsem.”

“To jste se asi nevyspal v noci, co?”

“Vyspal. Co bych se nevyspal, pěkně prosím.”

“Tak proč jste spal teď?”

“Protože — nemám tu co robit. Dost jsem se narobil ve službě.”

“Včera robil, prosím poníženě, po celý den oral pole,” pomáhá honem starý Manya.

“Vás jsem se neptal,” uryl Biegl. “Jděte do jizby, chytro, a Michal také.”

“Ach ja, ja,” vzdychl Gelnaj. “A co vy, Štěpáne, tomu říkáte, co se stalo s Hordubalem.”

“Já mu to neurobil,” vyhrkl Štěpán.

“Tak vy už víte, že ho zabili?” spustil vítězně Biegl. “A kdo vám o tom řekl?”

“— — Nikdo. Ale když člověk vidí žandáry, — hádá, to bude cosi s Hordubalem.”

“A proč právě s Hordubalem?”

“Protože — protože jsme se pohádali.” Štěpán zatíná zuby a pěsti. “Vyhodil mne, pes jeden!”

Biegl je trochu zklamán. “Dejte pozor, Manyo: vy tedy přiznáváte, že jste se s Hordubalem rozešel ve zlosti.”

Štěpán zlobně ukazuje zuby. “To přece ví každý.”

“A chtěl jste se mu pomstít.”

Štěpán zafrkal. “Kdybych ho potkal, — nevím, co bych urobil.”

Biegl chviličku rozvažuje: Štěpán se nedá lehko.

“Kde jste byl tuto noc?” uhodil zpříma.

“Doma jsem byl, tady. Spal jsem.”

“To se ukáže. Může vám to někdo dosvědčit?”

“Může. Michal — Ďula — náš starý — Zeptejte se jich.”

“Mně nemáte co radit,” utrhl se Biegl. “Včera odpoledne jste mluvil s Hordubalovou. O čem?”

“Nemluvil jsem s ní,” prohlásil Štěpán tvrdě a soustředěně. “Vůbec jsem

ji neviděl.”

“Lžete! Sama řekla, že měla s vámi schůzku — že jste se jí ptal, kdy si máte přijít pro své věci —”

“Neviděl jsem ji už deset dní, stojí Štěpán na svém. “Co jsem ze služby, nebyl jsem v Krivé a gazdovou jsem neviděl.”

Biegl zuří. “Dejte si pozor, já vás naučím jinak mluvit! Hybaj, půjdete mi ukázat, kde jste v noci spal.”

Štěpán krčí rameny a vede Biegla dovnitř. Gelnaj ťuká na okénko: “Hej, starý, pojďte sem!”

Starý Manya se šourá ven a nedůvěřivě mrká. “Prosím pěkně, co se stalo?”

Gelnaj mávl rukou. “Ale, Hordubala tuto noc pobili, dostal holí přes rypák. Poslyšte, starý, neurobil mu to Štěpán?”

Stařík vrtí hlavou. “A to ne, prosím poníženě, to nemohl Štěpán. Štěpán byl doma, spal. Hej, Michal, pojď sem! Pověz, kde byl tuto noc Štěpán?”

Michal se rozmýšlí a povídá pomalu: “No, kde by byl? Spal nahoře, se mnou a s Ďulou.”

“Tak, tak,” kývá hlavou Gelnaj, “hned jsem si to myslel. A to on má Hordubal v dědině nepřízeň. To víte, bohatý Amerikán, a ani sousedy nepočastoval.”

Starý Manya zvedl ruce. A jé, bohatý! na krku nosí sáček se samými dolary —

“Vy jste je viděl?”

Pravdaže viděl, vždyť tuto přijel kupovat dvorec a ukazoval peníze. Víc jak sedm set dolarů, prosím pěkně. Nepřízeň v dědině, to asi tak bude; prosím poníženě, pyšný člověk nemá přátel.

Gelnaj vážně přikyvuje. “A od čeho tu máte, Manyo, tak rozbodané dveře?”

“To jak se tam zabodává košikářská jehla. Po celý rok tam bývá.”

“Ukažte mi, jak vypadá,” zajímá se Gelnaj. “To jsem nevěděl, že se koše dělají jehlou.”

“To se, prosím, přehazují pruty jehlou — takto,” ukazuje Manya ve vzduchu. “Ještě včera tu ta jehla byla,” zlobí se, “nevíš, Michal, kam se poděla?”

“I nechte to,” bručí Gelnaj lhostejně. “Až někdy půjdu kolem, podívám se. Ale ta močůvka, Manyo, nesmí vytékat na cestu. Není to vaše cesta.”

“Prosím poníženě, až začneme mrvit pole, hnojiště se vyveze —”

“Měli byste mít pořádnou jímku, cementovou. Potřebovali byste peníze do statku, což?”

“A to, prosím, potřebovali,” pochechtává se stařík. “Postavit novou stodolu — Ale tuto Michal je hlupák. Štěpán má víc rozumu pro hospodářství. Štěpán, to by byl gazda!”

Z pole se vrací Ďula, veze na voze kupku sena, ale jede, jako když hrom bije.

“Pojď sem, chlapče,” volal ho otecky Gelnaj. “Já jen pro pořádek. Kde byl dnes v noci Štěpán?”

Ďula otevřel ústa a podíval se tázavě na starého a na Michala; nikdo ani nemrkl. “Tady byl,” mumlá Ďula. “Se mnou a s Michalem spal na půdě.”

“Dobře jsi to řekl,” pochválil ho Gelnaj. “A co, dáš se ke kavalérii?”

Výrostek zablýskal zuby. “To víte, že dám.”

Z domu vychází Biegl a tiše zuří. “Pojďte sem, Gelnaji. Štěpán jich pár dostal po hubě. Teď jsem ho zamkl v jizbě.”

“To nemáte,” míní Gelnaj. “Omezování osobní svobody a tak dále.”

Biegl se neuctivě šklebí. “Já se vám na to vykašlu. Horší je, že jsem nic nenašel. A co vy?”

“Alibi jako hrom, Karlíčku. Celou noc spal na seně jako hodný chlapeček.”

“Lžou,” vyhrkl ostře Biegl.

“To se rozumí. To už mají, kamaráde, v krvi.”

“Však u soudu obrátí,” hrozil Biegl.

“A to je neznáte. Buď se vzdají svědectví, nebo budou křivě přísahat jakbysmet. To je, Karlíčku, na vesnici skoro jako národní zvyk.”

“Tak co mám dělat?” chmuřil se Biegl. “Co myslíte, Gelnaji, máme Štěpána už teď zatknout? Že to udělal on, na to můžete vzít jed.”

Gelnaj přikývl. “Já vím. Ale dejte jen, Biegl, pozor,” začal a nedokončil; neboť v tu chvíli to slabě řinklo a Biegl zařval: “Stát!” A už se hnal za roh stavení. Gelnaj pomalu za ním. Na zemi leží dva lidé, ale Biegl je navrchu. “Já vám ho podržím, Karlíčku,” nabízí se Gelnaj.

Biegl vstává a zvedá Štěpána za násilně zkřivenou ruku. “Hore, a hybaj,” supí udýchaně. “Já ti dám utíkat!”

Štěpán syká mezi zuby, tvář má bolestí zkřivlou. “Pusťte,” syčí. “Já — já chtěl jen do Krivej — pro své věci —”

Ďula se dere mezi četníky. “Pusťte ho,” křičí, “pusťte ho, nebo —”

Gelnaj ho bere za rameno. “Pomalu, chlapče. A vy, Michal, se do toho nepleťte. Štěpáne Manyo, zatýkám vás jménem zákona. A teď hezky pojď, ty somáre!”

Štěpána Manyu vezou do města; neveze ho hřebeček s hlavou hore, a přece se lidé zastavují a ohlížejí. Po každé straně četník s puškou mezi koleny, a Štěpán uprostřed; nemá klobouček nazad a nerozhlíží se po rovině. Tamto — řeka; a tuto se pasou koně, v rákosí blýská se bažina; ale Štěpán jen zírá na zrzavý hřbet jakéhosi vozky —

Gelnaj si rozepíná mundúr a dává se do řeči; tyká Štěpánovi, ale ani slovo o Hordubalovi; jen o gazdování, o dvorci v Rybárech, o koních — Štěpán nejdřív na půl huby, ale pak se rozpovídal. Ano, ten hřebeček; špatně ho gazda prodal, kdoví komu a zač; osm tisícek za něho mohlo být, měli ho dát do hřebčince, ale dřív ho připustit na tu černou klisničku — ech, pane, chtěl bych to vidět! Manyovi svítí oči. A takového koně gazda prodal! Hřích je to — Valacha měl prodat nebo kobylu s hříbětem, ale toho

hřebečka — Štěpán se rozčiluje, až má pěnu v koutcích úst; a Biegl si pohoršeně myslí, že se zatčeným se nemá mluvit, leda úředně.

“Ech, pane,” říká Štěpán skoro pro sebe, “kdyby nás vezl ten hřebeček — — sám bych vzal opratě — — to by se to jelo!”

IV

“Koukejte se, Gelnaji,” vykládá večer Biegl. “Udělal to někdo z domu; okno vymáčkl zvnitřku, aby to vypadalo jako vloupání. Dveřmi se do domu dostat nemohl, protože ty byly na závoru. Tedy buď byl v domě už večer —”

“Nebyl,” děl Gelnaj. “Hafie mi řekla, že u nich strýček Štěpán zvečera nebyl.”

“Dobrá. Nebo ho v noci pustil do domu někdo z domácích; ale pak to nemohl být cizí člověk. Štěpán tam byl pět let čeledínem. Celá dědina ví, že měl po těch pět let s Hordubalovou poměr —”

“Počkejte, jen čtyři roky. Poprvé spolu něco měli na slámě. Potom za ním gazdová chodila každou noc do stáje. Já to mám, Karlíčku, od Hafie.”

“Ta vaše Hafie toho ví nějak mnoho,” ušklíbl se Biegl.

“Inu,” mínil Gelnaj, “to víte, venkovské děti —”

“Tak dál: Hordubalová je těhotná — to dá rozum, že se Štěpánem, protože Hordubal Amerikán se vrátil teprve v červenci. Hordubalová ví, že to na ni praskne. Hordubal ji chce mít pro sebe —”

Gelnaj potřásl hlavou. “To asi ne, Biegl. On spával v chlévě a ona na půdě nebo v komoře. To vím od sousedky.”

“ — ale ona chodila za čeledínem dál.”

“To právě nevím,” řekl zamyšleně Gelnaj. “Hafie myslí, že ne. Jenže Polana bývala v posledních dnech kdesi pryč, za dědinou. Sousedka ji vídala odbíhat.”

“Člověče,” divil se Biegl, “vy toho víte jako stará dáma. Ale já si hledím udělat logický obraz.”

“Aha. A to si to, Karlíčku, nemůžete nechat pro sebe?”

“Ne, já si to chci nahlas srovnat v hlavě. Ten trulant Hordubal důvěřoval Štěpánovi tak, že mu zasnoubil maličkou Hafii. Poslouchejte, to je hotový středověk — zasnubovat dítě!”

Gelnaj krčil rameny.

“Ale pak nějak přišel na to, že mu gazdová zanáší, a Štěpána vyhodil z domu.”

Gelnaj nelibostí zafuněl. “A co mně to povídáte, Biegl. Nejdřív Štěpán odešel od Hordubalů a teprve pak ho gazda zasnoubil s Hafií. Zeptejte se tetek v dědině.”

“To se mně nerýmuje,” zmátl se Biegl. “Tak jak to vlastně, člověče, souvisí?”

“Nevím, Karlíčku, já nemám žádný — jak tomu říkáte? — logický obraz. To je rodinná záležitost a žádný jasný případ. Kdepak, ani nemůže být jasný. Vy nemáte rodinu, Biegl, to je to.”

“Ale vždyť je to, Gelnaji, jasné jako dvakrát dvě: Polana se chce zbavit gazdy; Štěpán — by se rád přiženil do dvorce. Ti dva si to smluví, a hotovo.

Včera běžela Polana pro Štěpána —"

Gelnaj zavrtěl hlavou. "Zas vedle. Mně říkala Hafie, že včera ji sám gazda posílal, jdi, přiveď Štěpána, ať se vrátí. A co mně je po tom! Biegl, neměl nebožtík na krku pověšený pytlík s penězi?"

Biegl se zarazil. "Jaký pytlík? Neměl nic."

"Tak vidíte," děl Gelnaj. "A měl tam prý víc než sedm set dolarů. Hledejte ty dolary, Karlíčku."

"Vy myslíte — loupežná vražda?"

"Nemyslím nic, ale peníze jsou pryč. Starý Manya je kdysi viděl u Hordubala. Manyové potřebují stavět novou stodolu —"

Biegl si tiše hvízdl. "A tak! Tedy pravý motiv by byly peníze!"

"Mohly by být," kývá Gelnaj. "Obyčejně bývají. Nebo takhle msta, Biegl, — to máte taky motiv jaksepatří. Hordubal hodil Štěpána přes plot do kopřiv. Na to bývá, Karlíčku, v dědině křivák. Můžete si vybrat, který motiv se vám líbí."

"Proč mi to povídáte?" kabonil se Biegl.

"Inu, abyste si udělal logický obraz," povídá Gelnaj nevinně. "A třeba ho zabil Manya kvůli tomu hřebečkovi."

"To je hloupost!"

"Právě. V rodině se vraždívá pro hloupost, milý Biegl."

Biegl se rozmrzele odmlčel.

"Nezlobte se, Karlíčku," broukal Gelnaj. "Já vám za to řeknu, čím byl Hordubal zabit. Košikářskou jehlou."

"Jak to víte?"

"U Manyů se včera ztratila. Hledejte ji, Biegl."

"Jak vypadá?"

"Nevím. Myslím, jako nějaké šídlo. Víc už nevím," končil Gelnaj a pozorně si čistil dýmku. "Leda to, že u Manyů budou vyvážet hnojiště."

V

Gelnaj a Biegl čekají u vína, až půjde doktor od pitvy.

“A kde jste našel ten sklenářský diamant?”

“U Hordubalů v komoře. Co tomu říkáte?”

“To máte ty sedláky,” pravil Gelnaj pohoršeně. “Je jim líto něco vyhodit, i když je to corpus delicti. Myslí si, někdy se to může hodit —” Gelnaj si mistrně odplivl. “Špínové!”

“Hordubalová tvrdila, ten diamant prý tam je odedávna, ještě než jel gazda do Ameriky. Ale tuhle Farkaš, sklenář, si vzpomněl, že u něho Štěpán koupil sklenářský diamant, asi měsíc prý tomu je.”

Gelnaj hvízdl. “Už před měsícem? Vidíte, Biegl, to je to divné: že už před měsícem na to mysleli. Zabít někoho rychle, to bych sám dovedl; ale takto na dlouhé lokte — — A ty dolary jste nenašel?”

“Nee. Tam v té komoře jsem vyšťáral krom toho elektrickou svítilnu. Hledám teď, kde a kdy ji Štěpán koupil. Taky důkaz, co? Už je toho dost, aby páni dali zatknout i tu ženskou. Ale prý ještě máme najít nějaké pořádné důkazy —”

Gelnaj se vrtěl na židli. “Karlíčku, že to jste vy — —— já taky něco vím. Prý Štěpánův švagr, nějaký Jánoš, se nechal slyšet, že za ním asi před týdnem přišel Štěpán na pole a povídá, co ty, Jánoš, ty bys mohl vydělat, co bys chtěl, třeba pár volů, sám si je na trhu můžeš vybrat — a za malou robotu prý: jen Juraje Hordubala odklidit.”

“To je dobré,” řekl Biegl uznale. “A co Jánoš?”

“Jdi ty, řekl prý, a kde máš, Štěpáne, na to peníze? — Já nemám, povídá Štěpán, ale gazdová má; slíbili jsme si, že se vezmeme, až bude Hordubal pryč.”

“Tak to je máme,” oddychl si Biegl zhluboka. “A oba jsou v tom.”

Gelnaj přikývl. Ale tu jde doktor od pitvy, běží na krátkých nožkách a krátkozrace se rozhlíží.

“Pane doktore,” volá Gelnaj, “neráčíte se zastavit na minutku?”

“A,” doktor úsečně. “No třeba. Dejte mi slivovici. Už ho bylo, chudáka, cítit. Žádná pěkná práce. Ahah,” vydechl a postavil sklenku. “A víte to, páni, že zabili mrtvého?”

Biegl vykulil oči. “Jak to?”

“Skoro mrtvého. Asi dodýchával, komatózní stav. Zápal plic v nejvyšším stupni, pravá plíce už zhnisaná, žlutá jako játra — Nebyl by dožil do rána.”

“Tak tedy to bylo zbytečné,” řekl Gelnaj pomalu.

“Pravda. A na aortě výduť — jako pěst. I kdyby nebylo toho zápalu plic, stačilo nějaké rozčilení — a konec. Chudák.”

Oba četníci stísněně mlčeli. Konečně Biegl odchrchlal a ptá se: “A příčina smrti, pane doktore?”

“No, vražda. Probodená levá srdeční komora. Ale protože byl v agónii, vyteklo už jen málo krve.”

“A čím, myslíte —”

“Nevím. Hřebíkem, šídlem, jehlou na šití pytlů — čili stručněji řečeno: tenkým, hrotnatým, kovovým předmětem, cirka deset centimetrů dlouhým, oblého průřezu — — stačí vám to?”

Gelnaj otáčel rozpačitě sklenicí v tlustých prstech. “A pane doktore, — — nemohlo by se říci, že — — že zemřel zápalem plic? Helejte, když už stejně musel umřít — — tak nač s ním dělat tolik orací —”

“To nejde, Gelnaji,” vyhrkl Biegl. “Vždyť je to vražda!”

Doktor zablýskal brýlemi. “To by bylo škoda, pane. Zajímavý případ. Zřídka se vidí vražda jehlou nebo čím. Já dám to srdce do špiritusu a pošlu je,” doktor se začal šklebit, “jednomu učenému odborníkovi. Abyste to měli na beton, páni. Nic platno, je to vražda, jak zákon káze. Ech bože, ale jak zbytečná!”

“Co dělat,” bručel Gelnaj. “A takový mezek tomu říká jasný případ!”

VI

Jenže láhev se srdcem Hordubalovým se cestou rozbila a líh vytekl; a srdce Juraje Hordubala přišlo do pracovny učeného pána ve velmi špatném stavu.

“Co mi to sem posílají,” zlobil se učený, bělovlasý pán. “Co k tomu píšou? že zjistili bodnou ránu? Tihle venkovští doktoři,” vzdychla odborná autorita a dívala se zdálky na srdce Juraje Hordubala. “Napište: bodná rána vyloučena — otvor je příliš drobný — — je to průstřel srdečního svalu střelnou zbraní —malého kalibru — nejspíše flobertkou. A odneste to!”

“Tak to máme z Prahy doma,” vítal Gelnaj Biegla, když se vracel z Rybár. “Abyste věděl, Karlíčku, Hordubal nebyl proboden, ale zastřelen z flobertky. Tak.”

Bieglovi klesly ruce. “A co tomu říká náš doktor?”

“Co by říkal, zuří. Znáte ho přec, ne? A že prý trvá na svém. Inu, tak tedy flobertka. Kulička se sic nenašla, ale co dělat. Musíte hledat někoho, kdo má flobertku.”

Biegl praštil přílbou do kouta. “Já to tak nenechám, Gelnaji,” vyhrožoval, “já si do toho nedám od nikoho foukat! Kristepane, vždyť už to mám skoro hotovo, všechno klape, a teď tohle! Copak můžeme jít k soudu — s tímhle? Člověče, kde vezmeme nějakou flobertku?”

Gelnaj krčí rameny. “Vidíte, to máte z toho, že jste nenechali chudáka Hordubala zemřít v Pánu na zápal plic. Patří vám to, vám i doktorovi.”

Biegl vztekle dosedl na židli. “Tohle mně, Gelnaji, zkazilo celou radost. Největší radost, jakou jsem kdy měl.”

“No, copak?”

“Našel jsem dolary. Něco přes sedm set, i s pytlíkem. Byly za trámem na půdě v Rybárech.”

Gelnaj vyndal překvapením dýmku z úst. “No, to něco je, Karlíčku,” řekl uznale.

“Však to dalo hledání,” oddechl si Biegl. “Já to mám spočítáno: víte, jak dlouho jsem v Rybárech hledal? Netto čtyřicet šest hodin. Ani stýbýlko jsem nenechal nepřevráceno. Teď se může dát Štěpán se svým alibi vycpat. Co myslíte, Gelnaji: stačí to porotě? Peníze se našly, ten diamant, co Štěpán kupoval, taky není zlý, pak máte rozpory ve výpovědích a motiv jako vrata do stodoly.”

“Dokonce čtyři motivy,” podotýkal Gelnaj.

Biegl třepal rukou. “Ale kdepak! Byla to docela obyčejná, sprostá, šeredná vražda pro peníze. Já vám povím, jak to bylo. Hordubal věděl, že Manya je milenec jeho ženy, a bál se ho. Proto nosil své peníze na krku, proto Manyu zasnoubil s Hafií, proto ho nakonec vyhnal, proto se zavíral ve chlévě — Docela jasný případ, Gelnaji.”

Gelnaj zamyšleně mrkal. “Já zas myslím pořád na ty koně. Štěpán měl rád koně. O jiném prý nemluvil než o tom, přikoupit roviny a nic než koně pěstit. Teď zrovna se prodává kus roviny za Hordubalovými loukami. Třeba chtěl Manya na Hordubalovi, aby to koupil, a ten ne, a peníze nosil za ňadry — Já bych se, Karlíčku, nedivil, kdyby to bylo pro to.”

“To máte prašť jako uhoď: pro peníze. Z lásky k Polaně to jistě nebylo.”

“Kdopakví.”

“Ne. Vy jste, Gelnaji, starý četník a rozumíte dědině. Ale já jsem mladý četník a mám sakra nějaký smysl pro ženské. Díval jsem se na Polanu: je to nehezká, kostnatá tetka — a stará, Gelnaji; pravda, měla s čeledínem poměr — Já myslím, že ji to stálo hromadu peněz. Pro tu, Gelnaji, by se Hordubal nedal zabít, pro ni by Štěpán nevraždil. Ale pro peníze — to je jasné. Hordubal byl venkovský lakomec, Polana jen dědit, aby si mohla držet milence, Štěpán byl chamtivec na prachy — a máte to. Gelnaji, v tom všem nebylo tolikhle lásky.” Biegl lusknul prsty. “Špinavý případ, člověče, ale jasný.”

“Dobře jste si to, Biegl, seštymoval,” ocenil starý Gelnaj. “Jako pan státní. Máte to takové jednoduché —”

Biegl polichocen ukázal zuby.

“ — ale po mém, Karlíčku, by bylo ještě jednodušší, kdyby si Juraje Hordubala vzal Pán Bůh. Zápal plic, amen. A vdova by si po čase vzala čeledína — — narodilo by se děťátko — Ale vám se, Biegl, takový jednoduchý příběh nelíbí.”

“Ne. Mně se líbí zjistit pravdu. To, Gelnaji, je práce pro chlapa.”

Gelnaj zahloubaně pomrkává. “A máte pocit, Karlíčku, že jste ji jako našel? Tu pravou pravdu?”

“— — Ještě tu jehlu bych chtěl najít.”

KNIHA TŘETÍ

Přelíčení proti Stěpánu Manyovi, šestadvacetiletému čeledínu, svobodnému, vyznání reformovaného,

a proti Polaně Hordubalové, rozené Durkotové, vdově, jedenatřicet roků, vyznání řeckokatolického,

pro úkladnou vraždu spáchanou na Juraji Hordubalovi, gazdovi v Krivej, případně pro spoluvinu na zavraždění Juraje Hordubala.

Vstaňte, žalovaný. Právě jste slyšel žalovací spis. Cítíte se vinen ve smyslu žaloby?

Žalovaný se cítí nevinen. Nezabil Juraje Hordubala, spal té noci doma v Rybárech. Ty peníze za trámem — dostal od gazdy, prý jako věno, kdyby si vzal Hafii. Sklenářský diamant nekupoval. S gazdovou neměl důvěrných styků. Nemá dále co říci.

Žalovaná se cítí nevinna. O vraždě neví nic, až ráno — Na otázku, jak se dověděla o smrti Juraje Hordubala: že jen viděla rozbité okno. S čeledínem neměla styků. Ten sklenářský diamant koupil před lety sám gazda. Vrah musel přijít oknem, protože dveře na dvorek byly po celou noc zavřeny na závoru.

Načež usedá, zsinalá, nehezká, ve vysokém stupni těhotenství; pro její těhotenství bylo nutno urychlit přelíčení.

A proces se valí dál s neúprosnou rutinou justiční mašiny. Čtou se protokoly a dobrá zdání, papír šustí, porotci předstírají, že pobožně a s pochopením sledují každé slovo napsané na úředním lejstru. Obžalovaná sedí nehnutě jako loutka, jen oči jí neklidně těkají. Štěpán Manya si utírá chvílemi čelo a namáhá se rozumět tomu, co se čte: kdo ví, jaká je v tom klička, kdo ví, co z toho páni velkomožní vysoukají; s hlavou uctivě nakloněnou Manya naslouchá a hýbá rty, jako by opakoval každé slovo.

Soud přikročí k výslechu svědků.

Je volán Vasil Gerič Vasilů, starosta z Krivej; vysoký, ramenatý sedlák, pomalu a vážně opakuje slova přísahy. Byl z prvních, kdo viděli mrtvolu. Pravdaže hovořil, že toto je domácí robota. Proč? Z rozumu, pěkně prosím. A je vám, Geriči, známo, že Polana Hordubalová měla styky se Štěpánem Manyou? Známo. Sám jí to vytkl, než se Juraj vrátil. — A což, býval Hordubal na ženu zlý? — Nabít jí měl, pane velkomožný, prohlásil Vasil Gerič Vasilů, vyhnat z ní čerta. Ani najíst Jurajovi nedala. — Stěžoval si snad Hordubal na svou ženu? — Nestěžoval, jen se vyhýbal lidem; scházel žalem jako svíčka.

Polana sedí vzpřímena a zírá do prázdna.

Četnický strážmistr Gelnaj vypovídá ve smyslu žaloby. Ukazuje na doličných předmětech: Ano, toto je okno z jizby Hordubalů, tuto je na

vnitřní straně ryto diamantem. Toho dne bylo bláto, pod okny venku byla kaluže vody; ale v jizbě nebylo stopy po blátě a na okenním rámu zůstal nesetřený prach. Možno-li dospělému člověku prolézt tímto otvorem? Nemožno; musela by projít aspoň hlava, a neprojde.

Je slyšen četnický aspirant Biegl; stojí jako u raportu a leskne se horlivostí. Vypovídá přesně ve smyslu žaloby. Diamant našel v zamčené skříni; Hordubalová nechtěla k ní vydat klíč, prý jej ztratila. Skříň vypáčil, a i klíč k ní později našel na dně vědra s ovsem. Našel také v Rybárech Hordubalovy dolary. A ještě něco jsem si dovolil přinést, pane předsedo, hlásí Biegl zvýšeným hlasem a vybaluje cosi z kapesního šátku. Teprve včera to našel, když Manyové vyváželi hnojiště. Bylo to pohozeno v žumpě.

Biegl klade na stůl před pana předsedu tenký, asi patnáct centimetrů dlouhý, hrotnatý předmět oblého průřezu. — Co je to? — Prosím košikářská jehla, která bývala u Manyů a ztratila se v den vraždy. — Biegl nehýbá brvou, ale prožívá triumf a kochá se v obecném zájmu. Pět neděl hledal tuto mizernou jehlu, a tady je.

Obžalovaný, znáte tuto jehlu?

Neznám. A Manya si sedá, zamračený a vzdorovitý.

Je slyšen doktor. Trvá na tom, že vražda byla provedena tenkým hrotnatým předmětem oblého průřezu. Kdyby byl Hordubal zastřelen, musel by projektil zůstat v těle, a nebyl tam; a doktor obšírně vykládá rozdíl mezi ranou střelnou a bodnou; krom toho při tak malé ráži by rána musela být vypálena z bezprostřední blízkosti, takže by byla propálena košile a případně i kůže na prsou.

Mohla být rána zasazena tímto předmětem?

Mohla. Nelze s určitostí říci, že byla, ale tento předmět je dostatečně ostrý a tenký, aby způsobil podobnou ránu. Velmi dobře by se k tomu hodil, oceňuje doktor. Ano, a smrt nastala bezprostředně. A prchlivý doktor odbíhá, jako by se utrhl.

Je slyšen vězeňský lékař. Polana Hordubalová je podle všech známek v osmém měsíci těhotenství. — Obžalovaná, praví předseda, nemusíte vstávat. Kdo je otcem dítěte, které nosíte pod srdcem?

Juraj, šeptá Polana s očima k zemi.

Hordubal se vrátil, teď je tomu pět měsíců. S kým tedy máte to dítě?

Polana mlčí.

Starý Manya se vzdává svědectví; Štěpán skrývá tvář v dlaních, stařec smrká slzy do rudého kapesníku. Mimochodem, Manyo, neznáte tento předmět?

Starý Manya kývá hlavou, á, to je naše jehla, jehla na pletení košů. A už ji chce potěšeně strčit do kapsy. Ne, ne, starý, ta tu musí zůstat.

I Michal, i Ďula se vzdávají svědectví. Je volána Márja Jánoš. Chcete svědčit? Áno. Je pravda, že váš bratr Štěpán chtěl na vašem muži, aby urobil smrt Juraji Hordubalovi? Pravdaže, prosím poníženě; ale můj — ani za sto párů volů prý. Měl Štěpán poměr s gazdovou? Hej že měl, sám se tím

doma chlubil. Zlý člověk je Štěpán, slavný soude. Nedobře bylo mu zasnubovat dítě; buď Bohu chvála, že z toho sešlo. — A co, svědkyně, hněval se velmi váš bratr, když ho Hordubal vyhodil? Márja se křizuje: Ach, Hospodine, jako čert: nejedl, nepil, ba ani nekouřil — Svědkyně odchází a ve dveřích zapláče: Je mi žalno, pane velkomožný — — prosím poníženě, smím-li tuto ty groše nechat Štěpánovi na přilepšenou? — Ne, ne, matuško, netřeba peněz, jděte spánembohem.

Je volán Jánoš. Chcete svědčit? Jak, prosím, kážou páni. Pravda-li, že na vás Štěpán chtěl, abyste urobil smrt Hordubalovi? Svědek rozpačitě mrká. Pravdaže cosi říkal. Prý žebrák jsi, Jánoš, mohl bys dostat peníze — A zač peníze? — Co já vím, prosím pěkně, takové hloupé řeči. — Říkal vám, abyste ubil Hordubala? — A to snad ne, pane velkomožný. Dávno je tomu. Byla jen tak řeč o penězích — Štěpán vždycky o penězích. Co já budu takové marnosti nosit v hlavě? A prý že jsem hlupák. Hlupák, třeba i hlupák: na šibenici, brachu, mne to nepřivede. — Nejste opilý, svědku? — Jsem, prosím pěkně; vypil jsem sklenku na kuráž, těžko je mluvit s pány.

Přelíčení se odročuje na zítřek. Štěpán hledá očima Polanu, ale vdova Hordubalová hledí, jako by ji vyřezal z kosti, jako by o něm nevěděla: kostnatá, nevzhledná, toporná. Nikdo nepozírá na Štěpána, jen na ni; což on, chlapisko černé! zřídka-li chlap ubije chlapa? Ale toto — vlastní žena, prosím pěkně; jaký život, Hospodine, nelze-li věřit vlastní ženě! Ani v posteli doma abys nebyl jist, zapíchnou tě jako dobytče. Hordubalova vdova prochází chodbou nenávisti, jež se za ní zavírá jako voda. Ech, toporem ji měl nebožtík utlouci, jako vlka, když se chytne do železa. Pověsit ji, hovoří tetky. Není na světě spravedlnosti, nebude-li pověšena. A jděte, baby, bručí chlapi, ženské se, vímeť, nevěšejí; do smrti ji zavřít — Kdyby ženštiny soudily, pověsily by mrchu. Počujte, já sama bych jí dala provaz na krk. — Nehovoř, Marika, to není robota pro babu. Ale Štěpku jistě povedou na šibenici.

Tak, tak, Štěpku; a zabil jen cizího člověka. Když nepověsíte Polanu, brzo-li nebudou ženy ubíjet své muže? Leckteré by to vlezlo do hlavy — v rodině, lidé drazí, ve stavu manželském ne málokdy bývá proč. Ne, ne, jen ji pověsit. A jak ji pověsit, když nosí dítě? Jaké dítě, samého čerta porodí.

Je volán za svědka Šimon Fazekaš, zvaný Leca. Viděl Polanu stát se Štěpánem toho dne, kdy se stala vražda, za potokem to bylo. Štěpáne Manyo, zapíráte i teď, že jste toho dne byl v Krivej a mluvil s Polanou Hordubalovou? Nebyl jsem tam, prosím. Obžalovaná, mluvil s vámi Manya za potokem? Nemluvil. Ale četníkům jste udala, že ano. Četníci mne nutili.

Vypovídá Juliana Varvarinová, souseda Hordubalových. Ano, vídala Hordubala, chodil jako tělo bez ducha. Polana mu nedala jíst, když propustil Štěpána, ale čeledínovi kurence pékala i selata. Chodila denně spat s Manyou, Bůh ji netrestej, odplivuje souseda, ale když se vrátil Hordubal, kdoví kde se scházela s čeledínem; do stáje už nevkročila. Poslední dobou Hordubal i v noci obcházel a svítil, jako by hlídal.

A poslyšte, svědkyně, vy jste viděla, jak Hordubal Štěpána hodil přes plot. Měl Štěpán při tom na sobě kabát? Neměl, byl jen v gatích a košili. A odešel bez kabátu? Tak, pěkně prosím. Tož tento kabát, co má na sobě, musel zůstat s jeho věcmi u Hordubalů? Štěpáne Manyo, kdy jste se vrátil pro tento kabát do Krivej?

Štěpán vstává a nejistě mrká.

Odnesl jste si jej té noci, kdy byl zavražděn Juraj Hordubal. Můžete si sednout. A státní návladní si vítězně cosi zapisuje.

Odveďte oba obžalované, káže předseda soudu. Za svědkyni je volána Hafie Hordubalová.

Přivádějí modrookou, hezkou holčičku; je bezdeché ticho.

Neboj se, malá, a pojď sem, praví otecky předseda soudu. Nechceš-li, nemusíš svědčit. Tak co, chceš vypovídat?

Děvčátko se tázavě, vyjeveně dívá na velkomožné pány v talárech.

Chceš svědčit? Hafie poslušně kývne. Áno.

Chodívala tvá matka do stáje, když tam byl Štěpán? Áno, každou noc. Viděla's je někdy spolu? Viděla. Strýček Štěpán ji jednou objímal a svalil ji do slámy. A co gazda, co tatko, býval někdy s mamkou? Ne, tatko ne, jenom strýček Štěpán. A když se gazda vrátil z Ameriky, bývala i pak mamka se strýčkem? Hafie vrtí hlavou. A jak to víš? Protože byl gazda doma, řeklo dítě zkušeně a samozřejmě. Však strýček Štěpán říkal, že tu nebude, že je teď všechno jiné —

Byl gazda hodný? Hafie rozpačitě krčí ramínky. A Štěpán? Jé, Štěpán byl hodný. Byla mamka hodná na gazdu? Ne. A na tebe? měla tě ráda? Měla ráda jen strýčka Štěpána. Vařila mu dobře? Vařila, ale on mi z toho dával. A koho jsi ty měla nejraději? Děvčátko se ostýchavě vrtí. Strýčka Štefu.

A jak to bylo, Hafie, tu poslední noc, co tatko zemřel. Kde jsi spala? S mamou, v komoře. Neprobudilo tě něco? Probudilo. Někdo klepal na okno a mamka seděla na posteli. A dál? Dál nic, mamka hovořila, že mám spat, či chci-li dostat bití. A spala jsi? Hej že spala. A nic jsi neslyšela dál? Nic. Jen někdo šel po dvoře, a mamka byla pryč. A kdo to šel — nevíš? Děvčátko otvírá podivem pusu. No, Štěpán. S kým jiným by šla mamina ven?

Je hrozné ticho v síni, až se těžko dýše. Nařizuji přestávku, praví předseda honem a sám odvádí Hafii za ručičku. Jsi hodná holčička, bručí, hodná a rozumná; ale buď ráda, že nevíš, oč jde. Porotci hledají po kapsách, co by Hafii dali; tlačí se kolem, aby ji aspoň pohladili po vlasech.

A kde je Štěpán? ptá se Hafie stříbrně. A tu je tlustý Gelnaj, funí a dere se k Hafii: Pojď, malá, pojď, dovedu tě domů. Ale na chodbách plno lidí a podstrkují Hafii tu jablko, tu vajíčko či kousek buchty, smrkají dojatě do kapesníků, ženské ji líbají a hojně slzí; Hafie se křečovitě drží tlustého prstu Gelnajova a má sama pláč na krajíčku; ale Gelnaj povídá, neplač, koupím ti cukroví, a děvčátko radostí poskočí.

Přelíčení se sune dál, někdy jako by se uzel udělal, několik rukou to musí rozplétat. Vypovídá Pjosa zvaný Husár, Alexa Vorobec Metrů a žena

jeho Anna a žena Kobyly Herpáka, skládají svědectví o této ženě zde, Polaně Hordubalové. Ach, Hospodine, co vše vědí lidé o lidech, až stydno; nepotřebuje Bůh soudit, soudí lidé. A o svědectví se hlásí jakýsi Míša pastýř. Přistupte, svědku, nemusíte přísahat.

Co?

Přísahat netřeba. Jak jste stár?

Co?

Jak jste stár, Míšo?

A, nevím. Co na tom? Ve jménu Otce, Syna a Ducha. Vzkazuje vám Juraj Hordubal, že jeho žena byla hodná a věrná.

Počkejte, Míšo, jakže to vzkazuje? Kdy vám to řekl?

Co?

Kdy vám to řekl, Míšo?

A, kdy. Nu, nevím. Pršelo tehdy. Kázal mi, řekni jim to ty, Míšo, tobě uvěří.

Bůh s vámi, starý, s tímto jste přišel až z Krivej?

Co?

Můžete jít, Míšo, už vás nepotřebujeme.

A, děkuju uctivě. Pochválen buď Ježíš Kristus.

Vypovídá Farkaš sklenář. Ten sklenářský diamant koupil u mne Manya Štěpán. A znáte-li ho? Jak neznat, tento zde je to, ten žlutý. Vstaňte, Manyo; přiznáváte se, že jste kupoval tento diamant u sklenáře Farkaše? Nepřiznávám. Můžete si sednout, Manyo, ale takto si nepomůžete.

Vypovídá žena Baranova, žena Hrycova, Fedora Bobala zena. Ech, Polano, jaká hanba: prstem na tebe ukazují, žalují tvé smilstvo, ženy kamenují ženu cizoložnou. Nikdo už nevidí Štěpána Manyu, marně kryješ rukama zkříženýma těhotný život, nezakryješ svého hříchu; Štěpán zabíjel, ale ty jsi hřešila. Pozírejte na nestoudnici, ani hlavu neskloní, nezapláče, nebije čelem o zem: hledí, jako by chtěla říci: mluvte si, mluvte, co mi na čem záleží.

Obžalovaná, máte co podotknout k svědecké výpovědi Marty Bobalové?

Nemám. A neskloní hlavu, nezardí se hanbou, nepropadne se studem: jako socha.

Už není svědků? Dobrá, líčení se přerušuje do zítřka. Ale ta malá Hafie pěkně vypovídala, že? Takové děcko, pane kolego, a co všecko už vidělo. Hrozné, hrozné. A přece její výpověď — jako by tekl čistý potůček. Taková samozřejmost ve všem — jako by v tom, co líčila, nebylo nic zlého. Ale zato celá dědina proti Polaně. Špatně je na tom Polana; Štěpán ovšem také, ale co Štěpán — vedlejší figura. Ano, ano, dědina pochopila, že tady jde o věc morálky, pane kolego. Člověk by řekl, že se obec Krivá mstí za porušený řád. Divné, lid obyčejně nebere tak přísně to ono, co se stává v rodině, že? Zdá se, že se Polana nedopustila jenom cizoložství, ale něčeho těžšího. Čeho, pravíte? Inu, veřejného pohoršení; tím na sebe uvalila kletbu dědiny.

Buď zlořečena Polana! Viděli jste ji všici, jak nesla hlavu? Že jí hanba

není! Ještě se usmívala, když Fedora Bobala žena hovořila, prý vytlouci okna jí chtěly ženy za její smilstvo. Áno, hlavu ještě výš a usmívala se, jako by se měla čím chlubit. Ech, jděte, strýčku, to bych ji sám chtěl vidět; a je aspoň pěkná? Bůh mne netrestej, pěkná! Očarovat, povídám, musela. Štěpána, musela mu oči zakalit; hubená, povídám, a oči — jen píchat; zlá musí být, jářku. Ale to dítě, počujte, jako obrázek; všichni jsme plakali, — když se pováží, sirota! A vidíte, ani před děckem se ta ženština nestyděla, smilnila před vlastní dcerkou. Inu, ďábel, povídám. A to se, strýčku, musím jít také podívat!

Pusťte nás, pusťte nás dovnitř, chceme ji vidět, tu nestoudnici! A co, zmáčkneme se, jako v církvi budeme stát, jen nás tam pusťte! Lidičky, netlačte se tak, zasmradíte kožuchy slavný soud! Hybaj od těch dveří!

Pozírejte, ta vychrtlá, ta, co tak rovno sedí, to je ona. Opravdu, kdo by to do ní řekl? Vypadá jako ledajaká tetka. A kde je Štěpán? Á, tomu je vidět jen ramena. A ten, co vstává, ten vysoký v taláru je sám státní zástupce. Ticho, ticho, teď cosi uslyšíte.

Páni porotci, zopakoval jsem vám okolnosti, jak byly zjištěny vzornou prací bezpečnostních orgánů (Biegl v auditoriu šťouchá Gelnaje) a jak vysvitly z výpovědí svědků. Rád bych na tomto místě poděkoval oběma. Pánové, ve své dlouhé soudní dráze jsem ještě neviděl proces, kde by svědecké výpovědi byly proniknuty tak hlubokou, tak vášnivou účastí na úkonu spravedlnosti jako v tomto případě. Celá dědina, celý národ z Krivej, mužové, ženy i děti, předstupovali před vás, ne aby jen podali svědectví, ale aby žalovali Bohu i lidem na ženu cizoložnou. Ne já jménem zákona, ale lid sám je žalobcem. Podle litery zákona budete soudit zločin. Podle svědomí tohoto božího lidu budete soudit hřích.

Státní zástupce je si svou věcí jist, ale v tomto okamžiku váhá. (Co já tady o hříchu? Soudíme duši člověka, či jenom skutky jeho? Pravdaže jenom skutky — ale což nepochodí skutkové z duše? Ech, pozor, pozor na slepé uličky! Případ je přece tak jasný —) Vážená poroto, případ, který budete soudit, je jasný, až strašlivě jasný ve své jednoduchosti. Máte tu jen tři osoby. Prvá z nich je gazda Juraj Hordubal, člověk prostinký, dobrák, snad poněkud mdlého rozumu. Dře se v Americe, vydělává pět až šest dolarů denně, z toho čtyři posílá své rodině, své ženě, aby se jí lépe žilo. Hlas státního zástupce nabývá podivné, hrdelní ostrosti. A za ty krvavé peníze si tato žena platí — mladého čeledína, který se neštítí být vydržovaným milencem stárnoucí gazdové. Co neudělá Štěpán Manya pro peníze! Rozvrátí domov emigranta, odcizí matku dítěti, a až ho jeho milenka navede, zabije spícího gazdu pro váček dolarů. Jaký zločin — jaký hřích lakoty! (Státní zástupce se zarazil. Zločin, ne hřích. Toto není soud boží.)

A pak je tu — tato žena. Jak ji vidíte, chladná, vypočítavá, tvrdá. Mezi ní a mladým čeledínem nemůže být láska, ani hříšná láska ne; jen smilstvo, jen hřích, jen hřích — Vydržuje si nástroj svých chtíčů, hýčká jej, ani své

dcerky nedbá. Bůh se jí dotkne svým prstem: v hříších svých otěhotněla. A tu se vrací gazda z Ameriky, sám Bůh ho posílá, aby ztrestal cizoložství ve svém domě. Ale Juraj je slaboch; nikdo z nás, nikdo z mužů by, doufám, nestrpěl to, co mlčky snášel tento trpělivý a slaboduchý manžel, kterému snad už záleželo jen na tom, aby měl doma klid. Jenže s jeho návratem přestal příliv dolarů, gazdová už nemá čím udržovat přízeň mladého darmojeda. Štěpán Manya odchází ze služby hříchu; a tu nepochopitelný slaboch Hordubal, nepochybně na nátlak své ženy, mu sám nabízí ruku své dcerky, nabízí mu peníze a dvorec za to, aby se vrátil…

Státní zástupce cítí v hrdle škrcení ošklivosti. A nedosti na tom. Zdá se, že. Štěpán na něm vydírá a vyhrožuje mu. Tu i ten trpělivý ubožák má toho konečně dost a vyhodí drzého příživníka, ale od té chvíle má obavy o svůj život, hledá práci kdekoliv za vrchy, v noci obchází se svítilnou a hlídá. Vražedný plán je však hotov; starý sedlák příliš překáží chlípné ženě a chamtivému čeledínu; smilstvo a lakota se spojily proti němu. Stařec ochoří a nemůže hlídat, nemůže se bránit; ráno nato ho najdou se srdcem probodeným. Byl zabit, když spal.

A to je konec? Státní zástupce se tomu sám diví; měl připraven skvělý a výmluvný závěr, ale nějak se mu vzpříčil v krku, a najednou ryc, konec; sedí a sám neví, jak to přišlo. Dívá se tázavě na předsedu soudu, zdá se, že na něho souhlasně pokývl; porotci něco polykají, potahují nosem a dva zřejmě pláčou. Státní zástupce si oddychl.

Vstává Manyův advokát, mohutný člověk a právník velikého jména. Pan státní zástupce se na konci své účinné řeči dovolal srdce Juraje Hordubala. Dovolte mi, vážená poroto, abych tímto srdcem začal obhajobu svého klienta. A už to jde, jako když bičem mrská: že sama žaloba přiznává rozpor ve znaleckém posudku. Bylo srdce Hordubalovo probodeno, či prostřeleno? Byla vražednou zbraní tamta nepatrná jehla z majetku Manyů, nebo střelná zbraň neznámého pachatele? Pro svou osobu bych se klonil k názoru vynikající vědecké autority, která s naprostou určitostí mluví o střelné zbrani nejmenšího kalibru. Nuže, pánové, byl-li Juraj Hordubal zastřelen, není pachatelem vraždy Štěpán Manya. A tak dále: krok za krokem rozcupovává slavný právník žalobu a dává si k tomu tlustou rukou takt. Není jediného důkazu proti mému klientovi, jsou jenom indicie. Neapeluji na city vážené poroty; jsem přesvědčen, že na základě žalobního a procesního materiálu porota Štěpána Manyu uznati vinným nemůže. A slavný právník vítězně a mohutně usedá.

Jako by jakýsi gombík stiskli, vyskakuje nová černá figurka, advokát Polany Hordubalové, mladý a vzhledný člověk. Není jediného přímého důkazu proti jeho klientce, že měla účast na zavraždění Juraje Hordubala; jsou jen důkazy dedukované z indicií, z okolností, z hypotetické souvislosti žalovaného případu. Páni porotci, ta souvislost je vybudována na předpokladu, že Polana Hordubalová měla zájem na smrti svého manžela, čili že mu byla nevěrná. Pánové, mohl bych říci: kdyby manželská nevěra

byla dostatečným motivem k vraždě, — kolik mužů, kolik žen tady, ve městě, na dědině, v samotné Krivé by bylo ještě naživu? Toto, prosím, nechme raději stranou; ale táži se, jak víme o cizoložství Polany Hordubalové? Pravda, celá dědina tu defilovala a vypovídala proti obžalované ženě. Pánové, zamyslete se: kdo z nás je jist před svými bližními a sousedy? Víte snad vy nebo vy, co o vás říká vaše okolí? Třeba i horší věci než o této nešťastné ženě; žádná bezúhonnost vás nekryje proti křivé a zneuctívající pomluvě. Žaloba si neodpustila jediného svědka, který měl chuť a odvahu potupit bezbrannou ženu —

Ohražuji se proti tomu, aby zde byli uráženi svědkové, volá státní zástupce.

Je to nevhodné, praví předseda soudu. Prosím, aby se to neopakovalo.

Vzhledný panáček se bystře a zdvořile uklonil. Prosím. Byli zde vyslechnuti všichni svědkové, kteří měli co říci proti Polaně Hordubalové. Ale soud opomněl povolat jednoho svědka o této ženě, řekl bych svědka korunního. Tím svědkem je zavražděný Juraj Hordubal.

Vzhledný panáček mává ve vzduchu listinou. Páni porotci, deset dní před svou smrtí dal Juraj Hordubal, gazda z Krivej, napsati tuto poslední vůli. A. v ní, jako by tušil, že jeho hlasu bude třeba, kázal písati (mladý advokát čte vysokým a vzrušeným hlasem) toto: Všecko své jmění movité i nemovité. odkazují své ženě Polaně, rozené Durkotové, za její věrnost a lásku manželskou. Prosím, pánové, zde. — Za její věrnost a lásku manželskou! To je odkaz Juraje Hordubala, toto je jeho svědectví. Slyšeli jste zde výpověď pastýře Míši, že vám vzkazuje gazda Hordubal, že Polana byla hodná a věrná žena. Byl jsem — přiznám se — překvapen Míšovou výpovědí; zněla mi jako hlas ze záhrobí. Zde máte svědectví psané, svědectví jediného muže, který Polanu opravdu znal. Čeledín Manya se chlubil své sestře, že prý má poměr s gazdovou. Tak vypadá řeč čeledínova, a takto (rukou uhodil do listiny) vypadá řeč manžela před Bohem. Pánové, je na vás, komu z těchto dvou budete věřit.

Mladý advokát sklání zamyšleně hlavu. Padá-li tímto cizoložství mé klientky, odpadá tím jakákoliv pohnutka, aby se zbavila svého muže. Namítnete mi, že je v osmém měsíci těhotenství; ale, pánové, mohu vám uvést bezpočet lékařských autorit, jak omylné bývá určení stupně gravidity. A bystrý panáček odříkává řadu autorit a vědeckých názorů. Zkušený advokát Manyův potřásá hlavou: tím to pokazil, porotci nemají rádi vědecké argumenty; ale to s tím testamentem bylo šikovné. Představte si, páni porotci, že odsoudíte Polanu Hordubalovou a že dítě Juraje Hordubala, živý odkaz věrnosti a lásky manželské, se narodí ve vězení, cejchováno jako dítě matky cizoložnice. Při všem, co je nám svaté, varuju vás, páni porotci: nedopusťte se justičního omylu na dítěti nenarozeném!

Vzhledný panáček usedá a stírá si pot navoněným kapesníkem. Gratuluju, pane kolego, hučí. mu do ucha starý bojovník tribunálu, nebylo to špatné. Ale tu se zvedá státní návladní k replice. Je rudý a ruce se mu

chvějí. Když dítě, tož dítě, vyráží ze sebe chraptivě. Pane kolego právní zástupče, tady vypovídalo dítě Juraje Hordubala, Hafie. Její výpověď snad nenazvete — (pěstí do stolu) — pomluvou. Doufám aspoň. (Vzhledný panáček se uklání a krčí rameny.) Ostatně děkuju vám, že jste nám přinesl testament Juraje Hordubala. Ten jediný nám tu chyběl (státní zástupce se napřimuje, jako by rostl), aby nám dokreslil charakter této ženy přímo démonické, která — která už má připraven plán, jak ubít tupého, dobromyslného slabocha manžela, — a ještě vymyslí ten poslední rafinovaný puntík na svůj úklad: přinutit chudáka, aby jen jí, jen jí všecko odkázal — a ještě jí vydal cosi jako morální alibi — za její věrnost a lásku manželskou! A dobrák poslušně jde — aby ani haléř nepřipadl malé Hafii, ale jí, Jezabel, aby si platila milence, aby se válela ve svém hříchu — Státní zástupce se dusí vášnivým rozhořčením; toto už není proces, to je vpravdě boží soud nad hříchy světa; je slyšet, jak těžce, napjatě oddechuje věřící lid dole. A nyní dopadlo ostré světlo na případ Juraje Hordubala. Táž cynická, vypočítavá, bezcitná vůle, která dovedla přimět ruku negramotného Juraje, aby nakreslila tři křížky pod tuto hrůznou a usvědčující závěť, — táž strašlivá vůle, pánové, vedla ruku Štěpána Manye — vraha. Tento malý vesnický žigolo nebyl jen nástrojem smilstva — stal se i nástrojem vraždy. Tato žena je vinna, křičí státní zástupce a ukazuje prudkým rozmachem. Ta závěť ji usvědčila — jen ďábel sám mohl vymyslit ten pekelný výsměch — za její věrnost a lásku manželskou! Jezabel Hordubalová, přiznáváte se konečně, že jste zavraždila Juraje Hordubala?

Polana se zvedá, zsinalá, znetvořená těhotenstvím, a hýbe nehlasně rty.

Nic jim neříkejte, gazdová, ozvalo se drsně a chvatně. Řeknu jim to sám. Štěpán Manya stojí a šklebí se duševní námahou. Slav — slavný soude, koktá, a náhle se z něho vydere nezadržitelný vzlykot.

Státní zástupce se jaksi překvapeně ukloní směrem k němu. Prosím, uklidněte se, Štěpáne. Soud vás rád vyslechne.

To já — to já, vzlyká Štěpán. Já — já jsem se mu chtěl jen pomstít — za to — za to — že mne hodil přes plot — a lidé se mi smáli! Já nemohl ani spát — musel jsem mu něco urobit — musel — pomstít se — Proto jsem šel —

Gazdová vám otevřela dům? ptá se předseda.

Ne — gazdová nic — nic nevěděla. Já večer — nikoho nebylo vidět — gazda ležel v jizbě — a já na půdu — a schoval jsem se tam —

V auditoriu šťouchá Biegl rozčileně Gelnaje. Vždyť to není pravda, supí bez sebe, nemohl na půdu, dveře byly zavaleny kukuřicí! Já tam byl hned ráno, Gelnaji! Já jim to jdu říci —

Seď, supí Gelnaj a tahá Biegla. Ty somáre, opovaž se!

A v noci, koktá Štěpán utíraje si nos a oči, v noci jsem slezl — do jizby — gazda spal — a já tou jehlou — — ne — ne — nechtěla do něho vlézt — a on se nehnul — nehnul — Štěpán vrávorá, dozorce mu podává sklenici vody z předsedova stolu. Štěpán vděčně, žblunkavě pije a stírá si z čela pot. A pak

— jsem vyřízl to okno — a vzal gazdovi peníze — aby to vypadalo, že zloději — a — zpátky na půdu — a okénkem dolů. Štěpán si oddychl. A pak jsem zaklepal na okno — u gazdové — že si jdu pro kabát.

Polano Hordubalová, je to pravda?

Polana vstává, rty sevřeny. Není. Nezaklepal.

Gazdová o ničem nevěděla, drtí Štěpán. A není pravda, že se mnou něco měla. Jednou — áno, jednou jsem ji chtěl porazit na slámu, ale bránila se — a Hafie přišla. A pak už nic, nic —

To je hezké, Štěpáne, praví státní zástupce a naklání se vpřed. Ale jednu otázku jsem až dotud nechal pro sebe. Nebylo jí třeba. Polano Hordubalová, je pravda, že jste před tímto zde, Štěpánem, měla jiného milence, čeledína Pavla Drevotu?

Polana jíkavě vydechla, zvedla ruku k čelu, a dozorce ji polo vede, polo nese ven.

Přerušuju líčení, prohlašuje předseda; vzhledem k novým údajům, obsaženým v přiznání Štěpána Manye, se soud zítra odebere na místo činu.

Biegl čeká na dvoře Hordubalů, až se dostaví slavný soud. A tu jedou páni velkomožní: Biegl se celý topoří a salutuje, národ stojí za plotem na silnici a civí na Hordubalův dvůr, jako by se bůhví co mělo zjevit; velký to den pro četníka.

Biegl vede slavný soud k půdě. Půda, prosím, je tak, jak byla, nikdo na ni nevkročil ode dne vraždy. Už tehdy byly dveře zavaleny kukuřicí; kdyby se kdo pokusil je odstrčit, vysypala by se kukuřice tuto na schody. A Biegl se opírá o dveře, hromada povoluje a dolů proudem prší kukuřičná zrna. Kdyby se páni obtěžovali nahoru, praví uctivě Biegl. Na půdě celé boží požehnání z roviny, hromady ryšavé kukuřice, brouzdat a skákat by se v ní chtělo. A tuto jediné okénko; tak tudy prý Manya ven —

A vždyť to okénko je zavřeno zvnitřku na závorku, zjišťuje jeden porotce a důležitě se ohlíží. Nebyl-li tu nikdo ode dne vraždy, pak Manya nemohl tudyto vyskočit.

Pravdaže nemohl; tuto na rámu okénka jakési po léta zaprášené lahvičky a plechovky — co všechno ti sedláci schovávají! Kdyby tudy lezl Manya ven, musel by tyto krámy dřív odklidit, že ano? Inu pravda, musel by. A co je dole pod tím okénkem?

Pod námi je jizba, kde byl Hordubal zabit, a zahrádka před domem. Prosím pány, aby se šli i tam podívat. Slavný soud se vážně ubírá na zahrádku. Jedno z přízemních oken je vysazeno; tady, prosím, byl ten otvor vyříznutý ve skle. Právě nad námi je to okénko na půdě, kudy prý Manya vyskočil. Pátral jsem tu bezprostředně po vraždě, praví Biegl skromně, a tuto pod okny nebylo jediné šlápoty; byl tu, prosím, zrytý záhonek, a tehdy bylo po dešti —

Předseda soudu pochvalně kývl. Zřejmo, že Štěpán lže. Ale měl jste se přece snad hned po vraždě podívat na půdu.

Biegl srazil paty. Pane předsedo, nechtěl jsem porušit tu sesypanou

kukuřici. Ale pro jistotu jsem hned zatloukl dveře na půdu hřebíky, aby tam nikdo nemohl. Teprve dnes ráno jsem je vyndal. Na dveře jsem připevnil kousek nitky —

Dobrá, dobrá, bručel předseda spokojeně. Myslel jste na všechno, pane — pane —

Biegl vypnul prsa. Četnický aspirant Biegl.

Ještě jedno milostivé kývnutí. Mezi námi, pánové, není pochyby, že Štěpán Manya lhal. Ale když už jsme tady, snad by vás zajímalo podívat se do jizby.

Od stolu vstává velký, ramenatý, těžkopádný sedlák; obědvají právě. To je, prosím, Mechajl Hordubal, bratr nebožtíkův; gazduje tu zatím.

Mechajl Hordubal se hluboko klaní pánům. Oxeňo, Hafie, chytro, podávejte pánům židle.

Není třeba, báči, není třeba. A cože jste si ještě nedali zasadit nové okno tuto? Táhne vám sem zima.

A nač, prosím, nové okno? U soudu je okno, škoda by bylo kupovat nové.

Tak, hm. A tuto, vidím, se staráte o Hafii. Je to moudré dítě, opatrujte dobře sirotu. A toto — vaše žena, pravda?

Pravda, prosím poníženě. Demetra Varivodjuka Ivanů dcera, z Magurice.

A rodinu, vidím, čekáte.

Inu, dá-li Bůh, buď jméno jeho pochváleno.

A — dobře-li se vám líbí v Krivej?

I dobře, praví Mechajl a mávne rukou. Prosím poníženě, kdybych tak do Ameriky mohl na robotu, páni velkomožní.

Jako Juraj?

Tak, jako Jurka, Bůh mu dej věčnou slávu. A gazda Mechajl doprovází odcházející panstvo k vratům.

Slavný soud se vrací k městu. Vijó, koníčky, vijó, velkou událost vezete. Jako Betlém vypadá dědina, opravdu, jako Betlém.

Předseda se naklání k státnímu zástupci. Ještě není pozdě, pane kolego; mohli bychom to do večera dodělat, dnes snad nebude tolik řečí co včera —

Státní zástupce se slabě zarděl. Sám nevím, co to do mě včera vjelo. Já mluvil jako v transu, jako bych nebyl úředník, ale mstitel — zrovna kázat a hřímat se mi chtělo.

Bylo to jako v kostele, míní předseda rozvážně. Víte, jak ti lidé v auditoriu ani nedýchali. Divný národ. I já to cítil: že soudíme něco těžšího než zločin, že soudíme hřích — Chválabohu, dnes tam budeme mít prázdno; žádná senzace, hlaďoučce to půjde.

Šlo to hlaďoučce. Porota na otázku, je-li Štěpán Manya vinen zločinem úkladné vraždy spáchané na Juraji Hordubalovi, odpověděla osmi hlasy ano, čtyřmi hlasy ne;

a na otázku, je-li Polana Hordubalová vinna zločinem spoluúčasti na téže vraždě, odpověděla ano všemi dvanácti hlasy.

Na základě tohoto výroku poroty odsuzuje soud Štěpána Manyu k trestu doživotního těžkého žaláře

a Polanu Hordubalovou, rozenou Durkotovou, k trestu těžkého žaláře v zákonné výměře dvanácti let.

Polana stojí jako bezduchá s hlavou hore; Štěpán Manya hlasitě štká.

Odveďte je!

Srdce Juraje Hordubala se kdesi ztratilo a nebylo nikdy pohřbeno.